VERSCHIJNT
MAANDELIJKS
NUMMER 115
PRIJS F 4,25

STRIPSCHRIFT

STRIPS & POLITIEK

Willem
Peter van Straaten
Fritz Behrendt
Crumb

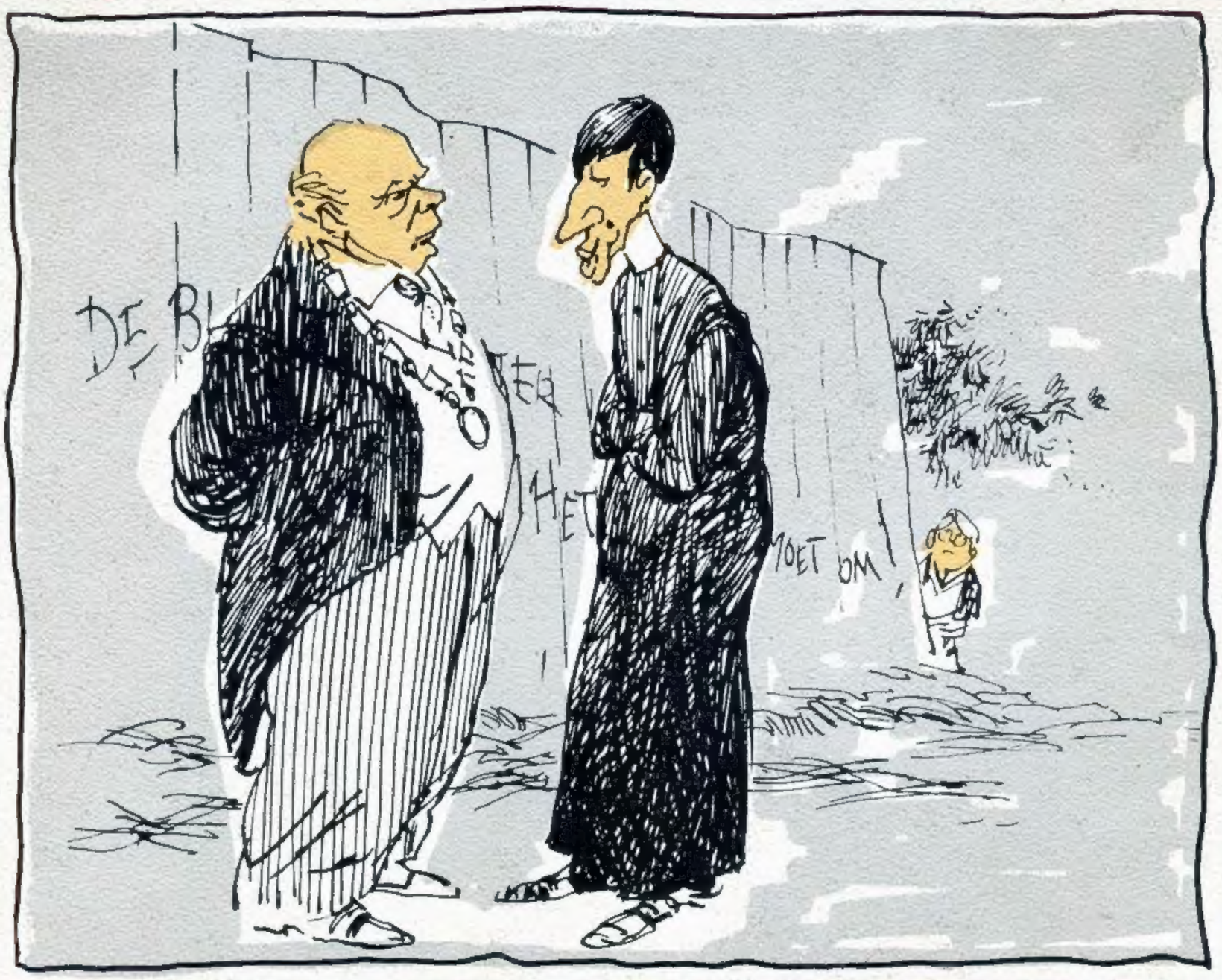

Hoewel te velen dat niet weten, hoeft men voor een aantal oude Stripschriften geen **hoge antikwarische prijzen** te betalen, dat is een tragisch en kostbaar misverstand.
De hieronder vermelde nummers kunt u nl. nog in beperkte mate tegen de **oorspronkelijke prijzen** aanschaffen.
Dat kan simpelweg door het betreffende bedrag over te maken op postgirorekening 20 99 48 tnv Stripschrift, Koninginneweg 164, Amsterdam, onder vermelding van de door u gewenste nummers.

19 (f2,25): Kabouterstrips met herdruk van het **Paulus de Boskabouter**-verhaal nr. P.14, John Bakker...
20 (f 2,25) **Prins Valiant** door Harold R. Forster met een herdruk van **Aanval op de Neveleilanden** (1960); Thé Tjong Khing.
36 1/2 (f 1,50): **Mad** poster & gemengd nieuws.
38 1/2 (f 1,50): Het pikante **Lucky Luke**verhaal **Luke se défoule** (1966) op posterformaat & gemengd nieuws.
45/46 (f 3,25): Superhelden; **Octobriana; Guus Slim's** Tillieux met herdruk van **Felix; Heer Bommel en zijn Iksel** (1908-einde).
47/48 (f 3,25): Peyo met herdruk van **De groene Draak (Johan en Pirrewiet,** uit **Sprint; De Blauwbloezen** van Slaverius, Giles; herdruk **De valstrik van de Rode Kreek** (Timoer, 1956); tekenfilm en pornostrip...
51/52 (f 3,75): Alles over Marc Sleen met **Nero**-bibliografie en **Oktaaf Keunink**-herdrukken; Börge Ring; Gotlib met fraaie herdruk van een onfris verhaal...
53/54 (f 3,75): De komplete herdruk van het eerste **Baard (en Kale)** verhaal uit 1938; **Peanuts; Pep**; bijna alles over **Alex** van Jacques Martin; **Nader tot Kuifje 1** over **Het Zwarte Goud...**
55/56 (f 3,75); Special over Peter de Smet met een herdruk van de oer-**Generaal** en van zijn **Fulco en de Miesmannetjes** (uit **'t Kapoentje**); Druillet mét adembenemende herdruk (1969); striptekenaars aller landen verenigt u...
57/58 (f 3,75): Erg veel over Marten Toonder, met name zijn jeugdwerk **(Thijs IJs); Buck Danny** en dus ook Victor Hubinon; Daan Jippes (**2 voor t**) Richard Corben met een gruwelijke herdruk...
59/60 (f 3,75): 50 jaar Disneytekenfilms, een tussensprint van Kees de Bree; Daan Jippes over Carl Barks mèt unieke **Donald Duck**herdruk van Barks; **Donald Duck**weekblad en een heel klein **Kuifje...**
61 (f 2,25): **Peanuts**; Maroto; **Bernard Prince**; Marc Smeets...
62 (f 2,25): Thé Tjong Khing en Hartog van Banda mét de herdruk van het eerste verhaal van **Arman en Ilva**; Justin Green..
63 (f 2,25): De Indianenstrips van Hans G. Kresse en bovendien het begin van een herdruk van zijn **Eric de Noorman's De Wonderen van Mu** uit 1948 WALTH)E (11/1-11/20); **Natasja** en Walthéry...
65 plus (f 2,25) Interview Tibet met herdruk **Rik Ringers leidt de dans** (1955); **Chick Bill; Tina;** Jay Linch door Evert Geradts; **De Wonderen van Mu** (11/33-11/44)...
66 (f 2,25): Interview Franquin met uitvoerige bibliografie én herdrukken **Guust Flater, The Spirit** van Will Eisner, Dick Matena (over de **Macaroni's); De Wonderen van Mu**(11/45-11/49)
67 (f 2,25): **Nader tot Kuifje 3** over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met **Bollie en Billie** en **De Sliert** en een bibliografie; **De Wonderen van Mu** (11/50-11/70)...
68/69 (f 3,75): De Marten Toonder-story deel 1 en het begin vn de herdruk van **Tom Poes en de Schoonschijners** (1610-1635); alles over **Akim** en **Tarzan**-pulpuitgaven; **De Wonderen van Mu** 11/71-11/82)
70 (f 2,25): De Marten Toonderstory deel 2 (**Panda**, Toonderstudioos); Jan van Haasteren; **De Wonderen van Mu** (11/83-einde); **Tom Poes en de Schoonschijners.** (1636-1655)...
71 (f 2,25): **Koning Hollewijn**; Lambil, Cauvin; **Tom Poes en de Schoonschijners** (1656-einde)...
72 (f 2,25): **Blake en Mortimer; Panda;** een persiflage op **Kuifje**; veel over Craenhals met de herdruk van **Fort Bravo** uit 1953...
73 (f 2,95): Legendarische beschouwingen van Domien ten Berge over Marten Toonder; **Tibor, Fulgo** en **Raka-lilliputuitgaven;** Dick Matenapersiflage op stripfanzines...
74 (f 2,95): 4 blz. **Zuiptor** van Uco Egmond, speciaal voor Stripschrift, Raymond Macherot (**Chlorophyl , Poezekat**); Domien ten Berge over Marten Toonder; **Professor Pi...**
75/76 (f 4,25) Uitvoerige aandacht aan Peter O'Donnell met een herdruk van zijn **Modesty Blaise**; Willy Lohmann's vochtige **Kraaienhove**persiflage..
77 (f 2,95): Special Gerrit Stapel met de nergens elders gepubliceerde strip **Mijn vriend Andries**; Aart Clerckx tekent voor **Stripschrift...**
78 (f 2,95): Speciaal voor Stripschrift 8 blz. Daan Jippes in **Intercity Incident**, interview met Forrest 'Bud' Sagendorf over **Popeye; Modesty Blaise**; algemene beschouwingen over de vloek in het beeldverhaal...
79 (f 2,95): Jules Feiffer; **Moem**; Piet Wijn onder de loep èn voor het voetlicht met een herdruk van **De Moorse Tovenaar; Tintin et moi** (Kuifje dus)...
80 (f 2,95): De **Robbedoes**-verhalen van Fournier; **The Hulk** met een herdruk; **De Tovenaar van Fop**; Vervolg & slot-herdruk **De Moorse Tovenaar** van Piet Wijn...
81/82 (f 4,25): Spécial Peyo, **Smurfen** met herdrukken; alles over de Dupuis-tekenaars in een overzichtelijke encyclopedie; Tillieux en een **Felix**-herdruk...
83 (f 2,95): De stripbladen **Sjors** en **Pep** (nu **Eppo**); Loriot; begin unieke herdruk van de **Dick Bos** reclamestrip **Glashard**; de populariteit van stripfiguren...
84 (f 3,60): Special **Asterix,** interviews met Goscinny en Uderzo en een unieke persiflage op **Asterix**, bovendien de historische betrouwbaarheid van deze strip aan de werkelijkheid getoetst, Börge Ring; **Dick Bos...**
85 (f 2,95); De professoren in het Europese beeldverhaal **(Zonnebloem, Barabas, Adhemar, Sickbock, Prilwytskofsky, Kalker, Lupardi**—; Harry Balm; **Kuifje**wedstrijd; Patty Klein over stripscenario's; **Dick Bos...**
86 (f 2,95): komplete inhoudsopgave van **Stripschrift** nr. 49/50 t/m 84; Eddy Paape, informatie over het SDCN...
87 (f 2,95): Alles over **Bert Bus** met een herdruk van zijn Nitokris, kartoenrubriek Ong-Gezien over **Tom Ungerer**, start van herdrukken **Simpelman, Lucky Luke** voer voor psychologen en een unieke LL-persiflage.
88 (f 2,95): **Ridderspecial: Prins Valiant, De Rode Ridder** en de Vlaamse Ridderschap van **Bob de Moor** op hun historische betrouwbaarheid getoetst. Een nummer geknipt voor het (geschiedenis) onderwijs, met Prins Valiant-persiflage van **Wood** en aandacht voor tekenfilm **Tarzoon,** de schande van de jungle
89 (f 2,95) **Uitgeverij Casterman**, met o.m. interview met **Jacques Martin, Jacques Tardi**, in de voetsporen van Jules Verne, herdruk van unieke **Tardi**-oorlogsstrip, **Kuifje en de Picaro's**, de **4 Helden**, gewogen en te licht bevonden, **Craenhals, Kresse**
90/91 (f 4,60). Zéér uitvoerige **Disney**-special met Art Babbit, Floyd **Gottfredson, Barks index**, de tekenfilm Fantasia, **Donald Duckweekblad** nader bekeken, Mickey Mouse-Donald Duck-strijden om de macht in een **Bill Elder**-persiflage, en als **extra** een kompleet nimmer in Nederland gepubliceerd MM-verhaal: **MM als oorlogsvrijwilliger.**
92 (f 2,95) **De auto in de strip**, ambivalentie t.o.v. Jean Graton's schepping **Michel Vaillant, Julie Wood**, herdruk MV-strip, Strip en werkelijkheid bij MV, en **Van strijd tot strip**, overpeinzingen bij de Nederlandse politieke plaat van Kartoenist/striptekenaar **Wim van Wieringen.**
93 (f 2,95) Start van **herdrukken** (vert. Dick Matena) van de legendarische strip **Pogo** met een artikel over schepper Walt Kelly, nog meer over **Paulus de Boskabouter**, aandacht voor Toonder's **Magister Hocus Pas**, miskend en onderkend genie. Jan Gerhard Toonder over **De Stripkunst** van Marten Toonder, **Ong-gezien** en een opzienbarende kartoen van Yraah uit VN.
94/95 (f3,60) . Alles over **2000 nummers Robbedoes**weekblad. De ontwikkeling van het blad, interview met **hoofdredacteur Karel Cavens,** de geboorte van **Robbedoes** in herdruk... **Robbedoes index** t/m nr. 2000, verder aandacht voor de dertigste verjaardag van het **weekblad Kuifje**, Pogo.
96 (f 3,25). **Jijé-special interview** met Jijé (Joseph Gillain) herdruk van zijn **Pogologie**, Jan Gerhard Toonder en Lo Hartog van Banda worden het eens en de start van een nieuwe rubriek Frans nieuws **La France Oh la la.**
97 (f 3,25). De opkomst en ondergang van de keizerstrip **Trigië**, in een interview met tekenaar **Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes** door Har Brok teruggevonden, interview met **Selby Kelly** weduwe van Pogo-tekenaar Walt en tevens degene die de strip voortzette... herdrukken.
98 (f 3,25) Uniek **dokumentatienummer: Strips in de dertiger jaren** met: Herman Pieter de Boer over **De Toverwereld van Doe mee**, Mr. van Veen met een opzienbarende konklusie! .. over **De relatie kinderprent-stripverhaal...** De werkelijke geschiedenis van Tripje, Gerrit Theodoor **Rotman,** George van Raemdonck, **Bulletje en Boonestaak**, Honderdduizenden **Soete suikerbollen van W.G. van de Hulst en Zn., Thijs IJs**, Toonder's eerste beer... Barend Servet over zijn wederwaardigheden met **Gijsje Goochem**, GG-herdrukken.
99 (f 4,95) SUPERDIK **Amerikanen nummer** met o.m. een exclusief interview met **Wallace Wood,** stripmaker **Martin Lodewijk over Milton Caniff**, unieke herdrukken **Male call** (Caniff) en **The Curse** van **Wood** en als extra **Wood-persiflage** op **Caniff-strip** Terry & The Pirates, **Trigië**, politiek gewogen, een navrante beschouwing, **Pogo** herdrukken, **Kuifje** in Rotterdam en een verslag van het **congres in Angoulème.**
100 (f 4,95) Een 64-pagina's dik jubileumnummer met onder meer een diepgravend interview met tekenaar **Hans G. Kresse**, een volledige herdruk van het 65-ste Eric de Noorman-verhaal **De stille Strijd**, een door **Toonder** zelf opnieuw bewerkte lezing over eigen werk, een interview met **Hergé**, naar aanleiding van de **Kuifje tentoonstelling in Rotterdam**, de relatie tussen **striphelden en tekenfilms** onderzocht door de Stichting **Holland Animation**, een artikel over **Cartoons** door cartoonist/striptekenaar **Wim van Wieringen**, het eerste artikel in de reeks over de opkomst en ondergang van de **Hollandse Stripschool** en een duik van **Guus Luijters** in zijn stripverleden.
101 (f 3,95). **Een scenaristen special**, interviews met **Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Pierre Dionnet**, aandacht voor **Blueberry**, een **Pogo-persiflage** door **Wallace Wood/Harvey Kurtzman** met kanttekeningen van Evert Geradts en het begin van de herdruk van het 66ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: **De eerloze krijg.**
102/103 (f 3,95) Extra dik (56 pag.), met aandacht voor de geschiedenis van Kuifje Weekblad, **interviews** o.a. met de schepper van Blake en Mortimer: **E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair.** een tekenaar van de nieuwe generatie, de Lombard-uitgaven uitgepuzzeld, een artikel van **Henk J. Meier** over **Rik Ringers** en het vervolg van de Eric de Noorman herdruk: **De eerloze krijg.**
104 (f 3,95): Sublieme omslag van **Joost Swarte** en een gesprek tussen **Herman Pieter de Boer** en **Joost Swarte**, over diens tekenwerk, een reaktie op het **Trigië**-artikel uit nummer 99, een verslag van de Kartoenale, deel 2 in de serie over de opkomst en ondergang van de **Hollandse Stripschool,** een Pogo-herdruk en het vervolg van **De eerloze Krijg.**
105 (f 3,95) Aandacht voor 'Duckman' **Carl Barks** dmv een artikel en een **tien-pagina herdruk** van een van zijn eerste **Donald Duck** verhalen, een lezing van **Daan Jippes** over het maken van strips, aandacht voor tien jaar **Stripschap, Tante Leny** plus de herdrukken van **Pogo** en **Eric de Noorman.**

STRIPSCHRIFT

no. 115
september 1978

Uitgegeven door Thespa Uitgeverij voor het Stripschap Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 september 1968.

Uitgeverij Thespa
Koninginneweg 164
Amsterdam
tel. (020) 791319
Abonnementen en advertenties tel. (020) 791319.

Redaktie:
Hans van den Boom, Kees de Bree, Har Brok, Rob van Eijck, Hans Frederiks, Wim van Helden, Martin Wassington.
Vormgeving: Wim Thissen.
Vaste medewerkers: Herman Pieter de Boer, Evert Geradts, Cees de Groot, Rob Harren, Eric Hoek, Cees Kousemaker, Dick Matena, Henk J. Meier, Nico Noordermeer, Guus Ong, Ernst Pommerel, Hans Stoovelaar, Leny Zwalve (U.S.A.), I. Noerdinger, Jean-Paul Mercier (Frankrijk).

Redactie-adres:
Postbus 9494, Amsterdam
tel. (020) 791319

Stripschrift is verkrijgbaar: via een abonnement (jan t/m dec.) à f 32,50 giro 20 99 48 t.n.v. Stripschrift, Koninginneweg 164, Amsterdam; of via een lidmaatschap/abonnement van het Stripschap à f 38,50 giro no. 15 13 000 t.n.v. de penningmeester van het Stripschap te Amsterdam; in de losse verkoop à f 4,25. Houders van een CJP-paspoort kunnen zich bij hun CJP-buro opgeven en betalen de gereduceerde abonnementsprijs van f 29,00 voor een kalenderjaar. Lopende (bestaande) abonnementen kunnen niet omgezet worden!
Abonnementen op Stripschrift die in de loop van het abonnementsjaar worden opgegeven, kunnen slechts voor een gehele jaargang worden afgesloten.

NIETS UIT DEZE UITGAVE MAG WORDEN VERVEELVOUDIGD EN/OF OPENBAAR GEMAAKT, DOOR MIDDEL VAN DRUK, FOTOCOPIE, MICROFILM OF OP WELKE ANDERE WIJZE OOK, ZONDER VOORAFGAANDE SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING VAN STRIPSCHRIFT EN AUTEURS.

DE VERANTWOORDELIJKHEID VOOR DE GEPLAATSTE ARTIKELEN BERUST BIJ DE AUTEURS.

STRIPS & POLITIEK

Moeten strip en politiek gescheiden blijven, net als bij dat andere volksvermaak, de sport? Dat is, dachten wij, even onmogelijk als dat bij sport het geval is. Net als sport kan ook de strip een doeltreffend politiek instrument zijn. Er zijn genoeg stripverhalen die een zeer direkte politieke funktie hebben, strips die revolutie prediken of gewoon maar de doeleinden van een politieke partij uiteen wensen te zetten. Er zijn ook strips die maatschappijverandering en taboedoorbreking willen stimuleren en zich als zodanig ook op politiek terrein bewegen. In dit opzicht is het stripverhaal op één lijn te stellen met de andere media, met de film, de literatuur, de televisie en het journalistieke bedrijf, waarin eveneens regelmatig politieke doelen worden verwoord of verbeeld.
Met deze media heeft de strip ook gemeen dat alle uitingen ervan een politieke basis hebben, ook al zijn ze niet opzettelijk vanuit die hoek geschreven. De persoonlijke opvattingen van schrijver en tekenaar klinken zelfs in de simpelste avonturen- of humorstrip door en beïnvloeden daardoor de lezer vooridurend, ook al is die lezer zich daar maar zelden van bewust.
Politiek en strip kunnen niet gescheiden blijven en daarom is dit nummer van Stripschrift, in het kader van de Tiende Dag van het Beeldverhaal aan dit gewichtige onderdeel van het stripverhaal gewijd.
RvE

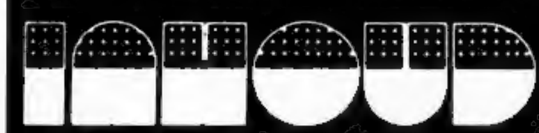

4. STRIPS & POLITIEK, een inleiding op het thema van dit nummer door Henk J. Meier.

6. PETER VAN STRAATEN OVER STRIPS EN POLITIEK: 'Ik wil dat iemand de schuld heeft.', een uitvoerig interview met Peter van Straaten door Rob van Eijck en Wim van Helden, geïllustreerd o.a. met een groot aantal afleveringen van het vervolg op 'BIJ ONS IN HET DORP' dat in Het Parool verscheen.

14. F. BEHRENDT, herinneringen over Fritz Behrendt door Fritz Behrendt, politiek cartoonist van Het Parool.

19. WILLEM. VAN 'DE SCHOOL MET DEN BIJBEL' TOT 'GOD, NEDERLAND & ORANJE', Bernard Holtrop op de voet gevolgd tot 1968 door Ernst Pommerel met een herdruk van zijn cartoons uit Provo.

24. THE FUN'S ALL OVER, lyrische ontboezemingen door Hans Frederiks naar aanleiding van Robert Crumbs' Scetchbook.

28. DE EERLOZE KRIJG van Eric de Noorman en zijn zoon Erwin.

31. LA FRANCE OH LA LA! Dit keer met een marktonderzoekje naar de populariteit van Franse stripverhalen in Nederland.

32. HET STRIPSCHAP en RUILADVERTENTIES.

33. NIEUWS.

35. PROFESSOR PI en SIMPELMAN.

SOMMAIRE

Dans le cadre d'un dossier 'B.D. et politique' Stripschrift présente une introduction de Henk Meier, des mémoires du dessinateur Fritz Behrendt, un interview avec Peter van Straaten et un article sur les dessins de Willem avant son départ pour la France. Il y a aussi un article sur Crumb, la B.D. Eric, les nouvelles, etc.

SUMMARY

In the framework of a dossier 'Comic strip and politics', Stripschrift presents an introduction of Henk Meier, the memoirs of editorial cartoonist Fritz Behrendt, an interview with Peter van Straaten and an article on the drawings of Willem before he went to France. There also is an article on Crumb, the comic strip Eric, news, etc.

STRIP TOP TIEN

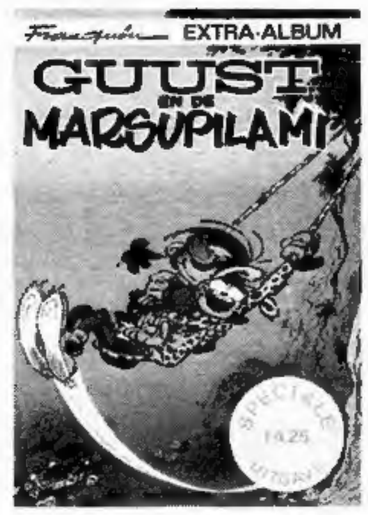

1. GUUST
- en de Marsupilami
FRANQUIN
Uitgeverij Dupuis
2. FRANKA
Het Meesterwerk
KUIJPERS
Uitg.Oberon b.v.
3. ARCHIE CASH
De Duivel met Engelenhaar
MALIK/BROUYERE
Uitgeverij Dupuis
4. YOKO TSUNO
De Titanen
LELOUP
Uitgeverij Dupuis
5. PAPYRUS
De verdwenen Mummie
DE GIETER
Uitgeverij Dupuis
6. SAMMY
Lijfwachtverhalen
BERCK/CAUVIN
Uitgeverij Dupuis
7. SUSKE EN WISKE (4)
De amoureuze Amazone
VANDERSTEEN
STUDIO's
Standaard Uitgeverij
8. BAARD EN KALE
— in Midden-Amerika
DINEUR/WILL
Uitgeverij Dupuis
9. INDIANENREEKS (3)
De Gierenjagers
KRESSE
Uitg.Casterman
10. ALEX (5)
De Prooien v.d.Vulkaan
MARTIN
Uitg. Casterman.

Voor het eerst sinds lang weer een Dupuis-album op de eerste plaats. Daarvoor is dan ook reden genoeg: voor de vele Guust-aanhangers was nl. weer een nieuw Franquin album rond deze antiheld verschenen. Ook de andere Dupuisuitgaven brachten het tot acceptabele noteringen. Van de vorige toptien hielden alleen de Casterman-giganten Kresse en Martin stand zij het op de laagste plaatsen.
De tussen ( ) haakjes vermelde getallen geven de notering op de vorige Toptienlijst aan. Gegevens voor deze Toptien werden verstrekt door Athenaeum Nieuwscentrum, De Blauwe Lotus, De Bijenkorf, Drukwerk, fa. Hermans, De Jacobijn, Lambiek, de Leeswinkel, Old Comic House, Plaatjes-Boekjes, Richard, Sjors, Wammes, Wammes Waggel en Wout.

MWMGW

STRIPS & POLITIEK

DE VADERLANDSE POLITIEK IS MAAR AL TE VAAK EEN STRIPVERHAAL DAT VEEL TE ZELDEN GETEKEND WORDT.

door Henk J. Meier

Strips en politiek hebben niets met elkaar te maken. De rest van dit speciale nummer zal gewijd zijn aan vruchteloze pogingen om deze stelling te weerleggen. Wellicht met een exegese van de *Mao-strips* en *Kuifje in de Sovjet-Unie.*
Zwakke beelduitleggers zullen poneren dat de strip politiek beïnvloed wordt en sterke exegeten zullen bewijzen dat *Pa Pinkelman* de KVP-koers van Romme heeft gewijzigd. Vergeefs! Het laatste argument zal zijn dat politiek-met-alles (en omgekeerd) te maken heeft. Daarbij zal ik me neerleggen.[1]
De vaderlandse politiek is maar al te vaak een stripverhaal dat veel te zelden getekend wordt. Enerzijds-anderzijds bedient het stripverhaal zich soms van politieke figuren. Maar door het optreden van Dreutel/Drees in *Koning Hollewijn* is dat nog geen politieke strip geworden; eenzelfde engagement vinden we bij *Fokkie Flink* en *Tekko Taks.*
Om hier even op door te gaan, iets heel anders: soms nemen politieke verhalen een stripvorm aan, zoals in het werk van Willem (Holtrop) en (Willem) Malsen. Zij zijn (dan) echter cartoonisten die een andere vorm gekozen hebben.
De strip en de cartoon bedienen zich van dezelfde soort techniek, de gedrukte tekening, maar de manier waarop ze het verhaal vertellen verschilt hemelsbreed. Politiek zonder spotprenten is als Laurel zonder Hardy, politiek in de strip is als Stan Laurel met Lou Costello. Om dat aan te tonen moeten we even in de tijdmachine, terug naar de Oude Egyptenaren die op papyrusrollen een verhaal in spotplaatjes vertelden. Het verhaal was ondergeschikt aan de afzonderlijke tekeningen. Daarin lijken ze dramaturgisch op de spotprent-boekjes van vlak na de Tweede Wereldoorlog, *Gek en wijs tijdens Seyss, Het ABC van het Naziregiem, Van koken en stoken* en de twee bundels van Karel Links *Moffenspiegel* en *Jappenspiegel.*
De Romeinen pakten het in hun gebeeldhouwde reliëfs anders aan: zij vertelden het verhaal van hun glorieuze veldtochten; een soort stenen *Eric de Noorman.* Het Wandtapijt van Bayeux (anno 1150) was een dergelijk picturaal heldendicht.
De politieke prent, de cartoon komt pas later. Couvée (*Protest per prent* 1971) vindt de eerste sporen aan het eind van de 16e eeuw. Tot het midden van de vorige eeuw zijn de Britten (Hogarth, Gillray, Cruikshank) de onbetwiste meesters. De politieke plaat is dan, vooral bij Goya, Daumier, in essentie vrij simpel. Latere tekenaars voelen de noodzaak tot uitleg, zodat er platen ontstaan die lijken op de laatste beelden van een vroege Dick Bos waarop in kapitale kletslussen alles uitgelegd wordt.
De opkomst van de massamedia trekt de politieke prent mee. 'De journalistiek heeft de politieke prentkunst eens te hulp geroepen,' aldus Cornelis Veth (*De Politieke Prent in Nederland* 1920 herdr. 1976), 'en zal haar niet meer kunnen ontberen.' Hoopvol maar weinig accuraat constateert hij: 'Een satire waarin men bepaalde volksstammen of rassen bespot, is nauwelijks als politiek te beschouwen.' *Der Stürmer* zal in de jaren dertig anders leren.
'De politieke prent is tweeërlei,' aldus Veth. Minstens.

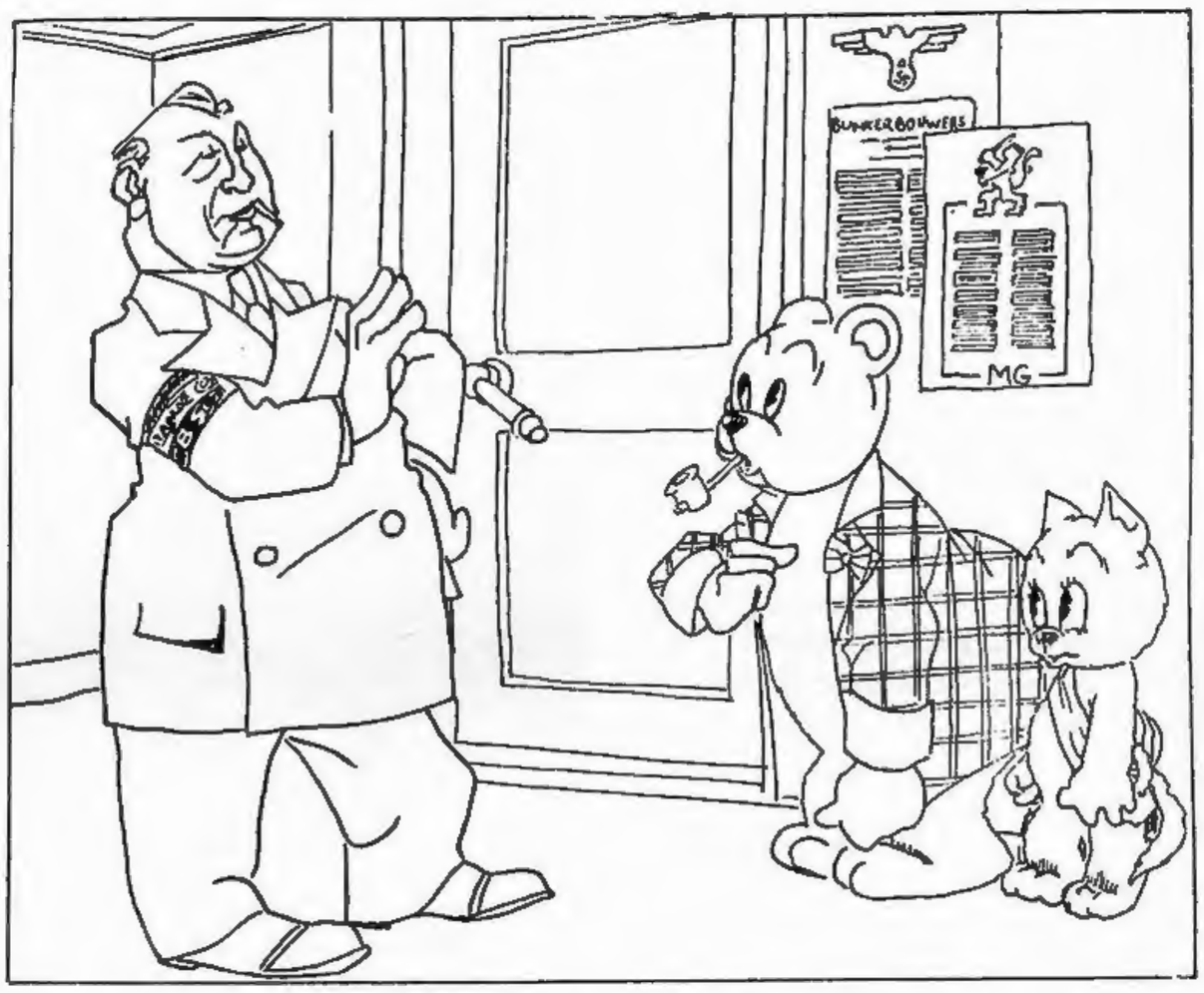

'Nee, jullie mogen niet meedoen – jullie zijn misschien niet zuiver.' Marten Toonder in het ex-illegale blad Metro *(26/6/45) naar aanleiding van de kritiek op het doorverschijnen van Tom Poes tot '44 in* De Telegraaf. *Een van de weinige zuivere vormen van strip & politiek.*

Rond de eeuwwisseling kwam die veelzijdigheid niet alleen als begeleiding van journalistieke tekst tot uiting. Er verschenen speciale spotprent-bladen: *Simplicissimus* (Duitsland), *De Notenkraker* (Nederland), *L'Assiette au Beurre* (Frankrijk), *Krokodil* (Sovjet-Unie) en natuurlijk het aloude *Punch* uit Engeland. Naast de sociaal-politieke prent kwam ook de gewone cartoon, de getekende grap op. Eerst lijdend aan hetzelfde euvel van de vroege politieke platen, te veel tekst en uitleg. Vooral het verschijnen van *The New Yorker* in de twintiger jaren beïnvloedde het drastisch schrappen in verklarende teksten, tot de optimale cartoon geen letter meer nodig had. In de politieke plaat ging het nog verder: van de omstandige tekeningen van Johan Braakensiek, eind vorige

'What they did to the dog-catcher in Hogan's Alley' - de Yellow Kid van Outcault, 1896 - strip èn cartoon.

1. Zie mijn inleiding in het speciale nummer van het Bakkersweekblad, getiteld *Stokbrood en politiek.*

In juni '68 kwam Hara-Kiri *met een nummer, deels gewijd aan de mei-opstand; een van de vele strip-technische veroordelingen van het politie-optreden.*

eeuw, tot het recente Nederlandse polito-cartonisme is een weg van weglaten met als uiterste consequentie een leeg kader van Opland, voorstellende *de visie van het kabinet Biesheuvel.*

De laatste jaren van de vorige eeuw brachten door eenvoudiger druktechnieken ook hele

In de Sovjet-Unie maakt de ondergrondse pers ook gebruik van de strip. Hier Octobriana, *het duidelijkste voorbeeld; maar ook zij kon de kloof tussen verhalen vertellen en sociale kritiek niet overbruggen.*

nieuwe grafische vormen. De affiche kwam tot bloei, de politieke spotprent kreeg massale verspreiding; en in Amerika verschenen de eerste echte strips. Het begon met *The Yellow Kid* van Richard Felton Outcault: een grote tekening waarop tientallen dingen gebeurden in één bepaalde setting met als centrale (maar niet deelnemende) figuur een jochie in een geel nachthemd. Pulitzer had de primeur, maar rivaal Hearst zon op wraak. Uit Duitsland kende hij *Max und Moritz* en zo ontstond *The Katzenjammer Kids* - een echte strip. De Yellow Kid had zich nog enigszins met sociale toestanden bezig-gehouden, de Katzenjammers waren puur comics.

Dubbelzinnige omslagtekst ('This strip is purely political') van de Britse Varoomshka, *die in 1972 in 'The Guardian' verscheen. Ondanks het gewemel van politieke figuren (hier o.a. Nixon, Heath, Douglas-Hume, Wilson en Pompidou) was er van politiek geen sprake.*

Door dit historisch graafwerk zijn we in de buurt gekomen van het verschil tussen de spotprent en de strip.
De strip schetst een onverwachte ontwikkeling, vertelt (in zijn beste vorm) een uniek verhaal. De spotprent probeert een bestaande situatie te comprimeren en door vertekening de essentie aan te duiden. Een mooi tussenvoorbeeld zijn de *Images d'Epinal* uit het midden

Varoomshka's intro in The Guardian.

van de vorige eeuw: twee plaatjes, voor en na de behandeling, bijvoorbeeld het vertrek en de terugkeer van een recruut. Tussen die twee plaatjes kan een capabele striptekenaar honderden boeiende verhalen in beeld brengen; de politieke cartoonist kan alleen het schrijnende afscheid of de hilarische terugkeer aandikken en parodiëren.
Daarin ligt de onmogelijkheid van de politieke strip: Politiek is een uiterst complex samenstel en -spel van maatschappelijke factoren. Dat complex leent zich grafisch het best voor versimpeling en vertekening. Het is geen 'ver-

Image d'Epinal: de recruut.

haal' en als 'uitgangspunt' is het voor de striptekenaar en -schrijver te weinig omlijnd. Excuses voor deze lange inleiding; laat u op de volgende pagina's snel van het tegendeel overtuigen.

Henk J. Meier

Hier vormen van grafische politiek. Recruteringsposter uit de Eerste Wereldoorlog ('Pa, wat deed jij in de grote oorlog? '). De oorlog zoals hij er werkelijk uitzag, Bill Mauldin's Willy and Joe: 'Misschien moet Joe wat uitrusten. Hij praat in z'n slaap.' Het voorspel in Duitsland gezien door Kurt Halbritter: 'Ga maar naar huis, Judith. Marion moet mama helpen en kan niet met je spelen.' Het Franse studentenprotest van mei '68: 'Hier spricht die Polizei. . .'

Peter van Straaten over strips en politiek:

"IK WIL DAT IEMAND DE SCHULD HEEFT"

door: Rob van Eijck en Wim van Helden

In de onrustige tweede helft van de zestiger jaren begon 'Vader & Zoon' als een kroniek van het generatiekonflikt, maar daarna heeft de strip zich met het betijen van de stormen in wat minder turbulent vaarwater begeven. Niet dat de tegenstellingen in opvatting en smaak tussen de Zoon en de Vader verdwenen zijn, maar de Vader vertegenwoordigt toch niet meer zó hevig als vroeger dé Vader, terwijl ook de Zoon niet meer representatief is voor de gehele jeugd en zijn beweging. Zij hebben zich langzamerhand ontwikkeld van stereotiepe volksdelenvertegenwoordigers tot levende figuren, elk met hun eigen karakter, hun eigen hebbelijkheden en hun eigen afwijkingen.
Over de vroegere en huidige 'Vader & Zoon' gaat het gesprek dat wij hadden met de schepper van deze maatschappijbeschouwende strip, de 43-jarige Peter van Straaten. En natuurlijk komen in het gesprek ook zijn twee boeken vol treurige humor aan de orde, evenals zijn politieke prenten en zijn boek 'Bij ons in het Dorp', waarbij de afkeer van Peter van Straaten van bepaalde politieke figuren en stromingen vanzelfsprekend een belangrijke plaats inneemt.

Zie je in Vader & Zoon een duidelijke ontwikkeling sedert 1968 in de karakters, of de onderwerpen?
Dat vind ik wel, ja. Het is begonnen als een strip over het generatiekonflikt en dat is het allang niet meer. Het is nu veel meer toegespitst op die éne Vader en die éne Zoon. Ze zijn niet meer dé Vader en dé Zoon.

Het zijn geen types meer, maar echte mensen geworden?
Ja, voor mij in ieder geval wel.

Is niet vooral de Vader meer mens geworden? De Zoon is nog steeds stereotiep.
Hé, dat is best mogelijk. . . Dat weet ik niet.

De Zoon is meer de politieke automaat, als hij een aanleiding heeft, als je er bij wijze van spreken een kwartje in gooit, slaakt hij een linkse kreet.
Ja, dat is wel waar.

De Vader loopt echt met emoties te tobben. . .
De Zoon ook, hoor, maar dat doet hij niet waar de Vader bij is. Vooral zijn omgang met dames, daar zijn nogal wat emoties mee gemoeid.

Als het inderdaad zo is, dat de Vader meer mens is geworden dan de Zoon, heeft dat dan met je eigen ontwikkeling te maken? Jij bent ook tien jaar ouder geworden!
Nou, ik ben wel meer de Vader geworden, ja. Ik weet niet of ik naar hem toegegroeid ben, of dat ik hem naar mij heb toegetrokken, maar nu, ik ben nu echt allebei, zowel de Vader als de Zoon. De ene keer niet, de andere keer wel. Soms ben ik de Zoon, soms ben ik de Vader. Tien jaar terug was ik altijd de Zoon, toen was ik bijna nooit de Vader.

Vader en Zoon zijn in leeftijd niet ouder geworden. Toch zou ik me kunnen voorstellen dat het best een strip is waarin de helden ouder kunnen worden zonder dat dat de strip minder interessant zou maken.
Kijk, ik ben nu bijna tien jaar bezig. . . Dan zou de Zoon nu 30 zijn geweest en de Vader 60. . . Maar de Zoon is toch veranderd, hij is onmiskenbaar veranderd. Ik laat hem af en toe nog wel eens een demonstratiebord schilderen, maar het ware vuur is er toch wel uit.

Hij is met de geest van de tijd mee veranderd. . .
Ja, de onderwerpen van de strip van vroeger waren dingen waar jongens inderdaad ruzie over hadden met ouders. Nu is er een omkering gekomen, in zoverre dat de Váder nu degene is die overal achter aan loopt. achter trendy dingen aan, terwijl het nu de zóon is die er van walgt. De Váder vindt nu ineens, pakweg *Saturday Night Fever* leuk . . . Dat zal ik niet laten gebeuren, maar zo ligt de zaak momenteel wel een beetje: oudere mensen zijn nu erg bezig om alles bij te houden.

"DAAR KOMT ER ÉÉN NAAR BUITEN. OOK LANGHARIG. HÉ, DAT IS EEN WYFJE."

"HET LYKT WEL HET COMMENTAAR BIJ EEN NATUURFILM"

Hoe komt het, denkt je, dat het 'elan van de jaren zestig', zoals dat genoemd wordt, verdwenen is? Of in ieder geval flink teruggedraaid is?
Ik weet het niet. Het zal wel normaal zijn. Ik ontmoet wel eens jonge mensen, zo tussen de 17 en de 21, en dan ben ik werkelijk verbijsterd wat een akelige, materialistische nonvaleurs dat zijn! Werkelijk geen spóórtje van idealen. . . Ze hoeven van mij echt niet allemaal als hippie door de wereld te trekken, maar deze jonge mensen hebben het werkelijk alléén maar over auto's en kleren. Ik word daar helemaal gek van.

We zijn nog niet helemaal klaar met het ouder worden van Vader en Zoon. Als je ze niet ouder laat worden, groei je zelf onontkoombaar naar de Vader toe. En wordt de Zoon dan niet onontkoombaar stereotieper?
Nee, dat hoeft niet en dat gebeurt ook niet, want ik ben ze echt allebei. Nog steeds. Tenzij ik een heel vastomlijnd idee zou hebben over deze wereld. . . Zij zijn gewoon mijn innerlijke strijd.

Je kunt ze allebei geweest zijn, tien jaar geleden, in die zin dat je toen voornamelijk de Zoon was, wat betreft alle dingen waar hij voor stond, met af en toe de twijfel die in je opstak en die je liet verwoorden door de Vader, terwijl je nu inmiddels meer de Vader geworden kunt zijn wat betreft emoties en dergelijke, terwijl de oude felheid af en toe nog even de kop opsteekt in de dingen die de Zoon zegt.
Nee, dat is niet helemaal waar. Kijk, de Vader zal zich in mijn verdere leven altijd aangetrokken voelen tot walgelijke dingen en de Zoon zal zich daar altijd tegen afzetten.

De dingen die de Vader walgelijk vindt, veranderen ook, omdat jij zelf verandert. .
Ongetwijfeld, dat heb ik niet in de hand. Maar ik ben nu 43 jaar en zo verschrikkelijk veel zal er in mijn visie van wat ik wel en wat ik niet walgelijk vind, niet meer veranderen. Tien jaar geleden gebeurde dat nog wel, maar nu niet meer. Ik weet trouwens ook niet hoelang ik nog met Vader & Zoon zal doorgaan.

Waar haal je het idee vandaan, dat er niet veel meer zal veranderen? Voel je dat aan je zelf, zie je dat bij mensen om je heen?
Ja, dat voel ik wel. . . En het is ook ervaring, natuurlijk. Ik zal ongetwijfeld eens een ouwe lul worden. . . maar ik hoop een áárdige ouwe lul.
Er zal niet zoveel meer veranderen in mijn ideeën, nee. Ik zal echt nog wel te keer gaan tegen links en rechts. . . het stuit me nu tegen de borst om de Zoon achter àl te onbenullige dingen te laten aanlopen. Ik had de Zoon nu gemakkelijk achter de punk aan kunnen laten lopen, maar dat zie ik hem toch niet doen. Dat meelopen met trends, zoals vroeger de *flower-power* of wat dan ook, zal hij niet gauw meer doen.

Verlies je op die manier niet het kontakt met aktualiteit, waarin. . .
Oh, maar daar ben ik helemaal niet bang voor. Dat vind ik niet erg, de strip is trouwens allang niet meer zo aktueel.

Je verliest dan wel het contrast tussen de figuren.
Ja, maar als de grappen boeiend blijven, vind ik dat niet erg. Dat is een typerend voorbeeld: laatst heb ik de Vader laten zeggen dat hij goedkoop naar Boston wilde vliegen, waarop de Zoon zegt: wat moeten we in godsnaam in Bòston? Dat zou tien jaar geleden andersom zijn geweest, dan zou de Zoon naar Boston hebben gewild. Nu is dat typisch iets voor de Vader: goedkóóp naar Boston! Dan geloof ik dat Zoon nu moet reageren met: wat moet ik in Bòston?
Bovendien ben ik bang voor Amerika, het is veel en veel te groot. Dat kan ik niet overzien. Als je nou zegt: ga naar één straat in New York, dat kan ik behappen. Maar héél New York. . . Dat Amerika, ik word er onwel van, ik heb er een heel leven voor nodig om dat überhaupt te behappen. Ik wil er helemaal niet heen. Niet voor mijn plezier, in ieder geval. Als ze zeggen: ga er iets maken, een tekening of zo, dan wèl.

Wordt die mening ook beïnvloed door het politieke optreden van Amerika?
Nou nee. Dan kun je naar geen enkel land meer.

Je hebt Vader & Zoon ook een keer naar Spanje op reis laten gaan.
Ja, ik ging toen zelf ook naar Spanje. Je mag best naar die landen toe, maar je moet niet gaan ontkennen dat het daar een grote rotzooi is. Ik vond ook dat het Nederlands elftal best in Argentinië mag gaan voetballen. Natuurlijk moeten ze daar gaan voetballen, maar dan moeten ze wel weten wáár ze naar toe gaan. Niet zeggen: het is daar allemaal geweldig en die praatjes dat het daar zo'n troep is, zijn allemaal lulpraatjes. Nee, dat is géén gelul, het is een rotzooi in die landen, maar ik ging er heen omdat ik het klimaat er lekker vind. Dat is een veel eerlijker houding. Er zijn landen waar ik nooit heen zal gaan omdat ik ze niet interessant vind. Ik zal nooit naar Duitsland gaan, maar dat komt echt door mijn opvoeding. Dat zit er bij mij zó ingeramd. . . Ik zeg ook bij iedere Duitser die ik zie: rotmof!

Dat kun je nauwelijks een eigen oordeel noemen.
Nee, dat is opvoeding.

Wordt je oordeel over de Duitsers door de houding van het Duitsland van vandaag in stand gehouden?
Ja, ja, ik zeg ook iedere dag: zie je wel! zie je wel! Maar ik heb hetzelfde een béétje met de Amerikanen, hoor. Net als die Engelsman vlak na de oorlog, toen er nogal wat Amerikanen in Engeland gelegerd waren. Hij had het niet zo op de Amerikanen en zei: '. . . because they are over-sexed, over-payed and over here'.

LACHEN OM TREURIGHEID

We moeten nog even naar de Vader & Zoon van de televisie. Die kwamen op mij over als een heel andere Vader & Zoon dan die uit de krant.
Ja, maar dat zat er dik in. Toch waren de teksten bijna eksakt die uit de strip.

Ik vond de karakters nogal verschillend: de TV-Zoon bijvoorbeeld was veel drukker, nerveuzer, beweeglijker. . .
Ja, ik heb de serie wel zelf geschreven, maar hem daarna uit handen gegeven, d.w.z. de regie. *John van de Rest* zou dat doen en iedereen zei: hij is een geweldige regisseur, op hem kun je blind varen. Nou, okay, ik vaar blind op hem. We wilden *Guus Hermus* hebben voor de Vader, en daar was ik

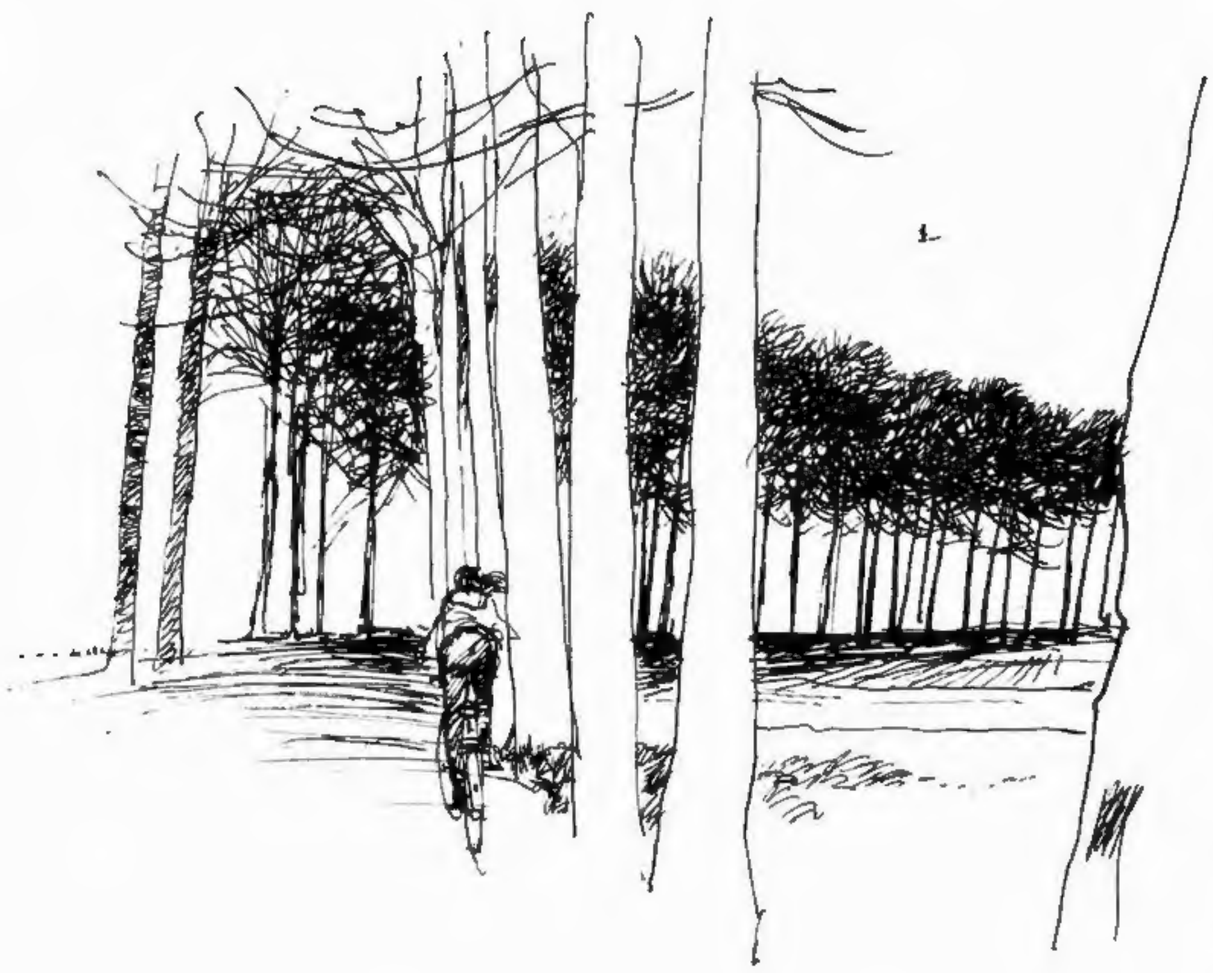

KARIN DE VRIES OP DE WATERBEROSE WEG

ontzettend blij mee. Maar toen moest er een Zoon bijgezocht worden en dat was nogal moeilijk. We hadden een heel rijtje kandidaten en daar was *Cees Linnebank* bij, een heel aardige jongen en een heel goede akteur, maar niet het type dat ik gekozen zou hebben. Hij had een heel andere rolopvatting, heel druk en hij schreeuwde alsmaar. . . Ik had een veel slomere jongen willen hebben. Maar Guus Hermus heeft gezegd: ik doe het als Cees Linnebank de Zoon speelt. En we hadden al zo'n moeite om Guus Hermus over de streep te trekken, dus. . . Ik had natuurlijk met een grote bek bij de repetities moeten zijn en tegen Cees moeten zeggen dat de Zoon veel slomer gespeeld moest worden, maar dat heb ik niet gedaan. Ik ben alleen bij de cameraregie geweest en toen zaten die rollen er al helemaal in. En bovendien wie ben ik nou bij de televisie, dus ik had er toch niks tegen kunnen doen. Ik had het allemaal veel korter, flitsender willen hebben met de nadruk op de tekst, maar bij de televisie schijnen ze dat allemaal anders te moeten doen.

Wat vind je in dit verband van de televisiefilmpjes naar de verhalen van Carmiggelt?
Tja. . . ik vind Carmiggelt ontzettend goed. Ik heb me zelf ook schuldig gemaakt aan het in beeld brengen van de verhalen van Carmiggelt, met die illustraties bij zijn boeken. Maar eigenlijk vind ik dat dat heel beperkt moet blijven. Iemand die zó beeldend schrijft, moet je niet illustreren.

Het probleem bij de televisiefilmpjes was, geloof ik, dat het vreselijk moeilijk is om de sfeer die Carmiggelt trefzeker in woorden weet op te roepen, in beelden om te zetten. Alleen de dialoog blijft over, hoewel die natuurlijk ook erg goed is.
Ja precies, maar zijn dialogen zijn niet sec genoeg. Ze houden heel sterk verband met datgene dat vooraf verteld is door Carmiggelt. Je kunt dat niet uit zijn verband halen.

Hoe ging dat bij het illustreren van zijn verhalen?
Nou, het waren oude verhalen waar Carmiggelt al afstand van had genomen, dus dat deed hem niet zo veel meer. Eigenlijk vind ik het niet goed, het is. . . tja. . . het is net zoiets als wanneer je Jos Hermens een paar krukken aangeeft, terwijl die man heel goed hard kan lopen. Dat is toch waanzin? De uitgever zal wel gedacht hebben: Carmiggelt is een bekende schrijver, Peter van Straaten is een bekende tekenaar, als we die in één boek samenvoegen, dan zal dat boek wel heel behoorlijk verkopen. Maar het is net zoiets als wanneer Cruyff een voetbalwedstrijd speelt met Neeskens op z'n rug. Dat slaat natuurlijk nergens op. . . Carmiggelt kan best op zichzelf. Hem illustreren is gewoon overbodig.

Waarom heb je het dan toch gedaan?
Ik heb het gedaan omdat het mijn grote droom was om ééns nog Carmiggelt te illustreren. Dat droomde ik 23 jaar en dat is nu gebeurd. Maar ik vind beslist niet dat we nu ieder jaar een boek met illustraties moeten uitbrengen. Bepaalde stukjes moet je beslist niet gaan ontheiligen met een illustratie, die zijn zó subliem van beschrijving. Ieder moet voor zich uitmaken hoe dat er uitziet.

Maar het hoeft elkaar niet per se aan te vullen, het kunnen twee afzonderlijke entiteiten naast elkaar zijn.
Maar dan krijg je 'kunst', en van dat soort illustraties hou ik helemaal niet! Je ziet dan een landschap, en iemand anders zet er een gedichtje naast, ik noem nou maar wat. Dan krijg je van die kunstboeken en dat vind ik van een moeizaamheid. . . Het moet wel wat met elkaar te maken hebben.

Vind je dat je bepaalde overeenkomsten met Carmiggelt hebt, vooral in je boeken 'Moeder, ik ben niet gelukkig' en 'Het blijft tobben!'
Ja, dat vind ik wel, maar ik weet niet of Carmiggelt er wel zo blij mee is, altijd maar die hete adem van mij in zijn nek.

Wat zijn punten van overeenkomst?
Dat vind ik moeilijk te zeggen, maar wat ik bij Carmiggelt altijd herkend heb, is het nergens in willen geloven en het voortdurend alles in twijfel trekken.

Jouw boeken zijn behoorlijk somber, hè?
Ja, dat zegt iedereen. . . Maar de bedoeling is dat er ook om gelachen wordt.

Gelachen om treurigheid?
Ja, maar dat is ook het grote misverstand bij Carmiggelt. Ze hebben Carmiggelt altijd verkeerd laten illustreren. Ze dachten: hij is een komisch auteur, dus die moet komisch geïllustreerd worden. Carmiggelt is absoluut niet komisch. Het zou net zoiets zijn als wanneer je Tsjechov laat illustreren door komische illustratoren. Ik heb het altijd belachelijk gevonden.

De mensen in die twee boekjes van jou zijn zo zelden blij.
Ja, om blije mensen kan ik niet lachen, die zijn al blij van zichzelf. Ik lach graag om treurigheid.

Het type van de droevige clown?
Nee, dat ben ik niet, daar houd ik helemaal niet van. Nee, de mensen die ik laat zien, zijn nooit droevige clowns. Ze menen het allemaal oprecht en proberen nooit lollig te doen.

Het zijn bij jou dikwijls mensen die kennelijk een leven van streven en vechten achter de rug hebben en dan eindelijk die villa met dat zwembad en zo hebben, maar dan ineens in feite met lege handen staan.
Ja, dat is vooral in het eerste boek, dacht ik. Tja, dat zal me af en toe wel bezig houden. Maar het is niet waar 't boek over gaat. Het is een onderdeel ervan, dat geef ik onmiddellijk toe, maar het boek gaat gewoon over mensen die elkaar niet begrijpen. De key-joke van

het eerste boek - dat vond ik van mezelf wel een heel aardige mop - is die waarin twee mensen op straat lopen, van wie de vrouw tegen de man zegt: 'Wij scheiden? Laat me niet lachen! '.

In hoeverre is dat de key-joke?
Tja. . . ik vind dat mijn aardigste grap, eigenlijk. En in het tweede boek vind ik die grap het aardigst, waarin een onderwijzer voor de klas zegt: 'Als jullie mij een lul vinden, moeten jullie het eerlijk zeggen.'

Kijk je veel naar mensen?
Ik denk het wel. Maar ik ga er niet voor zitten. Hoewel, een beetje wel, soms.

Is het ooghoekenwerk of zoek je ze op?
Nee, ik zoek niks op. Ik heb dan ook niet meer dan twee boeken kunnen maken. Toen was het op, toen had ik alles dat ik in de loop der jaren had gezien of gedacht of bedacht daarin gelegd. Ik zou er nu misschien nog wel een derde boek uit kunnen persen, maar dan zou het echt máákwerk worden. . .

Je hebt net de grappen genoemd die je het aardigst vindt, maar staan er ook grappen in die niet uit beschouwing, maar uit ervaring komen?
Veel is eigen ervaring, ja, maar dan vertaald in een grap. Ik heb het nooit precies zó beleefd, maar ik had het kùnnen beleven.

Anders dan in je boek 'Uit m'n hoofd'?
Ja, dat heb ik echt allemaal uit m'n hoofd getekend.

Heb je dan zo'n sterk visueel geheugen?
Nee, de tekeningen kloppen ook niet met de werkelijkheid, hoor. Jij bent niet gaan checken. Er klopt niets van: lanen zijn veel smaller dan ik ze in gedachten zag en zo. . .

STRIPTEKENEN IS SLAVENWERK

Je hebt ook nog een tijdje voor Pep *gewerkt. Hoe is dat gekomen en hoe is dat bevallen?*
Ik moet je eerlijk zeggen dat ik de sfeer bij Pep vréselijk vond. Ik ben er bij gekomen toen ik benaderd werd door *Hetty Hagebeuk*. Dat zat zo: *Yvan Delporte* had het script gemaakt van Llewellyn Fflint en hij kwam toen langs het Parool, waar een prent van mij hing. Toen heeft hij gezegd dat ik die strips van Llewellyn Fflint moest tekenen. Maar ik heb er de grootste moeite mee gehad, met dat striptekenen, want ik moest in kaders werken, wat ik helemaal niet gewend was. Ik ben niet gewend tegen een lijn aan te tekenen.Het is echt een apart vak, striptekenen, en een vak dat ik absoluut niet ambieer. Het is het ergste slavenwerk dat er is.

„SCHEIDEN? WIJ? LAAT ME NIET LACHEN!"

Vader & Zoon is ook een strip die met strakke regelmaat verschijnt, dus dat is net zo goed slavenwerk.
Vraag maar aan elke willekeurige tekenaar van Pep, en hij zal zeggen: Vader & Zoon is geen echte strip.

Waarom niet?
Ja, natuurlijk is het wèl een strip, maar het zit boordevol met sidelines, terwijl een echte strip een verhaal moet zijn. Vraag maar aan een Peptekenaar. Wat ik in de tijd dat ik Llewellyn Fflint tekende, ontdekt heb, is dat er een waanzinnige rivaliteit bestond onder striptekenaars. Moord en doodslag, bij wijze van spreken. Ik vond het zeer onaangenaam.

Had je daar veel mee te maken? Je werkte toch thuis?
Ik bracht telkens mijn tekeningen en dan gingen we ergens eten. Dat was iedere keer een hele gebeurtenis.
Die eerste verhalen van Llewellyn Fflint vond ik wel leuk, maar op een gegeven moment werd ik echt gek van Yvan Delporte. Hij werd in zijn verhalen steeds technischer, hij verzon op een gegeven moment een soort sigarenmachine! Ik dacht: jongen, dat krijg ik nooit voor elkaar. . . Ik kan nauwelijks tekenen, dus zeker geen sigarenmachine. Ja, een leuk begroeid huis of zo. . . Maar Delporte kwam met allemaal technische dingen, hij had aan mij een heel verkeerde tekenaar.

Waarom wilde Delporte jou

dan oorspronkelijk hebben? Voor de sfeer?
Ja, die eerste verhalen speelden in Londen in de mist, die hadden zo'n Edgar Allan Poe-sfeer. Dat vond ik wel lekker om te doen, maar daarna kwam hij met allerlei ingewikkelde apparaten en kanonnen, en daar kan ik helemaal niet tegen.

Toen ben je gestopt?
Ik heb drie verhalen gemaakt en het vierde heb ik heel lang in mijn la laten liggen, ik heb hem trouwens nòg in die la. Op een gegeven moment ging het rommelen bij Pep en werd Hetty Hagebeuk op een, geloof ik, zeer onsjieke manier ontslagen. Ik weet niet of Hetty Hagebeuk een aardig iemand was, maar de hoofddirektie van Oberon was zeker niet aardiger dan Hetty; het waren allemaal van die Van Agt-figuren... Ik hoop dan ook nooit meer een strip te maken.

Althans niet zo'n soort strip als Llewellyn Fflint.
Ja, Vader & Zoon is een gagstrip, hè. Maar zo'n strip als van *Peter de Smet* - die ik trouwens de beste Nederlandse striptekenaar vind - is ook een gagstrip, alleen duurt bij hem de gag veel langer. Hij is de enige in Nederland die zich ontworsteld heeft aan het Belgische voorbeeld. Wat die jongen, die net als Hergé tekent, hoe heet-ie... *Joost Swarte* maakt, vind ik heel knap getekend maar - en dat vind ik toch essentieel voor een strip - het is niét leuk wat hij maakt. Ik kan er niet om lachen, ik denk iedere keer: wat is dat prachtig getekend, maar waar blijft de grap? Ik moet wèl lachen om Peter de Smet. Hij is in zoverre niet helemaal origineel dat hij de balloon-opbouw heeft overgenomen van Greg, maar hij heeft het geperfektioneerd. De rest van de striptekenaars zit toch nog wel allemaal aan het Belgische voorbeeld vast.

Moet je eigenlijk wel volledig origineel zijn? Veel Belgische tekenaars doen daar niet moeilijk over, die volgen een bepaalde stijl na en dat kan ze helemaal niet schelen.
Ja, dat is wel waar, maar in België zijn er zoveel striptekenaars en in Nederland zo weinig. Oh ja, weet je wie ik ook nog erg leuk vind? *Jan Kruis*, die vind ik enig. Hij tekent een soort Vader & Zoon, maar dan veel huiselijker.

STINKGRAPPEN

Door wie is je tekenstijl beïnvloed?
Dat is heel lang *Ronald Searle* geweest, maar daar ben ik vanaf. Ik ben er nu achter dat mijn grootste voorbeeld toch die tekenaar van Winnie the Pooh is, *Shepard.* Als ik ooit zó zou kunnen tekenen... Zo eenvoudig maar zó schitterend... Ik heb daarvóór en daarná niet iemand gezien die zo mooi tekent. Searle tekent prachtig, maar hij heeft absoluut geen humor, hij heeft nog nooit een behoorlijke grap gemaakt. Die grappen over die kostschoolmeisjes van St. Trinian's vind ik stinkgrappen. Dat is gebaseerd op één vondst, die van die gemene meisjes. Stinkgrappen! Ik vind zijn manier van tekenen fantastisch, maar ik heb van die man nog nooit één leuke grap gezien. Naar, bedacht, flauwekul, maar prachtig getekend. De tekenstijl van Searle en de grappen van *André François*... van hem heeft nog nooit iemand gehoord. Hij was vijftien jaar geleden een soort cartoonist.

Is jouw humor op zijn werk gebaseerd?
Nee, mijn humor is meer literair, daarom heb ik alsmaar onderschriften nodig. Die man gebruikte echt alleen maar beelden. Hij was de Franse Steinberg, zou je kunnen zeggen. Goede grappen en leuk onhandig getekend. *Bob van den Born* maakte voordat hij met Professor Pi begon cartoons in de stijl van François. Ik ben al jaren op zoek naar een Engelse tekenaar, hij heet *Fougas*, een soort Engelse Jo Spier. Hij heeft een boekje uitgegeven, 'You and me', ook met onderschriften. Hij tekent ook fantastisch.

MEER SCHRAPPEN

Werk je regelmatig?
Ik werk nooit uit inspiratie. Als ik die al heb, maak ik misschien eens een notitie. Nee, als het *Parool* stripjes tekort dreigt te komen, dan ga ik maar weer zitten en er weer wat maken, het is echt huiswerk. Ik teken ze meteen in inkt.

Krijg je wel eens ideeën van anderen?
Nooit. Dat weiger ik. Indirekt krijg ik natuurlijk wel veel ideeën aangedragen, maar ik neem nooit iets over als een ander naar me toe komt en zegt: ik heb een goeie voor je.

Een soort beroepstrots?
Ja, daar ben ik heel raar in. Een idee van een ander is voor mij nooit bruikbaar, omdat het niet mijn grap is. Ze komen ook altijd met een mop die in acht prenten of zo moet. Dat is de moeilijkheid van het feit dat

ik met onderschriften werk: het moet heel beknopt, ik heb hooguit vier zinnen. Als je met balloons werkt kun je de andere persoon in één en hetzelfde plaatje laten antwoorden.

Vind je die beperking lastig?
Nee, dat is héérlijk. Dat is schrappen, schrappen, schrappen. En desnoods, als je er niet uitkomt, dan maak je maar twee moppen. Ik zou eigenlijk nog meer moeten schrappen, maar ik ben altijd zo bang dat de mensen het niet begrijpen.

Als je niet aan Vader & Zoon werkt, wat teken je dan?
Dan teken ik een oude man in een kroeg. Dat doe ik het liefste.

Zien we die tekeningen nog eens in een boek?
Al die ouwe mannen? . . . Ik weet het niet, hoor!

JOOP DEN UYL ALS WINNIE THE POOH

Je hebt daarnet gezegd dat je tien jaar geleden bijna altijd de Zoon was en bijna nooit de Vader. Nu ben je wat meer de Vader geworden, betekent dat dan ook dat je nu minder links bent dan tien jaar geleden? Aan je politieke prenten in Vrij Nederland te zien ben je nog steeds links.
Nou, ik ben niet zó erg links. . . Tja, 't speelde in die tijd veel meer en de mensen waren toen veel rechtser. Linkse mensen van toen waren hele zachte, aardige mensen vergeleken met linkse mensen van nu. Je hebt nu veel meer een grote brij in het midden, met verder uiterst rechts en uiterst links. Vroeger had je echt een cesuur in het midden. Dat is nu niet meer zo.

Ben je wat minder politiek ingesteld dan in de tweede helft van de zestiger jaren?
Ja, ik heb het er steeds moeilijker mee. Het was vroeger ook een stuk duidelijker, hoor. Nou ja, je kon kiezen tussen PvdA en D'66. Tot de CPN heb ik me nooit zo aangetrokken gevoeld. Dat is eigenlijk nog zo, alleen zijn er binnen de PvdA een paar andere stromingen.

Als je naar de wat extremere kant kijkt van de PvdA, het uit de NATO gaan en zo, hoe sta je daar tegenover, in vergelijking met vroeger?
Tien jaar geleden had ik dat ook geroepen, ja. Ik ben geneigd om te zeggen: ik vind dat er nog altijd mensen moeten zijn die dat roepen, net zo als ik vind dat Freek de Jonge en Bram Vermeulen die aktie tegen het wereldkampioenschap voetballen moesten doen. Ik wist van te voren dat hun aktie niet zou slagen, maar ik vind het heel goed dat ze het toch gedaan hebben. Ik denk dat Freek en Bram dat zelf ook wel weten en dat ze het daarom gedaan hebben. Ik vind dat dat soort groepen moet blijven bestaan.

Wat die funktie van dat roepen betreft, dat doe je zelf ook met je politieke prenten in Vrij Nederland. Je vestigt op allerlei dingen de aandacht.
Wel, dat is precies de nutteloze, of nuttige rol van de politieke tekenaar. Kijk, als een politieke tekenaar gaat denken dat hij ècht bezig is de wereld te veranderen. . . Daar geloof ik helemaal niet in. Het is alleen maar nodig dat je dingen signaleert.

De funktie van de politieke tekening is dus volgens jou de dingen die de tekenaar als fout beschouwt, op een hele scherpe manier. . .
Ja, en ook op een heel grove manier. Ik houd namelijk helemaal niet van het soort politieke prenten, waarin je verschillende kanten van de zaak laat zien, die zogenaamd genuanceerde prenten. Daar ben ik erg op tegen. Ik vind dat Frits Behrendt zich daar te veel aan schuldig maakt. Hij vindt: de mens is slecht, en dan doopt hij een grove penseel in de inkt en laat hij een man in de woestijn kreperen. Dat vind ik vreselijk grof, dat zijn prenten waar ik eigenlijk niet tegen kan. Teken met een geborstelde lijn een man in een woestijn, die ligt te sterven met zijn ribben er uitgestoken. . . en daar dan maar HONGER onder zetten. Jezus, dat vind ik verschrikkelijk. Nee, ik wil dat iemand de schùld heeft; ook als ik ongelijk heb. En ik heb in mijn politieke prenten vaak ongelijk, bijna altijd. . . Nou ja, niet bijna altijd ongelijk. Ik stel: Van Agt is een schoft en Den Uyl is een held. Nou zal ik Den Uyl nooit als een held voorstellen, want ik houd niet van helden in politieke prenten. Ik wil alleen schoften uitbeelden, terwijl de mensen met wie ik sympathiseer er hoogstens afkomen als onwetende sukkels.

Dat heb je in 'Het Dorp' inderdaad zo'n beetje met Den Uyl gedaan. Hij loopt er maar zo'n beetje tussendoor, hij is niet de Held.
Nee, zeker niet. Den Uyl was ook helemaal niet zo blij met dat boek.

Heb je reacties van politici

gehad?
Nee hoor, niet direkt. Van Van Agt heb ik niks gehoord.

Die zal het wel niet zo leuk gevonden hebben.
Nou, er gaan stemmen die zeggen dat hij het wel leuk vond. Hoe meer hij getrapt wordt, hoe heerlijker hij het vindt. Hij is wel zo slim dat hij inziet dat hoe harder er tegen hem getrapt wordt, hoe populairder hij wordt. Dat heb ik ook in dat boekje gezet. Bij heel veel mensen wordt hij er alleen maar populair mee. . . Ik vind hem een vreselijke man.

Je hebt nog een aantal vervolgen op 'Het Dorp' gemaakt.
Ja, die zijn in het Parool verschenen, maar ik vind er niks aan.

Omdat je bent afgeknapt op de politieke ontwikkeling?
Nee, omdat het voor een krant, in regelmatige afleveringen, niet te doen is. Ik had nog wel een tweede bóék kunnen maken, waarin ik terugkijk op de ontwikkelingen. Maar in de krant, waarin je iedere week weer aktueel moet zijn. . . Je moet alle aktuele gebeurtenissen vertalen in die dorpssfeer, en dat wordt een beetje melig. Ik deed het met de dood in mijn lijf. Ik vond het een grote druk. Ik deed het niet met plezier meer.

Aan de andere kant ben je met Vader & Zoon ook heel lang up to date geweest.
Nee, niet zo erg hoor. Ik ben nooit echt aktueel geweest. Ik doe wat langer over een aktueel gegeven.

Net als je politieke prenten. Die zijn aktueel, niet op de manier van een primeur, maar je pakt wel dingen die in de belangstelling staan.
Ja, bij die politieke prenten wel. Maar Het Dorp werd zo melig, zo voorspelbaar. Van der Klaauw als direkteur van de VVV en zo. . . Dat vind ik een beetje ongeïn.

Was Het Dorp een idee van je zelf?
Het boek wel. Ik vond het een beetje een gemakkelijk boekje toen ik het afhad. Maar de uitgever dacht natuurlijk dat het een bestseller werd, wat ik iets vreselijks vind, of nou ja, vreselijk. . . Ik had 't kunnen verwachten, maar ik vind het niet leuk.

Waarom niet?
Ach. . . 't idee is wel aardig, ja, en als ik het nu nog eens doorlees valt het eigenlijk ook wel mee. Maar ik heb het te snel gemaakt. Ik had het veel lieflijker willen maken.

Dan was het veel minder een politiek boek geworden.
Als ik het gemaakt had zoals ik het had willen maken, dan was het veel tijdlozer geworden. . . Ik wou er eigenlijk een soort Winnie the Pooh van de politiek van maken.

Met wie als Pooh?
Nou, vooral de sfeer. . . Pooh zou dan Joop den Uyl zijn geweest.

POLITIEK NIET SMERIG

Hoe is 'Bij ons in het Dorp' tot stand gekomen?
Ik had met Van Gennep, de uitgever, afgesproken om een politiek boek te gaan maken. We zouden iets gaan doen met de verkiezingen, omdat we voelden aankomen dat dit heel belangrijke verkiezingen zouden worden. We hebben eerst het plan gehad om alle verkiezingsprogramma's op te vragen en daar prenten bij te maken. Dat idee hebben we heel snel losgelaten, want al die verkiezingsprogramma's lijken op elkaar. Er zegt nou nooit eens iemand - behalve 'n Glimmerveen natuurlijk -: alle negers moeten het land uit, of er moet een deel van Nederland vermoord worden. Dat soort ekstremen heb je niet. Iedereen wil het beste, op z'n eigen manier, ook het CDA, al hebben ze dan die meneer die me niet zo bevalt.

Niemand - ik weet niet of ze het echt niet willen - maar niemand zal zeggen: we willen dat een deel van de bevolking krepeert van de honger of zo. Nee, aan die verkiezingsprogramma's hadden we dus niets. Toen liet ik eens vallen bij Van Gennep: Als ik nou 'ns een verhaaltje maak dat in een dorp speelt, met Van Agt als pastoor en tegelijk als veldwachter. . . Ik had wat tekeningen bij me en Van Gennep was gelijk ontzettend enthousiast. Toen zat ik er aan vast, maar ik moest het nog wel helemaal máken, terwijl ik nog maar één ideetje had: dat van die jongetjes die appeltjes stelen.

Toch waren de vervolgafleveringen in Het Parool tijdens de formatieperiode ook schitterend.
Maar dat waren tijden waar wat van te maken was. Ik moet zoiets met plezier kunnen doen, maar al snel deed ik het met de dood in m'n lijf. Ik vond er niets meer aan. Ik merkte dat als ik Van Agt er maar opzette, met wat hij ook deed, het dan wel goed was. Als ik maar iedere week een aflevering tekende en als Van Agt er maar bij was. . . Ik kon er alles inzetten wat ik wilde. Later hoorde ik van de hoofd-

redacteur dat er ook wel boze brieven kwamen. . . Godzijdank. Maar ik vond het een zinloze affaire worden.

Komen er bij Vrij Nederland wel eens reakties van lezers? Hoewel je daar voor een publiek werkt dat in dezelfde lijn denkt als jij tekent.
Ik vind het helemaal niet erg om voor een gelijkgestemd blad prenten te maken. De lezers zeggen dan: oh ja, zo is 't.

Je tekeningen kunnen beter in De Telegraaf staan.
Daarom ben ik ook zo blij met Vader & Zoon in Het Parool, want dat publiek is veel breder, dat hangt wel een beetje tegen de Telegraaflezers aan.

Krijg je daar wel eens respons op?
Ja, godzijdank krijg ik daarop wel eens een kwaaie brief.

Doet dat je genoegen om dat je dan het idee hebt dat je doel hebt getroffen?
Ja zeker, alles mag tegenwoordig, seks. . . alles. Maar zodra je aan de godsdienst komt, worden de mensen vreselijk fanatiek.

Zie je Van Agt als een verdediger van de religie? Als een soort kruisvader?
Het is wel zo dat hij de oude waarden in stand wil houden wat dat dan ook mag zijn. Het vervelende met die Van Agt is, dat hij bereikt dat er helemaal niks gebeurt. Hij is iemand die dwars over de weg ligt, hij houdt alleen dingen tegen, dat is het enige dat hij bereikt. Hij zal wel eens iéts zelf bedenken, maar. . . hij is dom, lui en eigenwijs, dat heb ik altijd gezegd. Hij is dom, op een bepaalde manier is hij ook vreselijk slim, maar sommige dingen wenst hij niet te vatten. 'Dat vat ik niet', tja. . . 'Ik zja liever fietsen'. En hij is uitermate lui, dat weet ik niet alleen omdat ik dat zie, maar dat heb ik ook van insiders. Die man is echt zo lui dat-ie loopt, echt waar. Hij heeft hele mappen van Menten gewoon laten liggen, hij denkt: dat loopt wel. En hij is vreselijk eigenwijs, dat is wel duidelijk.

Met zijn inertheid handelt hij precies in het straatje van het gros van de kiezers.
Oh ja, nou. Zijn afkeer van de politiek vind ik een van zijn walgelijkste streken. Als je alsmaar heel hard roept dat je niet van politiek houdt, ben je juist heel erg met politiek bezig. Bij de formatie was hij een politicus van het zuiverste water. Dat was èchte politiek wat hij daar bedreef. Maar wèl heel gemene politiek, echt smeerlapperige politiek.

Dus: politiek?
Dus politiek. . . Nou nee, ik houd tegen dat politiek smerig is. Politiek is niks smeriger dan ons dagelijks leven, het is alleen wat openbaarder, het staat alsmaar in de krant. Maar het is helemaal niks viezer dan wat dan ook. Ik geloof helemaal niet dat politiek iets smerigs is, daar ben ik erg op tegen.

Rob van Eijck en Wim van Helden

F. Behrendt

Vanuit het centrum van Berlijn loopt een brede, rechte weg over een lengte van 9 km naar de periferie van de stad, kennelijk geïnspireerd door de grote boulevards van Parijs. Het eerste, fraaiste deel van deze straat is de 'Unter den Linden' met de Brandenburgse poort, waardoor eens Napoleon zegevierend de stad binnentrok, de Pruisische legers in omgekeerde richting Berlijn verlieten, teneinde revanche op Frankrijk te nemen en Goebbels op de avond van de machtsovername in 1933 de SA in een fakkeloptocht langs Hitler liet paraderen. Op een meidag in 1945 plantten soldaten van het sowjet-leger hun rode vlag op het gebouw van de Rijksdag.
In de nazomer van 1936 stond ik, met de kinderen van mijn klas, aan deze weg te wachten op de 'Führer' die zich opmaakte om de Olympische Spelen te openen. Geflankeerd door een onafzienbare menigte en een zee van vlaggen, lag de weg volkomen leeg. Na enige tijd zag ik in de verte kleine zwarte stippen van een autocolonne met motorescorte naderen, terwijl het geroezemoes van de tienduizenden aan de kant in een orgelend geluid overging. De mieren groeiden tot zwarte kevers en veranderden uiteindelijk in een groep glimmende Mercedes-automobielen omzwermd door de wagens van de UFA-journaaldienst en SS-bewakers. In de eerste auto zat Hitler met 'Reichssportführer' von Tschammer-Osten en gedurende enkele seconden kon ik de Führer goed observeren, omdat wij, onschuldige kinderen, voor de afzetting van politie en SA mochten staan en de auto's vlak aan ons voorbij reden.

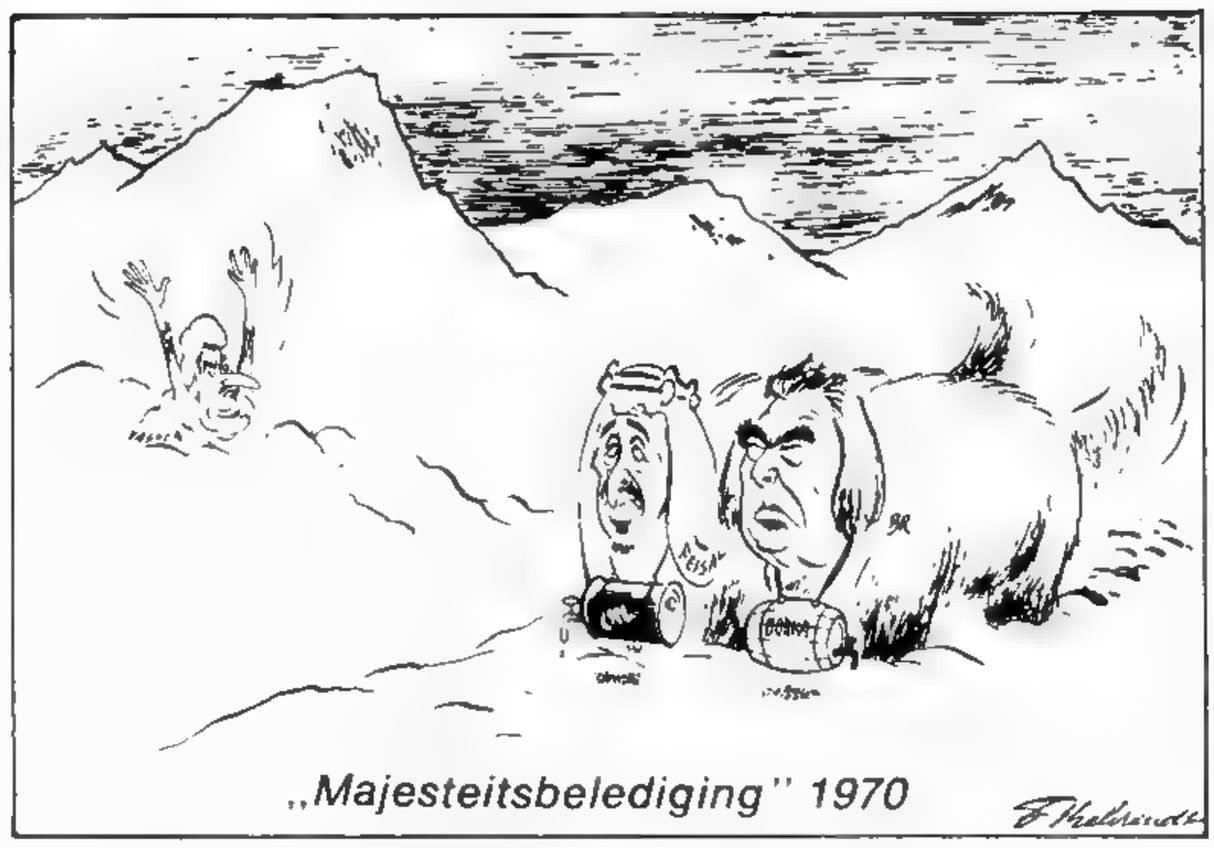
„Majesteitsbelediging" 1970

Van huis uit goed voorgelicht over de betekenis van Hitler en het nationaal-socialisme onderging ik deze demonstratie van macht met een gevoel van beklemming, hoewel het mij als elfjarig jongetje enigszins fascineerde. Wat mij bij deze directe confrontatie met Hitler opviel, was de koude, boze blik in zijn ogen en de merkwaardige relatie tussen de samengeperste lippen en de aanduiding van een glimlach met als bekroning de snor, die voor mij als vroege film-fan aan niemand anders dan aan Charlie Chaplin toebehoorde. Hitlers snor in combinatie met de vorm van zijn neus deden mij denken aan de feestartikelen die rond de jaarwisseling in Berlijnse warenhuizen te koop lagen en ik dacht: 'feestneus met poppesnor'. Thuis gekomen heb ik deze indrukken op papier proberen te zetten. Ik weet niet meer of het resultaat geslaagd was, maar op de vraag wanneer ik mijn eerste politieke karikatuur heb getekend kan ik waarheidsgetrouw antwoorden: op 2 augustus 1936 in Berlijn. In deze stad werd ik in 1925 geboren, precies tussen het einde van de eerste wereldoorlog en het begin van het duizendjarig rijk, in het zevende jaar van de republiek van Weimar.
Mijn familie komt uit Pommeren, het Baltikum, Oost- en Westpruisen, zonder uitzondering van het platteland; het waren boeren, landarbeiders en ambachtslieden, katholieken, lutherianen, joden en hugenoten, die in oecumenische coëxistentie met elkaar trouwden, lang voordat deze begrippen in de mode kwamen.
De horizon van mijn kinderjaren werd niet bepaald door groene polders en torens van Hendrick de Keyzer, maar door Kurfürstendamm en Alexanderplatz, en niet de liefelijke klanken van Hemonys carillon, maar het gescandeerde Horst Wessellied weerklonk in de stad van mijn prille jeugd. Op een leeftijd waarop Jan en Pietje knikkerden, ging ik met Heinz R. op de vuist over de vraag of je lijst 1 (SPD) of lijst 2 (NSDAP) moest kiezen. In plaats van verkeerslessen kregen wij op de Berlijnse school instructie voor de luchtbescherming en een vaste plaats in de schuilkelder.
Na het einde van de Olympische Spelen begonnen de eerste grootscheepse luchtbeschermingsoefeningen, met gefingeerde luchtaanvallen op Berlijn, zoeklichten, sirenegeloei en het gebulder van de 8.8 Flak. Ik vroeg mijn vader waarom wij niet opkrasten uit een land dat zich op een oorlog voorbereidde. Vlugger dan wij dachten kwam het antwoord, toen mijn vader zich enkele weken later op het nippertje aan arrestatie door de Gestapo kon onttrekken door op de trein naar Hoek van Holland te stappen. Nadat de Kreisleiter van onze wijk tevergeefs had geprobeerd om mijn moeder tot scheiding te bewegen, verkregen wij een half jaar later toestemming om het land te verlaten. We verhuisden naar Nederland, waar het gezin werd verenigd. Daar stond ik dan 12 jaren jong, onwennig en zeer displaced als zoon van een politieke gastarbeider in Nederland. Mijn kennis omtrent Nederland beperkte zich tot hetgeen in Teubners 'Sachkunde für Volksschulen', Stufenband II, hierover op de pagina's 31 t/m 33 uit de doeken werd gedaan, bij elkaar niet meer dan 44 regels tekst, verlucht met een kaart van Nederland en een plaatje 'Hyazintenfeld bei Haarlem'.
Het boek vermeldde onder meer: 'Die Niederlande waren ebenso wie die Schweiz ein Teil des alten Deutschen Reiches. Ihre Bewohner sind also der Abstammung nach Deutsche', een informatie die vele Duitsers enkele jaren later tot geheel ongegronde verwachtingen omtrent de Germaanse lotsverbondenheid verleidde.

In de interne jeugdbrigade . . . Juni 1948

JO SPIER

Ik was te laat voor Aap-noot-Mies, voor Ot en Sien en Dik Trom, maar ik kwam nog op tijd om nooit meer te vergeten wanneer en waarom Jan van Schaffelaar van de Barneveldse toren sprong. Hollands vlag je bent m'n glorie en Zie ginds komt de stoomboot heb ik leren zingen, maar de kik van het Sinterklaasfeest is me ontgaan. Het is altijd Weihnachten gebleven, nooit thee met een koekje, maar Kaffee und Kuchen, als u begrijpt wat ik bedoel. Wanneer je als beginnende puber van land verwisselt, heb je definitief een bus gemist, die je nooit meer inhaalt. Ik moest een boel leren en nog meer dingen afleren, b.v. om niet in de houding te springen voor de leraar, met twee woorden te antwoorden, niet bij elke gelegenheid te zeggen 'bij ons in Duitsland' en het heimwee naar de Kurfürstendamm te onderdrukken.
Veel veranderde, maar wat bleef was het plezier om te tekenen en de krachtige aanmoedigingen van letterlijk iedereen uit mijn omgeving. In de kinderkrant van 'Het Volk' verscheen in 1938 mijn eerste tekening en door het contact met de redactrice van deze rubriek, Annie Winkler-Vonk, kreeg ik later een uitnodiging om bij de Arbeiderspers een opleiding op de grafische afde-

ling te volgen. Op verzoek van de redactie had Jo Spier mijn tekeningen bekeken en bericht dat 'als er ooit moeite en geld is besteed aan een opleiding, dan in dit geval'. Op vrijdagochtend 10 mei 1940 zou ik mij komen voorstellen op het Hekelveld, hetgeen door de massale intocht van mijn exlandgenoten werd verhinderd. Door de oorlog kwam voorlopig een einde aan mijn vroege loopbaan als tekenaar en besloot ik op aanraden van mijn ouders het banketbakkersvak op een Amsterdamse ambachtsschool te leren. Ook zonder dit vak ooit praktisch te hebben uitgeoefend, heb ik er een boel nuttigs geleerd, zoals: dingen op tijd in de oven schuiven, na grondige voorbereiding niets te laten aanbranden en gemaakte rommel op te ruimen.
Na arrestatie van mijn vader door de Sicherheitsdienst in 1941 werkte ik, tot na zijn terugkeer na een jaar politieke gevangenschap, op een farmaceutische fabriek als kostwinner van ons gezin. Aan arbeidsinzet in Duitsland en aan de Nederlandse arbeidsdienst kon ik ontkomen door het bewijs te leveren van mijn Duitse afkomst. Het 'Auslandskommando' van de Wehrmacht zag hierin echter gegronde redenen om mij voor de dienst op te roepen en goed te keuren voor de heldendood aan het oostfront. Door te wijzen op een 'niet-arische smet' op mijn toch al gecompliceerde bloedgroep werd ik bij de reserve ingedeeld. De Luftwaffen-Felddivision waartoe ik behoorde werd later bij Leningrad vernietigd.
In het najaar van 1943 kreeg ik eindelijk gelegenheid om de lessen op de Kunstnijverheidsschool in Amsterdam te volgen tot de tijdelijke sluiting van het instituut gedurende de hongerwinter. Omdat het natekenen van opgezette uien, gipskoppen en bloemstukken mij niet kon bekoren, kreeg ik een vijf voor tekenen op mijn rapport en zette ik na de bevrijding een punt achter deze korte, maar interessante poging tot studie van de nijvere kunsten. Iemand heeft eens terecht opgemerkt dat je alleen zanger kunt worden als je kunt zingen, hetgeen natuurlijk ook voor het tekenen geldt. Naast wat techniek en een paar kunstgrepen was het jaar op de Kunstnijverheidsschool voornamelijk leerzaam door het contact met jonge mensen met een verwante golflengte, door gesprekken en discussies met de leraren en het stukje meer ervaring dat je daarbij opdeed.
Dat was ook het geval met een verblijf op de Duitse afdeling van de gevangenis op de Weteringschans, gedurende de laatste weken voor de bevrijding. Bij alle narigheid, angst en honger die ik daar als onwetende buurman van Simon Carmiggelt onderging, zou ik deze tijd

1943

1942

niet willen missen. Met de dood als voortdurende celkameraad ga je de dingen relativeren, een waardevolle levensles als je het kunt navertellen.
In de oorlog probeerde ik door het lezen van sociaal-kritische lectuur (Upton Sinclair, Ilja Ehrenburg, Theodor Plievier, Barbusse) een antwoord te vinden op de vraag naar de oorzaken van alle ellende in onze wereld. Een rechtvaardige, socialistische maatschappij zonder uitbuiting en onderdrukking leek mij de enige remedie tegen al het kwaad, daadwerkelijke deelname aan de strijd voor een betere wereld de juiste consequentie voor een jonge vent die tot de overlevenden van een verloren generatie behoorde en herhaling van oorlog en fascisme wilde voorkomen. In het Algemeen Nederlands Jeugdverbond, een bundeling van progressieve jongeren, die voor een deel uit een aantal ex-illegale jeugdgroeperingen waren voortgekomen, vond ik een jeugdorganisatie die aan deze denkbeelden ruimte gaf met als gemeenschappelijke basis de anti-fascistische gezindheid. De ideologische tegenstellingen binnen het ANJV kwamen voornamelijk na de coup in Praag en de Kominformresolutie tegen Joegoslavië in 1948 tot uitbarsting, hetgeen op den duur tot verval en deformatie in een stalinistische splinterclub leidde.

JOEGOSLAVIE

Een jaar na de bevrijding riep mij H.M. legerleiding, met meer succes dan de Wehrmacht, onder de wapenen en bracht ik het in het Regiment Stoottroepen tot soldaat.
In 1947 vertrok ik als leider van een Nederlandse jeugdgroep naar Joegoslavië in het kader van de wederopbouw van dit zwaar geteisterde land — een vroege vorm van ontwikkelingshulp. Samen met 200.000 jonge Joegoslaven, 6000 buitenlandse jongeren in internationale werkbrigades, 10.000 Duitse krijgsgevangenen en eenheden van het Joegoslavische leger hielpen wij mee aan de bouw van de spoorweg van Samac naar Serajevo, dwars door het Bosnische industrie- en grondstoffengebied. Met weinig technische hulpmiddelen maar veel idealisme ontstond deze spoorweg over een lengte van 300 km. binnen zeven maanden. Op de dag van de feestelijke opening van dit traject door maarschalk Tito, kreeg ik de orde van de Arbeid en een uitnodiging van de Kunstacademie in Zagreb om aan dit instituut te komen studeren op een beurs van de jeugdbeweging. In 1948 volgde ik daarna een semester lang de lessen in de meesterklas voor grafiek van professor Krizman, leerde lithograferen en etsen, Kroatisch spreken, partizanenliederen zingen en de kolo dansen.
In de semestervakantie werkte ik in een internationale jeugdbrigade aan de autoweg Zagreb--Beograd, voordat ik naar Nederland terugkeerde. Op 22 juni van dat jaar werden wij op het werk verrast door de mededeling dat het Kominformbureau een resolutie tegen Joegoslavië had aangenomen waarin Tito van verraad en samenzwering tegen de Sowjet-Unie werd beschuldigd. Nog geen 12 uur later vertrok de Hongaarse brigade uit ons kamp en begonnen de Roemenen hun koffers te pakken. De Tsjechen, wellicht vroegtijdig ingelicht over het smeulende conflict tussen Moskou en Belgrado, waren helemaal niet gekomen. De aantijgingen aan het adres van de Joegoslaven waren zo absurd dat er door velen aan een misverstand of een vergissing werd gedacht. Pas langzaam drong het tot de mensen door, dat het hier om heel andere dingen ging dan 'ontrouw aan de beginselen van het marxisme-leninisme' en 'verraad aan de heilige zaak van de arbeidersklasse', voornamelijk omdat de Joegoslavische leiding aanvankelijk bijzonder voorzichtig en tactvol te werk ging in een poging een definitieve breuk te voorkomen. Eerst toen er geen twijfel meer bestond omtrent de bedoelingen van Stalin de trotse Joegoslaven te breken en de 'opgeblazen kikker Tito' weg te vagen, werden de sluizen van de volledige informatie over de achtergronden van het conflict geopend en begon het David-Goliathgevecht. Voor de oudpartizanen, de kaders van de arbeidersbeweging, de ex-politieke gevangenen uit de gevangenissen van de monarchie, de kampen van de Ustasa en Hitler, voor de Spanjestrijders, oud-illegalen en overlevenden uit de Gestapokelders was dit gevecht vele malen erger dan de strijd tegen de fascistische vijand. Gevoelens van vriendschap, bewondering en respect voor de Sowjet-Unie waren in deze kring een vanzelfsprekende zaak, de teleurstelling en verontwaardiging over de furie van haat en boosaardigheid die Stalin tegen Joegoslaavië losliet, daarom des te groter. Gisteren nog 'de heldhaftigypartizanen die onder de bezielende leiding van kameraad Tito de overwinning bevochten op weg naar een stralende toekomst', waren het vandaag 'fascistische bandieten in dienst van het Anglo-Amerikaanse monopoliekapitaal en handlangers van het Westduitse militarisme'.

Ontdaan van alle verwarrende franje kwam de kern van het conflict hierop neer, dat Stalin geen zelfstandig Joegoslavië wilde gedogen en de zelfbewuste, nogal onafhankelijke houding van Tito en zijn mensen als een gevaar voor de hegemonie van de Sowjet-Unie en als een bedreiging van zijn eigen dominerende positie in het Oostblok zag. Tito's denkbeeld van een Balkanfederatie deed de deur dicht. De heksenjacht die toen in alle landen achter

het ijzeren gordijn tegen 'titoïsten, revisionisten, opportunisten en objectivisten etc.' losbarstte behoort tot de treurigste en beschamendste daden van het stalinisme. Het lot van Kostov, Rajk, Szöny, Palffy, Dzodse, Slansky en Clementis is bekend, dat van de vele duizenden kleine slachtoffers die vrijheid en leven verloren ergens in de Goelag Archipel is een nagenoeg onbekende tragedie in een wereld die meer belangstelling voor de McCarthy's dan voor de Berias onder ons heeft.

STALINISME

Op verzoek van de Oostberlijnse afdeling van de F.D.J. (Vrije Duitse Jeugd) was ik als grafisch ontwerper en illustrator in de zomer van 1949 op de uitgeverij van de organisatie komen werken. Een half jaar later werd ik door de 'Staatssicherheitsdienst' in Oost-Berlijn gearresteerd als 'vriend van het Tito-fascistische Joegoslavië' en verdween zes maanden in een buitenpost van de Goelag Archipel. Hier heb ik ruimschoots gelegenheid gehad om, geïsoleerd in een cel van 1,5 x 2,5 meter, een vergelijking te maken tussen een Gestapo-gevangenis en een Stalinsanatorium. Mijn conclusie was dat het stalinisme meer met de praktijken van Heinrich Himmler dan met de theorieën van Karl Marx te maken had. Na talrijke verhoren kwam het absolute dieptepunt in de gestalte van een sowjet-majoor die mij onthulde dat de internationale arbeidsbrigades in Joegoslavië niet voor de opbouw van het land werden gebruikt, maar tot stoottroepen voor sabotage en vijandige activiteiten tegen de Sowjet-Unie werden opgeleid.

Het Kominformconflict en de consequenties die hieruit ook voor mij persoonlijk voortvloeiden zijn een keerpunt in mijn leven geweest. Ik heb de socialistische schijn van de stalinistische werkelijkheid leren onderscheiden, achter de coulissen van de heilstaat kunnen kijken en het démasqué van de Sowjetmacht van nabij gezien. De gebeurtenissen in Berlijn 1953, Boedapest, Poznan en Praag en de getuigenis van Solzjenitzyn, Sacharov en Amalrik, hebben mijn overtuiging bevestigd dat het stalinistische systeem met de humanistische oorsprong van het socialisme niets te maken heeft.
Misschien zou men er goed aan doen over nieuwe, betere begrippen na te denken, andere benamingen proberen te vinden voor de strijd voor meer menselijkheid, rechtvaardigheid en vriendschap tussen de volkeren. 'Links', 'socialistisch' zijn beladen begrippen geworden die door het misbruik van politieke gangsters hun oorspronkelijke betekenis nagenoeg hebben verloren, in elk geval veel verwarring stichten. Het etiket 'links' vindt men bij Arabische sluipmoordenaars, Russische kampbewakers, fascistoïde junta's in Bagdad en Damascus, Oostduitse mensenjagers, Japanse terroristen, kidnappers en andere afpersers die hun criminele acties graag in een politiek jasje kleden dat lekker in de mode ligt. Als het begrip 'socialisme' geen andere betekenis heeft dan het gemeenschappelijk bezit van de produktiemiddelen, is het ongeschikt de wereld aan een betere structuur te helpen. Zevenenvijftig jaar Sowjet-macht en bijna 30 jaar volksdemocratie in allerlei variaties hebben het bewijs geleverd dat je met een theorie uit de biedermeierperiode en een mentaliteit uit de middeleeuwen geen betere maatschappij, laat staan een gelukkige mensheid schept. Het tragische van de politieke ontwikkeling in het vrije deel van de wereld ligt o.a. hierin, dat veel van de zich 'nieuw' noemende groeperingen in het geheel niets nieuws hebben ontdekt, maar lang bedorven medicijnen, die hun ondeugdelijkheid in de praktijk hebben bewezen, steeds weer als wondermiddel tegen alle kwalen presenteren.

VRIJ NEDERLAND

In de Oostberlijnse gevangenis nam ik het besluit om na mijn vrijlating met de pen getuigenis van mijn inzichten af te leggen en politieke tekeningen te publiceren. De eerste prent, een impressie uit de gevangenis, met een uitspraak van Maxim Gorki: 'Het woord mens — welk een trotse klank' verscheen in 1950 in het Joegoslavische weekblad 'Kerempuh' (Uilenspiegel), waaraan ik als student verbonden was geweest. Inmiddels had ik contact gekregen met de redactie van de Duitse Vereniging van anti-Fascisten en tekende voor 'Das Freie Wort', in Nederland voor het weekblad 'Arbeid' van de PvdA, en wat later, door bemiddeling van Johan Winkler, voor 'Vrij Nederland'. Op

Maart 1964. Unotroepen werden ter handhaving van de orde naar Cypres gestuurd.

de dag van Stalins dood, op 5 maart 1953 tekende ik een grafisch commentaar op deze gebeurtenis met het onderschrift: 'Het oude Politbureau weer bijeen' en sprong er mee op de fiets, reed in een stoutmoedige opwelling naar de N.Z. Voorburgwal en kreeg

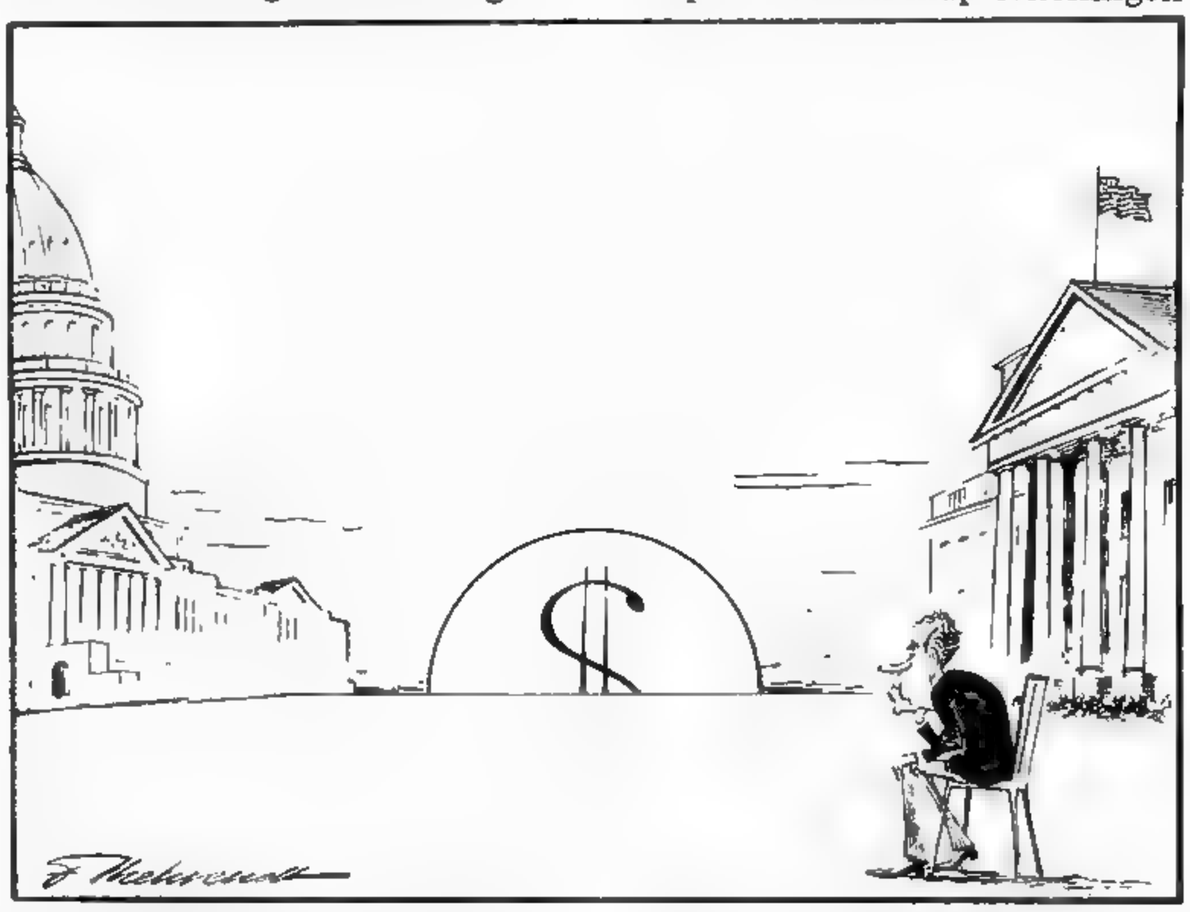

Parool-redacteur Klaas Peereboom te pakken die de prent aan dr Koets liet zien, waarna op 6 maart mijn eerste politieke prent in Het Parool verscheen en nog wel op pag.1. Zo was Stalins einde voor mij het begin van het 'grote krantenwerk', na drie jaar van min of meer schuchtere publikaties in bladen met bescheiden afmetingen en radius. Omdat L.J. Jordaan als politieke tekenaar aan deze krant was verbonden, bleken de mogelijkheden voor mij echter beperkt te zijn. Ik stapte met een map tekeningen naar het Algemeen Handelsblad. Na een onderhoud met hoofdredacteur Planten maakte ik voor de zaterdagkrant mijn eerste bijdrage, de start van een bijzonder plezierige samenwerking, die ruim 14 jaren heeft geduurd, tot aan de koppeling met het Rotterdamse krantenconcern in 1968.
De publikatie van een prent per week groeide gestadig uit tot een dagelijks grafisch commentaar op basis van een jaarcontract dat mij volledige vrijheid in de keuze van het thema en de uitwerking naar eigen inzicht garandeerde, zonder interventie of ongevraagde adviezen.

Enkele weken na mijn eerste prenten in het Algemeen Handelsblad werd een tekening door het Duitse dagblad 'Die Welt' overgenomen. Dit voorbeeld werd gevolgd door de internationale editie van de 'New York Times' en later ook door 'Time Magazine', hetgeen leidde tot regelmatige nadrukken in de kolommen van deze bladen. Daarmee had ik in

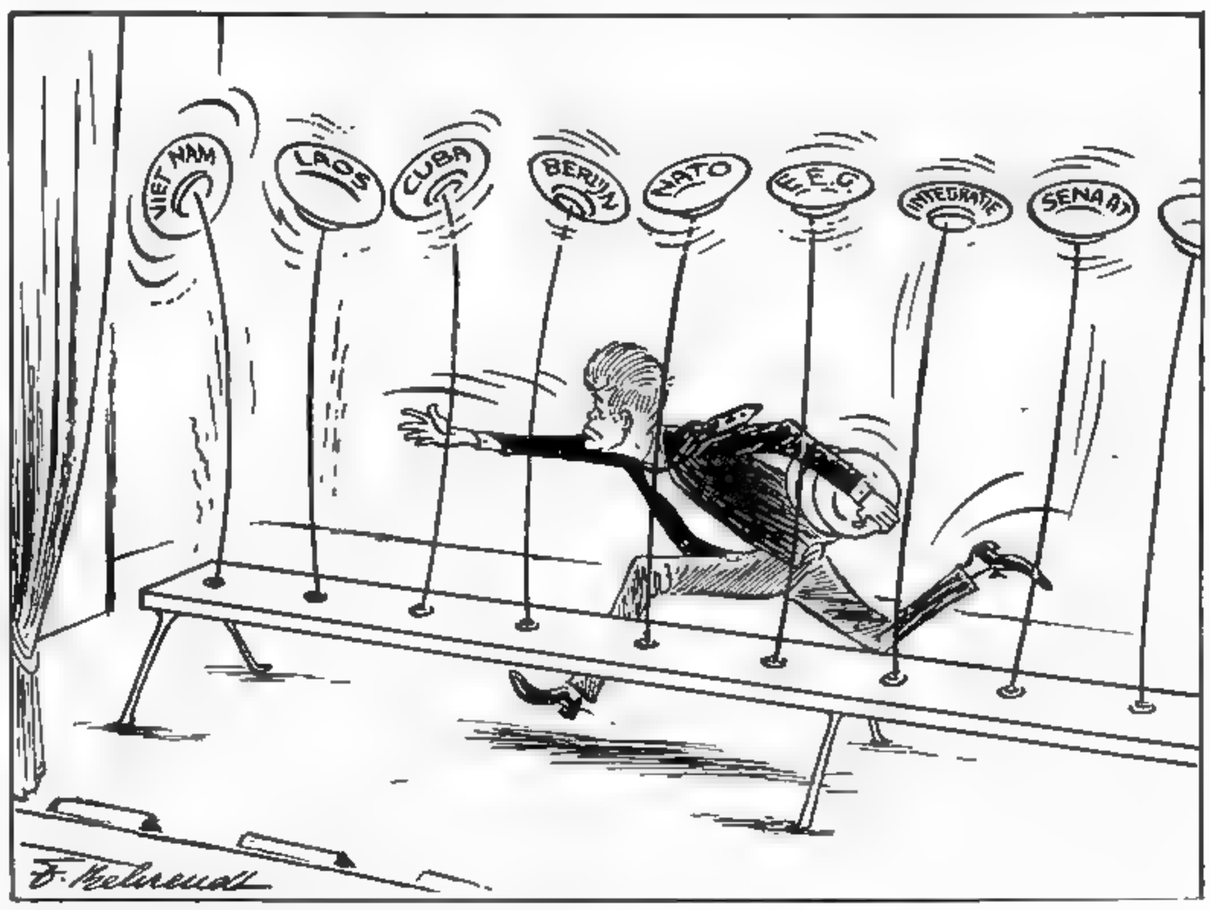

September 1963. Het moeilijke nummer.

1974

korte tijd de sprong naar het niveau van internationaal gerenommeerde kranten gemaakt en het spreekt vanzelf dat ik mijn werk met veel genoegen naast de tekeningen van David Low, Bill Mauldin en Herblock zag gepubliceerd. Vooral de veelvuldige publikaties in de kolommen van 'The week in review' in de zondageditie van de New York Times bracht mij vele contacten met redacties overal ter wereld. Na een interview in 'Time-Magazine', geïllustreerd met acht van mijn karikaturen onder de kop 'Therapeutic pen' kreeg ik vele aanbiedingen om aan dag- en weekbladen mee te werken.
Het vertrek van mr Steketee als hoofdredacteur van het Handelsblad, kort nadat directeur Nico Drost de krant had verlaten, gaf de stoot voor opzegging van mijn contract met deze krant en zo werd ik in 1968 vaste medewerker van Het Parool. Het vrij onverveerde dagblad won hierdoor een politieke tekenaar en verloor een aantal abonnees. Een opzegger schreef: 'Jaren geleden stapte ik van het Handelsblad over naar uw krant teneinde de tekeningen van Behrendt te ontlopen – nu komt hij me achterna, dat is me ook wat! '
Boze brieven van verbolgen lezers die het ontslag van een bepaalde medewerker eisen op straffe van opzegging van hun abonnement zijn geen zeldzaamheid op de burelen van een krant, maar er zijn weinig redacties, die voor zo een bedreiging door de knieën gaan. Ook de overheid ziet in onze dagen weinig brood meer in protesten tegen onheuse karikaturen van politici en staatslieden. Voorbij is de tijd dat Daumier, Theodor Heine van de Simplicissimus en George Grosz werden gestraft wegens laster of aantasting van de zedelijkheid. De onafhankelijke tekenaar van thans weet, dat hij slechts van één persoon afhankelijk is: de hoofdredacteur. Als het met hem 'klikt' is alles in orde, maar als deze man geen visuele golflengte bezit, kun je als politiek tekenaar beter vertrekken. Bij wisselingen in de hoofdredactie van buitenlandse kranten waaraan ik medewerk, is dit verschijnsel duidelijk te constateren. Soms is het gevolg een escalatie van tekeningen, maar het komt ook voor dat de stroom steeds trager wordt. Een bekende kapitein van zo een krantenschip zei eens dat de publikatie van politieke prenten in zijn kolommen geheel overbodig zou zijn, omdat de lezers geacht worden zijn instructieve commentaren te kunnen lezen en als geletterden niet ook nog een illustratieve uitleg van een situatie nodig hebben. Kennelijk ontging hem het wezenlijke verschil tussen een krantearticel en het getekende commentaar, of hij miste het oog voor de functie van de journalistieke tekening, zoals er kleurenblinden zijn en mensen die muziek als geruis ondergaan.
Een Handelsbladlezer die vol trots op zijn langjarige relatie met deze krant boogde, verheugde er zich over ergens in Dalmatië een medewerker van zijn gewaardeerde krant te ontmoeten en vroeg mij op welk deel van de redactie ik werkzaam was. Toen ik hem vertelde dat ik de maker van de dagelijkse politieke prent was, antwoordde hij: 'Een politieke prent? Staan die dan in de krant? ' Voornamelijk geïnteresseerd in de beurspagina was het hem nooit opgevallen. Een ander geval van gelijke strekking gebeurde tijdens de opening van een tentoonstelling van mijn tekeningen in het buitenland. De aldaar fungerende Nederlandse consul-generaal schudde mij zeer enthousiast de hand en zei: 'Ik geniet altijd zeer van uw plaatjes in De Telegraaf'. Dank u.

ABSOLUTISTEN

Ook uit de reacties van lezers blijkt hoe moeilijk het is om grafisch vertaalde gedachten over te brengen op anderen die er vaak hun eigen zeer persoonlijke interpretatie aan geven. Gelukkig is het overgrote deel van de reacties op mijn politieke tekeningen positief, ook als het om uitingen van woede of wrok gaat. Simon Carmiggelt heeft dit zo treffend in een voorwoord tot mijn boek 'De volgende a.u.b.' geschetst, waarin hij o.a. schreef: '. . . Als zo een man door iedereen wordt bemind, deugt hij niet. Misschien kan hij wel tekenen. Maar hij kan zich niet ondubbelzinnig inzetten voor een zaak die hij verdedigen wil. Fritz Behrend doet dit wèl en dat irriteert de aanhangers van de denksystemen die hij hekelt mateloos. Ongetwijfeld doet hem dat genoegen. Wie een klap uitdeelt om een goede zaak te dienen, hoort graag 'au', anders had hij net zo goed nie kunnen slaan. En Fritz Behrendt strijdt met zijn pen voor een goede zaak en tegen een slechte'.

Dwars door verschillen van ideologische aard komen de protesten in de eerste plaats van personen die je het treffendst met 'Absolutisten' kunt aanduiden. Aan het ene oog blind, aan het andere bijziende. Op laag niveau zijn dat voornamelijk onze eigen radicaal-progressieve huiskamer-revolutionairen, die alles en iedereen met gloed kritiseren, maar geconfronteerd met de brokken van hun onverbiddelijk gelijk furieus worden. Interessanter zijn de boze reacties van grote charlatans, volksmisleiders en demagoochelaars, een feilloos teken dat je het goed doet. Franz Josef Strauss eiste eens strafvervolging naar aanleiding van een karikatuur die, overgenomen door de FDP uit het Algemeen Handelsblad, in de verkiezingsstrijd werd gebruikt. De rechter wees dit van de hand met het argument dat 'De politieke karikatuur tot de satire behoort en derhalve geen belediging betekent'.

De ambassadeur van Saoedi-Arabië protesteerde in 1970 tegen de publikatie van een prent waarop koning Feisal als Sint Bernardshond verscheen, met een vaatje olie om zijn nek, tegen 'collega' Brezjnew zeggend, met het oog op Nasser: 'Hij roept alweer om hulp - onze trouwe klant'. Tot driemaal toe werden kranten die 'beledigende tekeningen' van Franco publiceerden in Madrid in beslag genomen en als straf enige tijd verboden. De laatste keer in september 1974. Hetzelfde lot trof in april 1969 de 'Holland Herald' in Athene op grond van een karikatuur over Papadopoulos en Patakos wegens 'belachelijk maken van het gezag'.
Een tekening van de volgevreten Soekarno die bezig is ook nog Noord-Borneo op te snoepen, was aanleiding voor een protestdemonstratie voor de Duitse ambassade in Djakarta, omdat de gewraakte prent in de Berlijnse 'Tagesspiegel' was verschenen. Torsende met de vergrote afbeelding van deze karikatuur betoonden de supporters van de grote leider hun afkeuring door het schreeuwen van ondubbelzinnige leuzen en het ingooien van ruiten om de belediging te wreken. President De Gaulle nam minstens tweemaal aanstoot aan mijn pennevruchten en ook een afbeelding van Zijne Heiligheid had gevolgen. Op de redactie van Het Parool hoorden we geen reactie op een prent met de paus onder de titel: 'Gaat heen en vermenigvuldigt u verder' naar aanleiding van zijn weigering de pil als middel tot verstandige familieplanning te erkennen, maar de Zwitserse 'Weltwoche' kreeg 122 bedankjes uit de katholieke kantons. Zeg mij wie uw tegenstanders zijn en ik zal u zeggen wie gij zijt.
Leuke brieven, vriendelijke reacties en originele attenties komen vaker voor dan de oprispingen van zure tijdgenoten. Voornamelijk uit de lezerskring van kranten waarin ik regelmatig publiceer komen vragen en opmerkingen over een bepaalde prent, ook verzoeken om een tekening of een gesprek. Vaak vragen jonge mensen met aanleg of althans affiniteit voor de karikatuur om advies, sturen eigen werk ter beoordeling, willen graag les krijgen, in het vak, dat je helaas niet kunt leren.
Naast deze blijken van waardering koester ik met veel plezier de positieve reacties van men-

sen als Kohn F. Kennedy, Willy Brandt, Helen Vlachos, Wim Kan, Golda Meir, Simon Carmiggelt, Hilde Knef, Max van der Stoel en last but not least van Arthur Rubinstein. Wanneer ik ooit eens hals over kop voor een watersnood of een uitslaande brand moet vluchten, zal ik na vrouw en kind in veiligheid te hebben gebracht, zijn Chopin-album met een persoonlijke opdracht redden. Het tekenen van politieke prenten is een beroep dat je alleen moet uitoefenen. Daarom zijn vooral de tentoonstellingen interessant waarop je de kans krijgt om mensen uit je lezerskring, je 'klanten' te leren kennen. Voor de rest is het een vrij eenzame bezigheid, met als trouwe begeleider de transistorradio, die je om het uur de laatste berichten geeft over rampen, oorlogen, aanslagen en andere zelden vrolijke toestanden die mensen elkaar aandoen. Uit de hoeveelheid nieuws kies ik het thema, dat naar mijn inzicht actueel, interessant of belangrijk is. Bij het horen van de berichten vertaal ik de feiten in beelden, een beetje te vergelijken met de computertechniek. Hierna maak ik de schets, waarbij ik steeds aan mijn lezers probeer te denken, die niet alleen uit politiek geïnteresseerde mensen, maar ook uit huisvrouwen, kinderen, ouden van dagen en eenzijdig georiënteerde sportfans bestaan. Na het uitwerken van de schets met pen en inkt, zoek ik naar een kort en passend onderschrift, wanneer dit niet al voor de idee vaststaat.

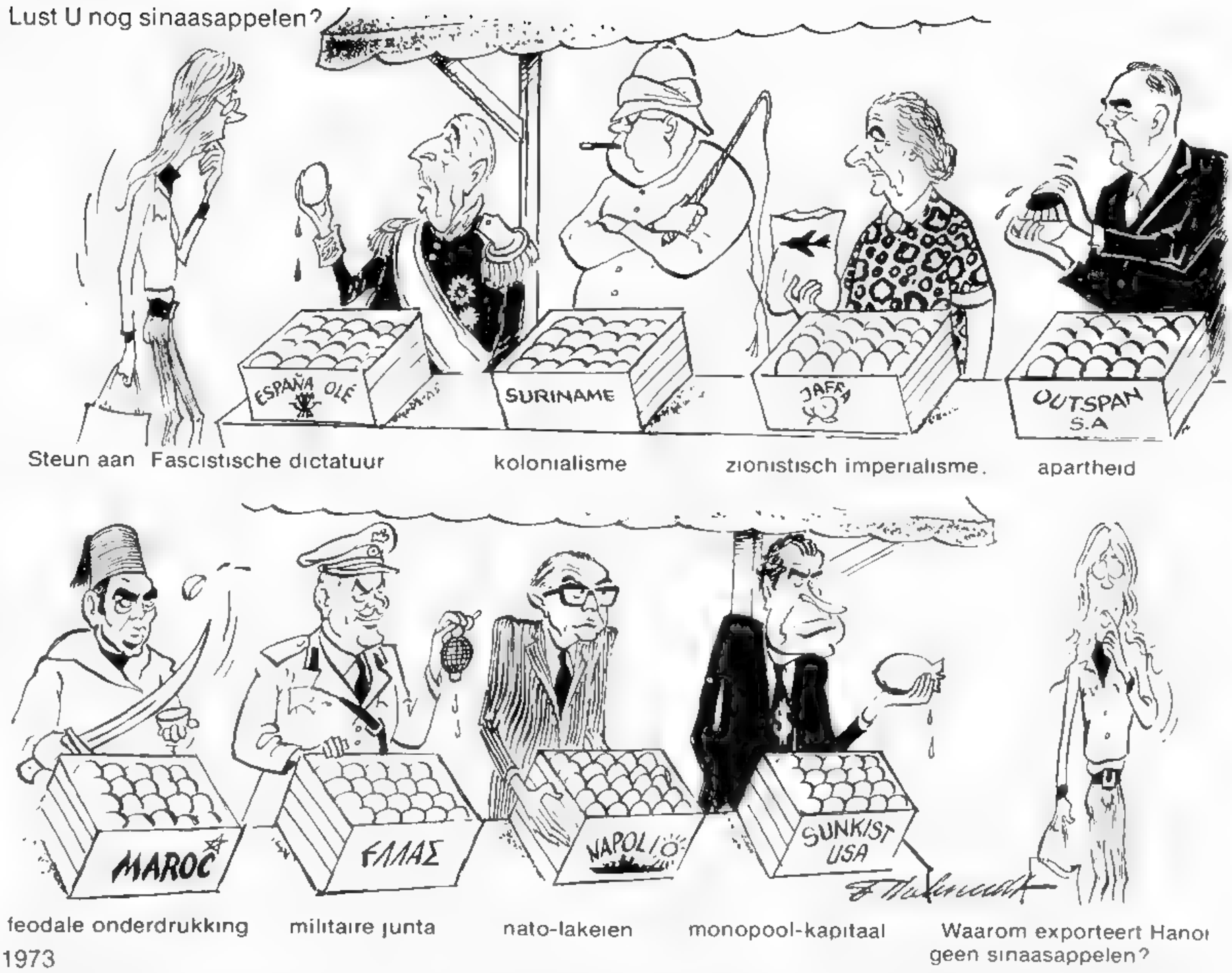

1973

KRITISCHE FUNCTIE

De taak van de politieke tekenaar is het om met enkele lijnen ingewikkelde situaties duidelijk te maken. Gebruik makend van de omstandigheid dat zijn bijdragen door een groot deel van het krantenlezend publiek blijkbaar onder de 'licht verteerbare kost' wordt gerangschikt, kan hij, gecamoufleerd in een luchtige vorm, toch nog de aandacht vestigen op belangrijke gebeurtenissen om ons heen. Hij heeft een kritische functie en beseft met zijn schrijvende collega's van de pers dat apathie en onverschilligheid ten aanzien van politieke problemen mede de oorzaak van vele kortsluitingen op het wereldtoneel zijn geweest. In tegenstelling tot zijn broeders uit het milieu van de vrijblijvende kunsten is hij verwant met schoolmeesters, moralisten en missionarissen, kan het niet laten te waarschuwen tegen de dictatoren, fanatici en laffe opportunisten, chauvinisten, milieuverpesters en mensenhaters van allerlei soort.

Met reclametekenaars heeft hij alleen het gereedschap gemeen. Terwijl deze laten zien hoe mooi alles is, probeert de politieke tekenaar met zijn werk aan te tonen hoe rot het eigenlijk gaat in de hoop, dat onverbloemde eerlijkheid het begin kan zijn van een verbetering. Ook moet men hem niet verwarren met vervaardigers van grafische grapjes, moppen- en sneltekenaars, illustratoren en cartoonisten. Hij mikt met zijn werk niet op dijenkletsers en bulderend gelach. De politieke tekenaar wil röntgenbeelden maken van politici en hun politiek, zijn werk ziet hij als getekende signalen.

Mijn eigen voorkeur gaat uit naar thema's van universeel gehalte boven gebeurtenissen op lokaal niveau, hoewel ik heel goed besef dat de problematiek van een gemeente, provincie of een belangengroep van betekenis en belangrijk is. Maar met Cyprus, Berlijn, Bangla Desh en de Goelag Archipel vlak naast de deur, een levensgroot milieuprobleem en het vraagstuk van de overbevolking in huis kan ik me moeilijk opwinden over de vraag of er aan onze stranden wel of niet naakt mag worden gelopen, of het de minister bekend is dat de heer Luns een ongepast grapje over de Nederlandse taal heeft gemaakt en de kosten voor de Amsterdamse metro weer gestegen zijn. Als het huis van de buurman in brand staat zeg je toch ook niet tegen je vrouw: 'Mien, het plafond moet nodig gewit'.

Achtentwintig jaar politieke prenten tekenen, dat is een aardige berg vol lijnen, zo een 13.000 gepubliceerde tekeningen naar ruwe schatting en allemaal handwerk. Elke dag een prent, soms twee, ook in het weekend en tijdens de vakantie. Niet omdat het moet, maar omdat ik het fijn vind als professionele amateur met een boeiend en dankbaar beroep, dat ik met hetzelfde plezier zou uitoefenen als er geld bij moest. Daarom na 28 jaar maar één wens: nog eens 28.

Fritz Behrendt

Oktober 1956. In Hongarije werden de door hun kameraden vermoorde communisten gerehabiliteerd, hetgeen de aanleiding voor de volksopstand was.

Deze tekst verscheen ook in 'Balans in Lijn', verzamelde tekeningen van Fritz Behrendt.

WILLEM
Van 'de School met den Bijbel' tot 'God, Nederland & Oranje'

door Ernst Pommerel

Op 12 juli 1965 verscheen het eerste nummer van *Provo*, het maandblad dat een essentieel onderdeel van de gelijknamige beweging was. In december van dat jaar verscheen Provo 5, het Oranje-nummer. In *Het witte gevaar (een vademekum voor provoos)* schrijft Roel van Duyn daarover: 'De plaatjes in het nummer waren van een hoog provocerend gehalte. Tot ieders verwondering niet té hoog; misschien heeft men om redenen van politieke opportuniteit niet willen ingrijpen. (. . .) De tekenaar was Willem (Bernard Holtrop), die toen in *Provo* debuteerde. Willem is waarschijnlijk de meest talentvolle van de jonge cartoonisten in Nederland. Het ene briljante plaatje na het andere komt er onder z'n handen vandaan. Ik denk dat hij van al die jongens als wij, die geen van allen carrière willen maken en er juist daarom tegen hun zin toe voorbestemd schijnen te zijn, een van de beroemdsten zal worden. In tegenstelling tot z'n kwaliteiten als tekenaar is het een volkomen onopvallende jongeman. Hij is wel het tegendeel van het stereotiepe beeld dat men van een provo heeft. Alleen de uiteinden van z'n snor doen je twijfelen aan de juistheid van de eerste indruk van Willem: een beginnend boekhouder uit de provincie'.

Van Duyns verwachtingen omtrent Willems carrière zijn volledig bewaarheid; vooral sinds 1968, toen hij naar Parijs vertrok, is zijn roem gevestigd. In het onderstaande echter aandacht voor Willems 'Hollandse periode', als achtergrondinformatie bij de hierbij herdrukte tekeningen uit Provo.

Bernard Willem Holtrop werd op 2 april 1941 in Ermelo geboren. Het gezin Holtrop was gereformeerd en zeer Oranjegezind (zijn voornamen getuigen daar ook wel van); Bernards vader was arts. Het lager onderwijs volgt hij op de 'School met den Bijbel'. '(. . .) Het ging wel goed op school. Ik las *Pietje Bell* en boeken over Indianen en de Boerenoorlog. In *Kapitein Rob* vond ik prof. Lupardi een fijne figuur. Ik keek veel in de medische boeken van mijn vader, vooral naar openklappende baarmoeders waar een kindje uit te voorschijn kwam of naar al die gezwellen, en in de tijdschriften naar de foto's van de patiënt 'vóór en na de behandeling'. Voor die tijd was het de oude geillustreerde familiebijbel, de strips die ik toen maakte, en die nooit af kwamen, komen van de plaatjes daaruit. Er zaten veel kamelen in, en ik maakte een strip waarin Adam en Eva nu eens zonder vijgebladeren, allebei met een piemel, ik dacht dat dat zo hoorde, rondliepen. Het meest was ik gefascineerd door de rampen in Sodom en Gomorrha. Jezus hing altijd keurig aan het kruis, daar was niks bijzonders aan, maar gekruisigde dieven trokken altijd allerlei grimassen.'
De middelbare school leverde meer problemen op: na een mislukte poging op het Christelijk Lyceum in Harderwijk werd hij in de kost gedaan bij een gereformeerde ouderling in Hilversum, waar hij het op het Christelijk Lyceum ook niet redde. Uiteindelijk op het internaat Instituut Hommes in Hoogezand beland, bleek hij ook daar niet te handhaven; als maker van een 'pornografisch' krantje (oplage: 1 exemplaar) werd hij van school gestuurd.
Na wat ongeregeld werk kwam de militaire dienst: hij werd als soldaat-schrijver bij de inlichtingendienst te werk gesteld. In die periode - 'een luie tijd en vervelend' - begon hij cartoons te tekenen. Hij debuteerde eind '61 in de rubriek *Humor uit het soldatenleven* van *De Legerkoerier* en in *Het Vrije Volk*, dat zijn inzending voor een sinterklaasprijsvraag (net als die van Evert Geradts) bekroonde met publicatie. Daarna worden Willems cartoons gepubliceerd in bladen van uiteenlopende aard als *De Spiegel, N.R.C., Algemeen Handelsblad, Liberaal Réveil, Pols* (een weekblad voor artsen), *Vrij Nederland* en *Propria Cures* (vanaf '63).
Op zijn diensttijd volgden een aantal jaren die hij doorbracht op de Akademie voor Beeldende Kunsten in Arnhem en de Koninklijke Academie voor Kunst en Vormgeving in 's-Hertogenbosch. Over die tijd zegt Willem: 'Ik hield me in die tijd onledig op enkele Kunstscholen ergens in het land, maar dat was het allemaal niet. Om wat geld te verdienen maakte ik cartoons voor allerlei bladen en voor de fun tekende ik nu en dan iets voor het enige blad dat wel eens leuk was, *Propria Cures*. Soms had ik in Amsterdam wel eens de Hipperzweterpamfletjes van Robert Jasper Grootveld op lantaarnpalen en muren zien hangen. Omdat ik verslaafd ben aan bedrukt papier interesseerden ze mij zijdelings. Wat later verschenen er andere blaadjes op de amsterdamse muren met opruiende teksten over de politie en het Koninklijk Huis. Vaak waren ze gedeeltelijk afgescheurd door ordelievende burgers. Dat was nog eens iets anders dan de vooruitstrevende weekbladen die de vooringenomen lezer in de winkel kon kopen of de spits geformuleerde tijdschriften waarmee de op tijd betalende abonnee het al eens was voor ze bij hem in de brievenbus gleden. Dit was gratis informatie voor iedere toevallige voorbijganger, opgeplakt onder groot risico en niet betaald door welke adverteerder dan ook. Dit was het werk'.
'Roel van Duyn en enkele anderen waren mensen die ongeveer schreven wat ik dacht en omdat het blad Provo eigenlijk geen tekenaar bleek te hebben ging ik wat voor ze maken.'

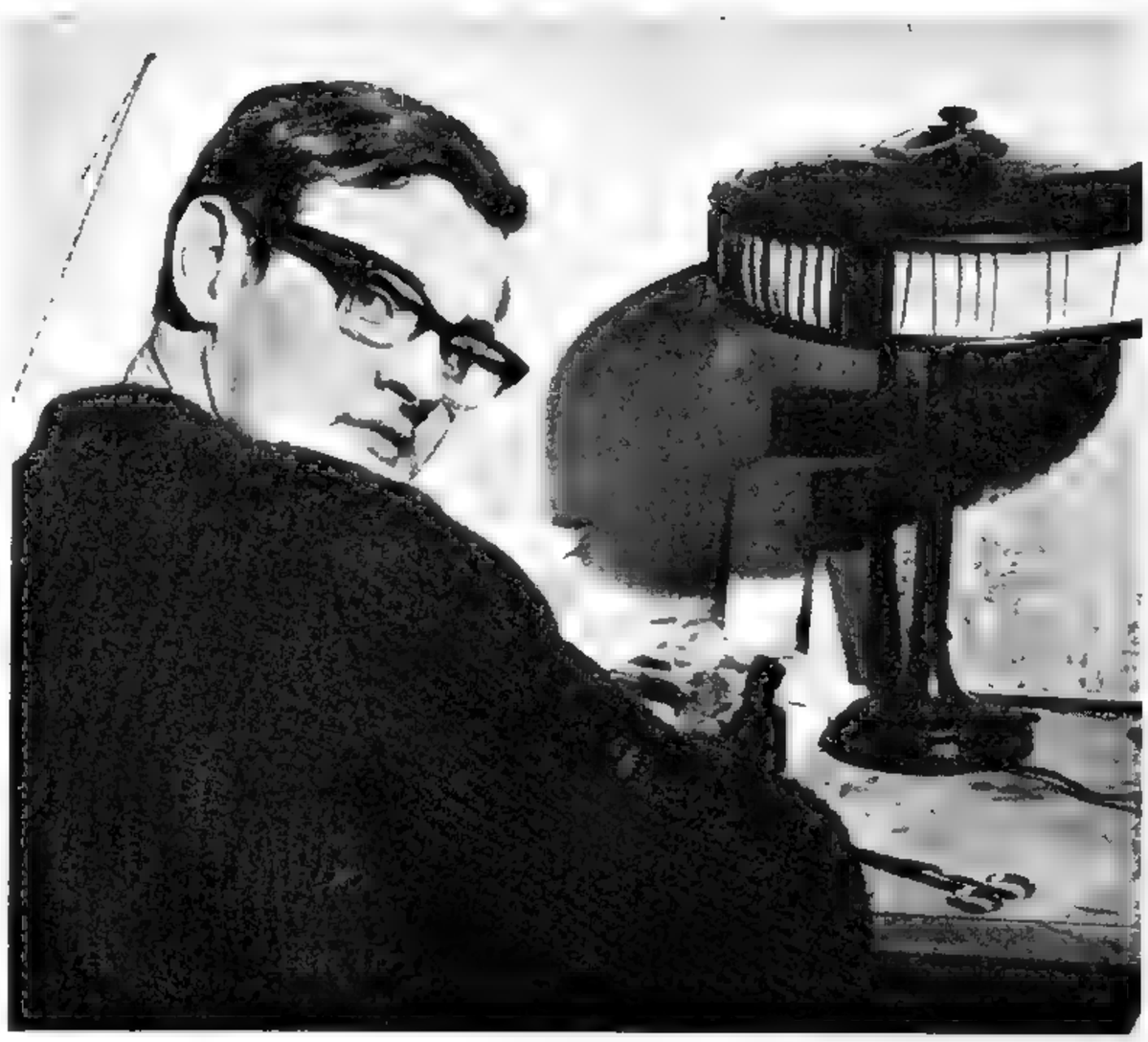

'Ik vind het niet zulk moeilijk werk. Als ik 's avonds op mijn kamer wat op papier zit te krabbelen, komen de grapjes vanzelf wel.'

'Ik ging hoe langer hoe meer tekenen, kreeg een overproduktie en ging langzamerhand denken aan een apart tekeningenblad met werk van allerlei tekenaars die nooit ergens de gelegenheid kregen om te tekenen wat ze wilden. Het blad ging *God, Nederland & Oranje* heten, Eindelijk kon ik idejen kwijt die ik al jaren had, maar nooit had uitgevoerd omdat ze toch niet gepubliceerd zouden worden. (. . .) Plotseling bleek alles mogelijk te zijn. Politieke tekeningen, vieze tekeningen, onbegrijpelijke tekeningen, niets was te gek voor de drukkers, verspreiders, nieters, vouwers en het publiek. (. . .) Aan *God, Nederland & Oranje* werkten verschillende mensen mee, Malsen, Topor, de brusselse tekenaar Picha, Ab Tulp, van wie ik al verschillende goede tekeningen had gezien in *Bikkelacht* en *Propria Cures* en vele anderen. Met hulp van de onvermoeibare Hans Metz ver-

schenen er tien nummers. Van vijf er van werd de oplage gedeeltelijk in beslag genomen.

Het laatste nummer van *G, N & O* verscheen in 1968, toen Willem zijn interesse in het weer wat in slaap gesukkelde Nederland begon te verliezen. Het laatste wat hij hier maakte was *Billy the Kid, of hoe een eenvoudige jongen uit Texas de maarschalkstaf in zijn ransel vond en er mee op kruistocht ging*, zijn eerste grote stripverhaal, met de amerikaanse president Lyndon B. Johnson in de hoofdrol. Wellicht is het boek als een breekpunt in Willems werk te beschouwen: voordien maakte hij haast uitsluitend losse tekeningen, maar vanaf *Billy the Kid* legt hij zich ook op het stripverhaal toe - en met groot succes, vooral in Frankrijk. Hij had zich, nadat hij al steeds vaker naar Parijs was gegaan, rond de mei-revolutie van '68 voorgoed in de franse hoofdstad gevestigd. Aan wat hij daar aan strips heeft gemaakt - z'n 'franse periode' dus - moet in *Stripschrift* maar eens ruime aandacht geschonken worden. Willem is niet voor niets 'een van de beroemdsten' geworden.

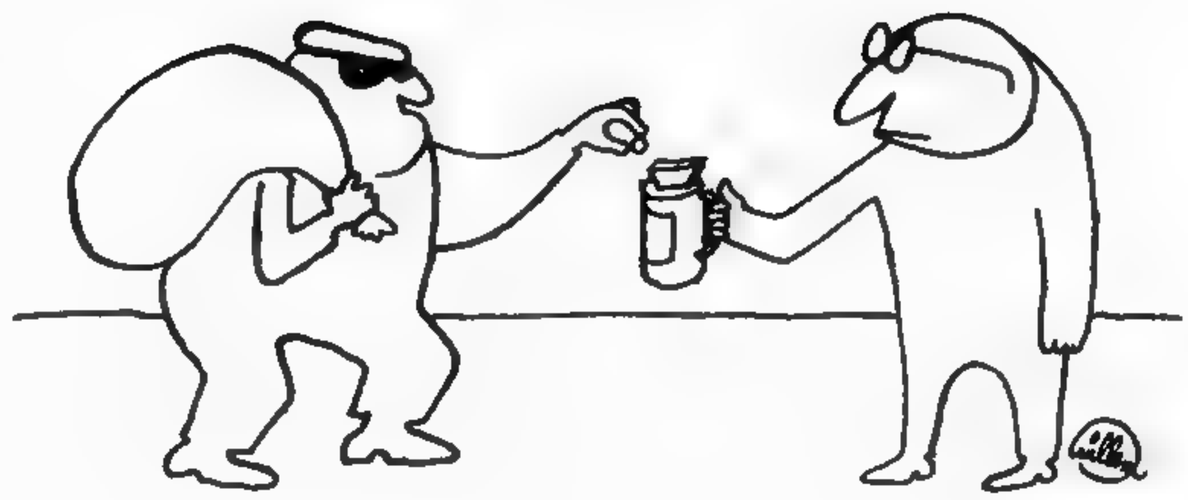

Een van Robert Jasper Grootvelds pamfletten.

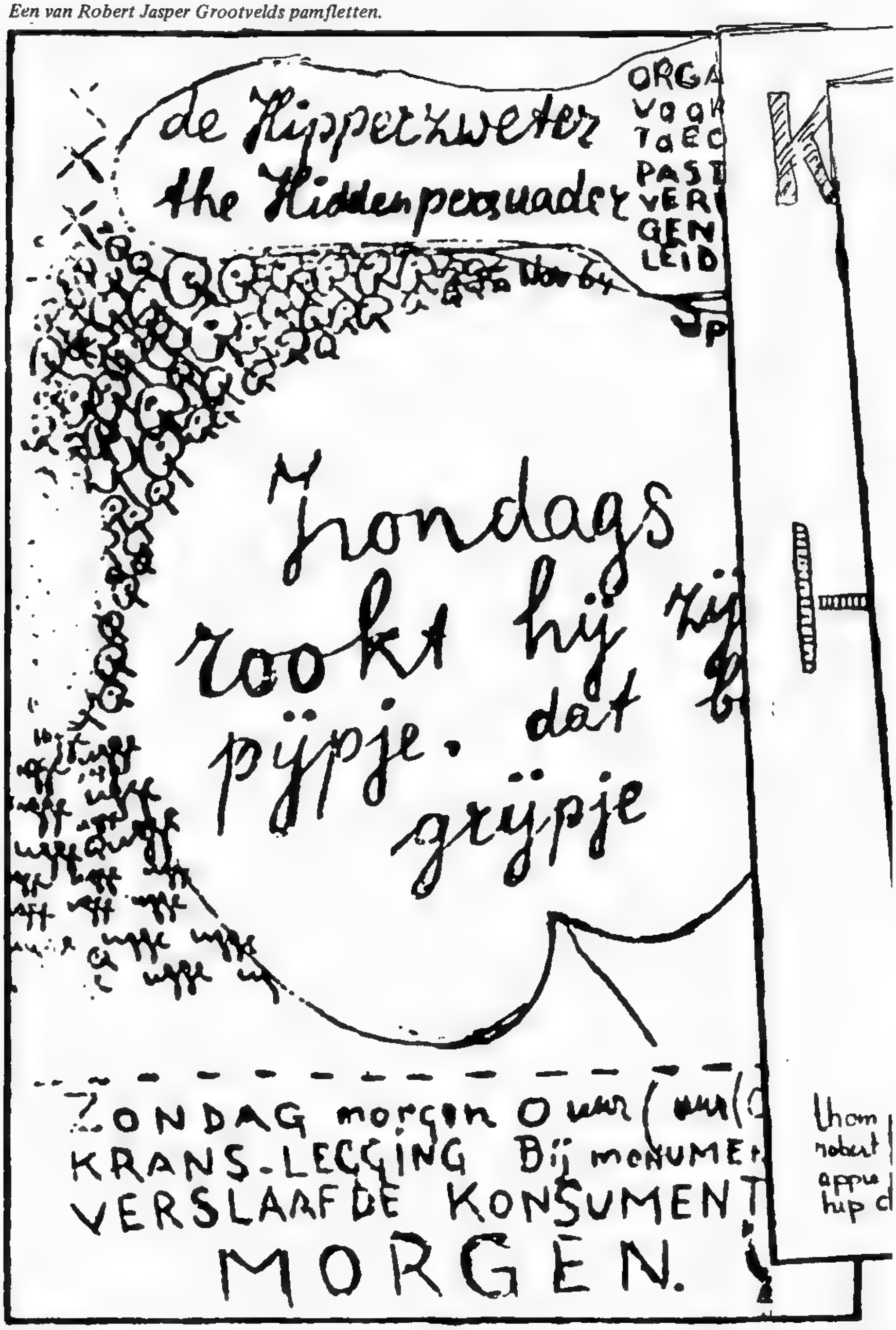

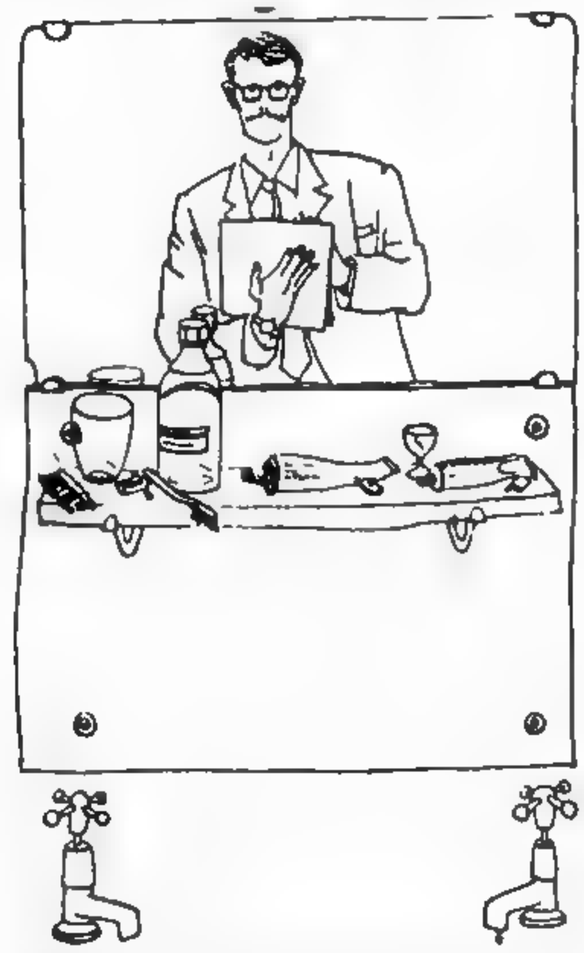

Willem in Hitweek van 29 april 1966.

Bronnen

Roel van Duyn: *Het witte gevaar (een vademekum voor provoos)*. Amsterdam, J.M. Meulenhoff, 1967.
Dick J. Dijs: Het liefst een actuele prent' in: *De Spiegel*, 10 augustus 1963.
Frits Oppenoorth: 'Waarom is pornografie gevaarlijk? (een portret van de tekenaar Willem)' in: *Avenue*, september 1972.
Peter Schröder: 'Willem cartoons' in: *Hitweek*, 29 april 1966.
Peter Schröder: 'Bernard Holtrop heeft aan vrolijke dingen in het leven geen boodschap' in: *Haagse Post*, 15 juni 1971.
Willem: *Weg met de varkens (500 jaar opruiend tekenwerk verzameld en ingeleid door Willem)*. Amsterdam, Van Gennep, 1970.

De tekeningen op de volgende drie pagina's zijn overgenomen uit het blad Provo, *dat verscheen van eind '65 tot midden '66. Deze tijd stond in het teken van de zich verhevigende Vietnam-oorlog, de weerstanden tegen het huwelijk van Beatrix met Claus von Amsberg en de eerste bewustwording over milieuverontreiniging.*
In Provo 5 stonden zijn eerste tekeningen. Uit de ongeveer 60 tekeningen zijn er 10 geselecteerd. Een groot aantal viel af omdat ze als illustratie bij een artikel gebruikt waren en zonder het betreffende artikel onbegrijpelijk zouden zijn. Nog een ander aantal viel af, omdat die zonder een grondige kennis van dit tijdperk niet meer begrijpelijk zouden zijn.

H.F.

uit: Provo 5

uit: Provo 7

..Het Lieverdje-symbool van de verslaafde konsument van morgen..

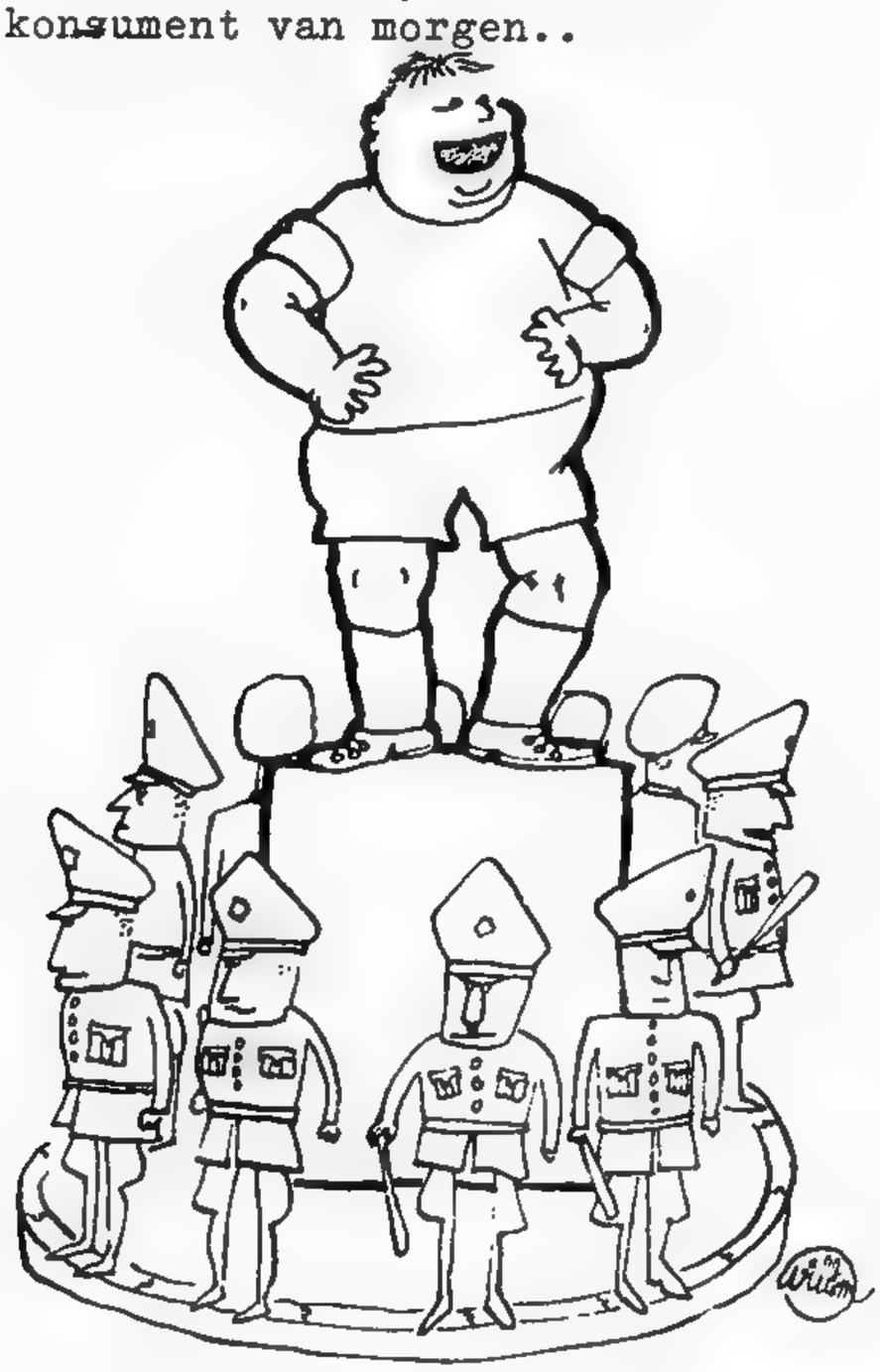

uit: Provo 11

uit: Provo 12

Prins Claus bij Gemeenten

Van onze Haagse redactie

Er sneuvelden in Zuid-Vietnam naar verhouding meer Amerikaanse negro-soldaten dan blanke militairen. Maar dat is juist een bewijs van hun dapperheid, zo zei een woordvoerder van het ministerie van defensie in Washington.

uit: Provo 9

PERS VRIJ-HEID

uit: Provo 8

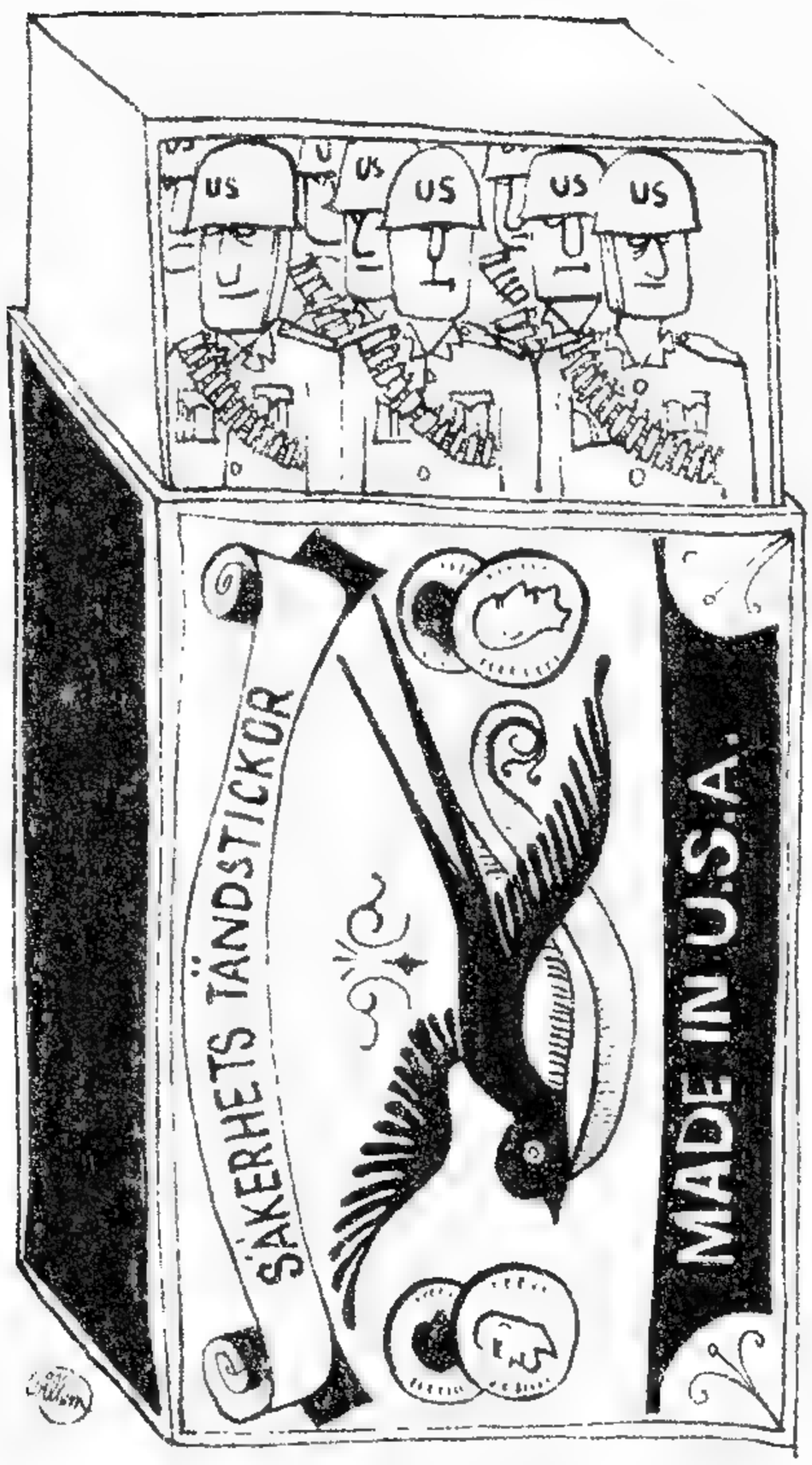

VIETNAM

VS-taktiek van verschroeide aarde

De Amerikanen zullen in alle Zuidvietnamese gebieden die door de Vietcong worden overheerst, een taktiek van verschroeide aarde gaan toepassen: huizen en te velde staande gewassen zullen worden vernietigd. Tot voor kort wilden de Amerikanen deze taktiek van de Zuidvietnamezen, die haar al eerder hadden toegepast niet overnemen, maar in het laatste weekeinde zijn zij daarmee toch begonnen in de rijstvelden ten westen van Saigon.

Mariners verbrandden in een dorp waar op hen was geschoten, alle huizen, kapten alle bananenbomen om, sloegen kookpotten stuk en sneden matrassen aan stukken. Een groep van 60 lamlende vrouwen en kinderen werd per helikopter naar andere oorden overgebracht. Onder de huizen vonden de mariners ondergrondse tunnels die al jaren in gebruik waren. In een straal van drie kilometer stond daar geen huis meer overeind. Luchtbombardementen zullen voortaan in deze gebieden worden uitgevoerd zonder voorafgaande waarschuwing.

uit: Provo 6

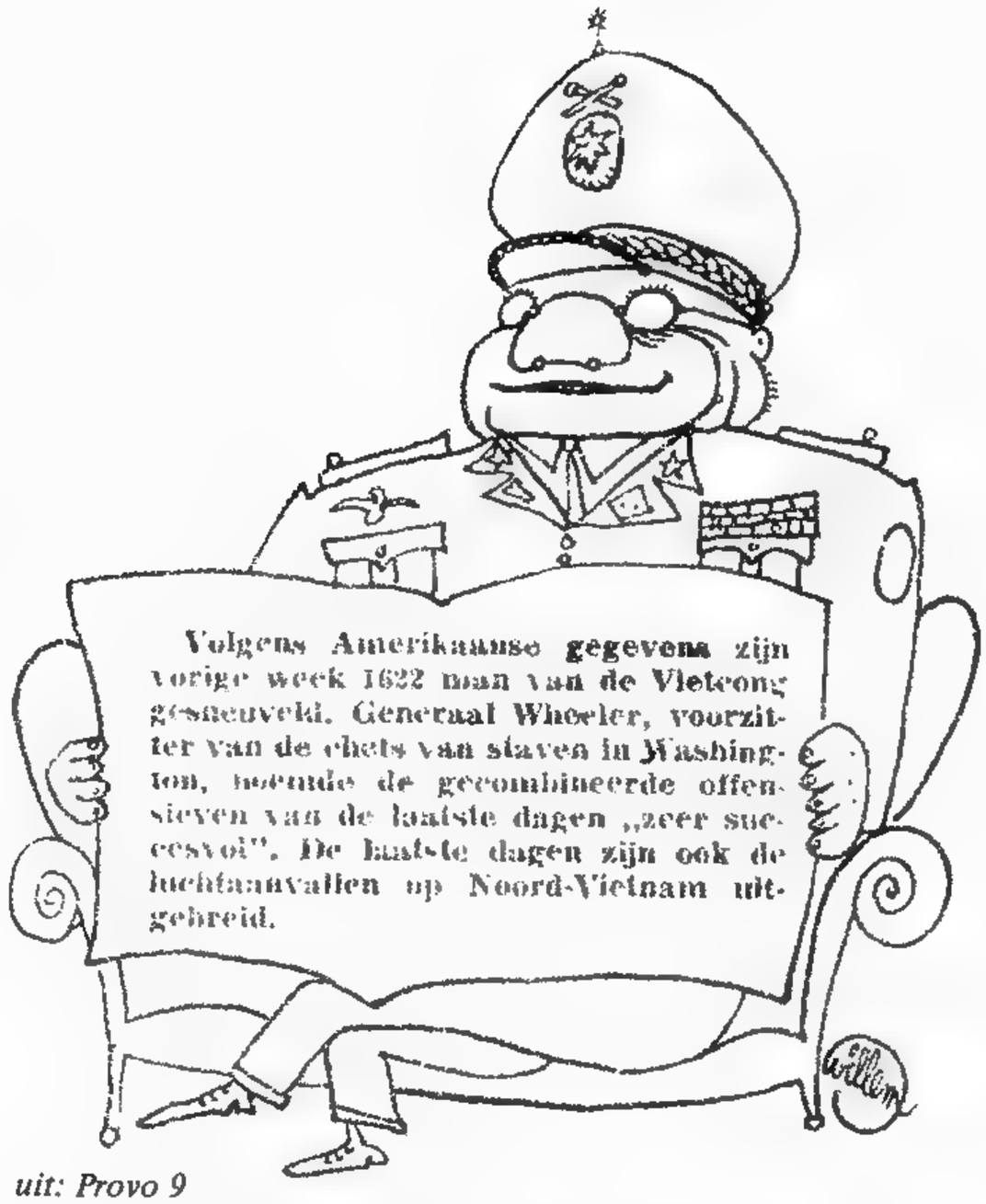

uit: Provo 9

Lieve Paps en Mams,
Met mij gaat het uitstekend, zoals U op het kiekje wel ziet.
Vorige week weer een dorp vol kommenisten verbrand. Eén kleintje probeerde nog weg te kruipen, maar ik had hem al gauw te pakken! Stuurt U nog wat Readers Digests a.U.b. en wat popcorn?
Veel liefs van
Hans

uit: Provo 6

"The Fun's All Over"

PEOPLE, characters, Types in this CHAOTIC MODERN world

door: Hans Frederiks

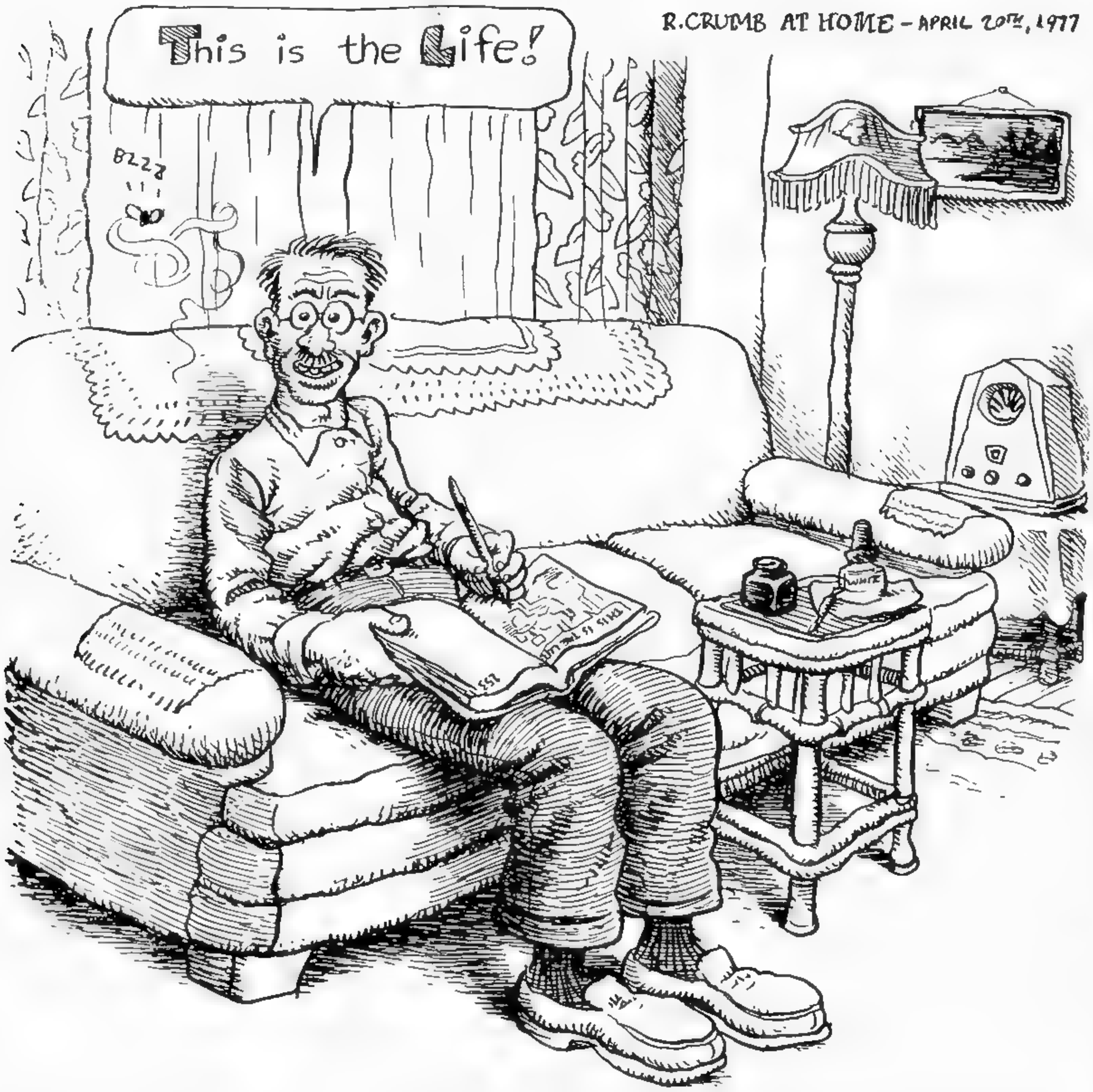

Op pagina 208 tot en met 212 van het **R. Crumb Sketchbook** treffen we 5 pagina's schetsen aan voor een verhaal, dat in *Arcade* nummer zeven had moeten verschijnen.
Een vijfpagina-verhaal getekend in 'lazy quickie style' met als hoofdpersoon Robert Crumb zelf. Een somberder Crumb als ooit tevoren. Vertwijfeld zit hij achter zijn tekentafel tegen zichzelf te praten:
Vroeger ging het gemakkelijker, maar dat is voorbij. Ik tekende toen leuker... ik moet uit deze business... Dit nieuwe werk is niet leuk... Ik zal jullie vertellen waarom ik zo'n wrak ben! Nee... wacht... dit wordt te pijnlijk... het is te persoonlijk.

Hij peinst bij zich zelf:
Het publiek wil niets over je neurosen weten... hou het luchtig... onderhoudend. De fans willen geen pathetische helden... het laatste dat ik wil is medelijden of sympathie... ik wil alleen maar mijn kunst maken! Ik zou graag onder een boom zitten, zomaar ergens op het platteland... gewoon wat zitten... misschien wat met een gitaar klooien... op een rustig plaatsje... geen auto's... alleen maar eenvoudige plattelandsmensen om me heen... Maar nee... ik moet me zorgen maken hoe ik die verdomde 12000 dollars moet gaan verdienen, die ik de belasting nog schuldig ben...

Dan komt zijn Joodse advocaat op de proppen, die hem verbiedt om zijn financiële situatie publiekelijk te behandelen.
Maar Crumb zegt: *Ach, het kan me niet schelen wat hij denkt... ik moet het nu eenmaal kwijt. Mijn financiën zijn een grote klerezooi... ik zou niet weten hoe ik hier levend uit moet komen.*

Hij vraagt zich af waarom het tekenen zo moeilijk gaat: *In ieder geval laat ik me veel te gauw intimideren door mijn fans, door de grote verwachtingen van het publiek.* (Doe meer Mr. Natural. Maak meer serieuze lange verhalen. Hou eens op met jezelf steeds te tekenen. Wees grappiger. Je hebt al jaren niets echt nieuws bedacht. Hou eens op met politiek. Teken meer politiek).
Ik ben niet groot genoeg om het publiek te negeren. Ik word overweldigd door ze. Verslagen! Verlamd! Soms geloof ik dat het de natuurlijke reactie is van iemand, die een bepaalde graad van beroemdheid heeft bereikt via de verschillende massamedia...
Je wordt zelfverzekerder... je verliest je onschuld en je tracht aan het image dat het publiek van je heeft te beantwoorden. Je verliest spontaniteit. Je werk wordt zwaarder... het wordt minder speels dan je vroegere werk... je techniek gaat vooruit, maar wat is er met die bepaalde magie gebeurd... waar is die gebleven?
De strip eindigt met een samenspraak met God, die in de vorm van een varkentje aan Crumb verschijnt op het moment dat hij uitroept:
Oh God... ik moet uit deze business.
God zegt dan:
Je kan er niet mee stoppen, Bob! Je zit er al te diep in! En trouwens, je vindt het prachtig! Probeer je zelf maar niet als martelaar af te schilderen...
Even lijkt Crumb gesterkt, maar dan rinkelt de telefoon:
Wéér de telefoon. Waarschijnlijk mijn ex-vrouw die nog meer geld wil hebben, EEYAHH!

Dit verhaal verscheen nooit in *Arcade*. In plaats daarvan had men acht pagina's schetsen bij elkaar gezocht, een voorproefje van het 310 pagina's dikke boek, dat we nu in handen hebben.
In dit boek kunnen we zien waarmee Robert Crumb de afgelopen vier jaar bezig is geweest, toen zijn stroom van comics stopte. Met somber gepeins dus onder andere. Was hij bijvoorbeeld werkelijk leuker vroeger?

Het verhaal Meatball uit **ZAP** nummer 0 was in ieder geval wel leuk (het verhaal waarin mensen door een uit het niets opduikende gehaktbal worden getroffen, waardoor hun hele leven verandert.) Maar **Despair** uit 1969 geeft al aan welke kant het uit gaat: wanhoop!
In deze comic vinden we onder andere het verhaal *It's really too bad* met als thema *Wat komt er van deze wereld te-*

recht? In deze strip het onvergetelijke, sombere plaatje van een man, een silhouet voor wat grauwe fabrieken, die zegt: *Wie kan het wat schelen, waarom nog verder leven?*

Op de achterkant van deze comic staat nog wel dat volgens R. Crumb cartoons tekenen zo leuk is. Voor hem zal dat vier jaar later wel anders zijn. Maar in deze tijd is hij nog verschrikkelijk produktief. Achter elkaar verschijnen er comics waaraan hij heeft meegewerkt of die hij helemaal zelf voltekent: **Big Ass, Motorcity comics, Uneeda comix. Mister Natural** *(Mr. Natural, what does it all mean? It doesn't mean shit. . .)* **XYZ Comix, The People's Comix enz.**
Een van de heel mooie is het uit '71 stammende **Home grown funnies**, die o.a. ook door *Tante Leny Presenteert* werd uitgegeven.
Deze comic bevat het prachtige *Whiteman meets Bigfoot*. In dit verhaal zien we de keurige Amerikaanse burger Whiteman, die samen met zijn vrouw en zijn pas verworven kampeerbus vakantie houdt in een van Amerika's Great National Forests. Tijdens een wandeling wordt hij door Bigfoot, een verschrikkelijke sneeuwman, meegevoerd de bergen in.

Bigfoot geeft Whiteman aan zijn dochter, die nogal op Whiteman valt. Samen vertrekken ze om hun eigen nest te maken. Hij tracht nog wel te ontsnappen maar uiteindelijk blijkt hij het heel lekker te gaan vinden met haar. Als hij de eerste nacht bij haar slaapt, krijgt hij het koud en gaat hij dicht tegen haar aanliggen. Hij raakt sexueel zeer opgewonden van haar: *z-zou ik opgewonden raken van dit reusachtige aap-achtige beest? Ach, ik zal maar aan Raquel Welch denken als ik het doe. . .*
Zes weken later liggen ze intens tevreden in het bos en hij begrijpt niet meer dat hij vroeger zo anders heeft kunnen leven. Toch gaat hij op een gegeven moment terug naar de beschaving, samen met zijn Yeti. Dit loopt helemaal verkeerd: de Yeti wordt opgesloten in het Federal Abominable Snowman Research Center en Whiteman is weer thuis met zijn saggerijnige wijf. Uiteindelijk weten ze toch samen naar de bossen te ontkomen en het verhaal loopt af als een sprookje: ze leefden nog lang en gelukkig.
Voor mij een van de mooiste Crumb verhalen. Ach en al dat gezeur over sex in underground comix. Als je Whiteman hier met die apin ziet neuken, dan komt dat helemaal niet geforceerd over en je hoopt alleen maar dat hij weer met zijn Yeti naar de bossen weet te ontsnappen.

Zijn produktie blijft formidabel tot aan '74 waarin **Dirty Laundry Comix** verschijnt, een comic door Crumb en zijn vriendin Aline Kominsky volgetekend. Het verhaal is van hun beiden en gaat ook over hun beiden.

Maar dan wordt het eigenlijk een beetje stil. Nou ja, hij tekent nog wel. Voor *Arcade* bijvoorbeeld. *Arcade* was een poging van uitgeverij Print Mint om een wat groter publiek te bereiken. Men stapte af van het comic formaat en ging over naar het meer gebruikelijke magazine formaat, waarschijnlijk om redenen van distributie en comic-code. Voor vijf van de zeven verschenen nummers tekende Crumb de omslagen en voor alle nummers leverde hij nog een strip of tekeningen. Veel somberheid in deze verhalen: Crumb over het moderne Amerika en wat hij er aan haat. Wat later loopt er nog een weekstrip van Mr. Natural in de *Village Voice*, die hij op een gegeven moment vertwijfeld stop zet, omdat het niet meer gaat.

Uit deze tijd stamt ook het schetsboek, uitgegeven door de Duitse uitgeverij Zweitausendeins. Zou het dan toch allemaal in Duitsland gebeuren?
Prachtig verzorgd, dit 310 pagina's dikke boek. Mooi gebonden, en zelfs een lintje om aan te geven waar je gebleven bent. Crumb heeft zelf het papier mogen uitkiezen waarop het geheel gedrukt zou gaan worden.

Een van de eerste dingen die je opvallen als je het boek doorbladert, zijn de prachtige tekeningen, die Crumb van zijn vriendin Aline Kominsky gemaakt heeft: Aline en profil, Aline uitgestrekt op bed, de benen van Aline, telkens duikt ze weer op. Ze zijn duidelijk met veel liefde gedaan, vaak paginagroot en zeer realistisch getekend. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat hij zeer tevreden is met deze tekeningen.
Prachtig, die twee portretten van Aline met hoedje. Bij de eerste staat een aantekening van Crumb: *Aline haat deze tekening van haar. Ze zegt dat ze er daarop als een oud dametje uitziet.*
Als illustratie koos ik de andere.

Verder zijn er veel tekeningetjes van mensen, vaak met een denkwolkje, of een balloon boven het hoofd, studies van diverse soorten hoofden, studies van handen, *people, characters, types in this modern chaotic world.*

Vaak niet erg vrolijk (oude man met enge agent die *let's move along pop*, zegt). Als je een aantal dagen regelmatig in dit boek zit te kijken, ga je als je door Amsterdam loopt, steeds meer 'Crumb-mensen' zien, inclusief denkwolkjes boven hun hoofden. . . Wat ook opvalt als je het boek steeds meer gaat inkijken, is dat Crumb er zelf veel in voorkomt.

Niet dat we dat al niet gewend waren. Hij verscheen regelmatig als 'held' in zijn eigen strips. In **The People's Comix** bijvoorbeeld. Hij neemt daar, in het verhaal *The confessions of R. Crumb*, onder andere zijn succes op de hak, maar ook komen zijn twijfels aan zichzelf boven: *ik ben een mislukkeling, een idioot en een pias! Mijn grappen zijn niet leuk en mijn ego is afstotend om te zien! De prachtige wereld van R. Crumb blijkt niets anders te zijn dan een eindeloze zwarte leegte! !*

Dit soort gedachten zetten door, dat is wel duidelijk uit dit boek. Voortdurend zit hij zichzelf te analyseren, zit hij te twijfelen aan zichzelf of aan zijn tekentalent, zit hij te twijfelen aan de wereld, zit hij te twijfelen aan mensen. . .
Voorbeelden te over; welke ik ook kies, ze komen toch neer op twijfel.

Op pagina 74 zit hij over zichzelf te peinzen:
Maar soms kan ik eigenlijk niet geloven hoeveel geluk ik wel niet heb! Ik ben een blanke Amerikaan, ik heb talent, ik heb succes, vrouwen houden van me, ik heb een fijne intelligente zoon. . . ik, oh God. . . mijn zoon. . . ik hou van die jongen. . . het is zo'n leuk ventje. . . ik deug niet als vader. Ik heb me onttrokken aan mijn vaderlijke plichten. . . ik zou hem meer moeten gaan zien. . . hij heeft me nodig. . . . oh god wat moet ik doen? Hoe moet ik een einde maken aan die ingewikkelde chaos in mijn leven. . . teveel verantwoordelijkheden. . . teveel schulden. . . ik moet ze in orde maken, mezelf onder controle krijgen. . . ik moet. . .
En als afsluiting van deze geschetste strip een plaatje van een wegrennend mannetje, met daaronder *Run, Bob, run!*
Wat verder op tracht hij zichzelf weer moed in te spreken:
Blijf tekenen Daddy-o
Bedenk wat nieuwe figuren: wees niet ontmoedigd;. . . het is de duivel die je wanhopig tracht te maken, zodat je het opgeeft. . . blijf niet stilstaan bij het verleden. . . blijf niet peinzen over dingen die gisteren of eergisteren gebeurd zijn en verdoe je tijd niet met het verlangen naar een zorgeloze tijd, die nooit bestaan heeft, maar waarin je geest je tracht te laten geloven, als een

I GOT TH' SHAKES T'DAY..

YEAH, WELL...

THAT AINT MY IDEA OF A GOOD TIME...

...AINT MY PROBLEM...

HOTEL

MONEY L

LOANS

DRUG

CHOWARD'S SCENTED GUM

soort schuilplaats voor het akelige heden en de onzekere toekomst. . . de dingen zijn anders nu. . . niet beter en niet slechter, alleen anders. . . het leven verandert, verander mee of sterf. De enige nuttige functie die het verleden heeft is om het heden dragelijker te maken. Neem de positieve dingen eruit en vergeet de negatieve en blijf niet steeds denken dat een fijne manier van leven voor altijd voorbij is en onthou dat je even opgefokt bent als tien jaar geleden, alleen anders!
Dus kom op en bedenk wat nieuwe figuren!

Vreselijk intiem eigenlijk wat je zit te lezen en te bekijken, niet erg opwekkend allemaal. Het is alsof je zijn dagboek zit te lezen. Maar zijn schetsboek functioneert waarschijnlijk voor hem ook zo. En ondanks zijn sombere gedenk zijn er zoveel pagina's met verschrikkelijk mooie en intrigerende tekeningen, dat het niet erg is dat hij geen strips meer kan tekenen. Het boek blijft je fascineren en je blijft het steeds maar inkijken. Je leert Crumb op een hele goede manier kennen, je leert meer over hem, dan uit welk interview dan ook.

Van mij mag er elke vier jaar zo'n schetsboek uitkomen, ik vind het net zo mooi, misschien nog wel mooier dan zijn comics.

Hans Frederiks

R. Crumb. *Sketchbook, november 1974 to january 1978.* Uitgeverij Zweitausendeins, distributeur voor Nederland Bill Daley, Prinsengracht 1103, Amsterdam. Prijs f 37,50.

DE EERLOZE KRIJG

Het duurt niet lang of de ruiters hebben ook hen ontdekt en met gevelde lansen, stormen zij op de Noren toe. Deze wachten kalm af, al geeft het Eric een onaangenaam gevoel, dat de Britse ruiters hen aan drie zijden insluiten. 'Wat zijn jullie voor zwervers', snauwt één van hen niet al te vriendelijk. Opeens realiseert Eric zich, wat voor een haveloze, om niet te zeggen, onbetrouwbare indruk zij ongetwijfeld maken zullen en hij aarzelt. Als hij zegt wie hij werkelijk is, geloven zij dat vermoedelijk niet eens. 'Hé lange, wat sta je daar te suffen,' snauwt de Brit. 'Ik vraag wie je bent! Antwoord daarop, of wij weten wat ons te doen staat. Britten zijn jullie niet, Picten evenmin, dus wat blijft er over? Noren! En dat zijn jullie natuurlijk. Een stel van die Noorse boeven, die de zijde van de Picten gekozen hebben! ' 'Noren zijn we,' antwoord Eric bedaard, 'en als je weet wie ik ben zul je een andere toon aanslaan. Breng ons terstond naar de burcht van Koning Fortigern, die een vriend van mij is.' 'Ach,' gromt de Brit loerend, 'een vriend van Koning Fortigern? ! ' Ei. . . ei. . . en welke is dan uw naam, edele vreemdeling? : De spottende toon ontgaat Eric niet, maar dat brengt hem niet van de wijs. 'Mijn naam is Eric, koning der Noren', zegt hij afgemeten 'en deze behandeling zal je nog berouwen vriend. Snel naar Fortigern nu! ' Er heerst even stilte, dan klinkt uit drie Britse kelen een vrolijk gelach. 'Wel, een brutale snaak ben je,' roept de aanvoerder, 'maar je moet met andere smoesjes beginnen, als je ons wilt vangen. En nu vlug voor de dag ermee, wie ben je en wat voer je hier uit! '

'Wie ik ben, heb ik je gezegd,' geeft Eric kort ten antwoord. Hij haalt de schouders op. 'Ik kan echter begrijpen dat je ons niet gelooft, neem ons voor mijn part dan gevangen, maar breng ons naar Koning Fortigern, die zal je wel overtuigen dat ik de waarheid spreek. . . en geef ons in ieder geval nu iets te eten.' De Brit staart hem nadenkend aan. Er is iets in de houding van deze lange haveloze kerel, dat indruk maakt. 'En hoe ben je hier verzeild geraakt, als ik vragen mag,' gromt hij dan. De Noorman zucht, 'Onze vloot raakte slaags met Saksers, aan boord van mijn schip was ook Artor, de held der Britt. . .' 'Artor,' roepen de Britten als uit één mond, 'onze Artor? ' 'Ja, dat zou waar kunnen zijn, want onze aanvoerder vertrok lang geleden naar de Norenkoning om diens hulp in te roepen. . .' '. . . tegen een Noorse edeling, die zou heulen met de Picten,' vult Eric aan. 'Juist.' 'Welaan, die Noorse edeling was mijn eigen zoon en ziedaar de reden waarom ik hier ben! Even als wij,' vervolgt de Noorman na een korte stilte, 'geraakte Artor tijdens een zeeslag te water. Mogelijk is hij opgepakt door een der andere schepen, mogelijk heeft hij - zoals wij - land weten te bereiken. En wij weten verder niet wat er van hem geworden is.' 'De duivel,' mompelt de oudste Brit schor. 'Wat je daar zegt is een vreselijke tijding. Artor dood. . .' 'Dat hoeft niet waar te zijn krijgsman,' zegt Eric, 'bedenk dat wij ook nog in leven zijn. Moed houden dus! Maar hoe is het, breng je ons naar Fortigern? ' 'Geloven zal ik u,' knikt de Brit, 'en ik wil u graag naar Fortigern brengen, maar helpen zal ik u niet, want de Norenvloot die ge daar hoopt aan te treffen, heeft niet lang geleden weer zee gekozen. . .'

'Mijn vloot vertrokken,' brengt Eric haperend uit. 'Dat. . . dat kan niet waar zijn, zou die koppige Olaf zijn dochter en alles in de steek laten? ' 'Tja,' zegt de Brit schouderophalend. 'Daar kan ik niet over meepraten, maar de Norenvloot is weg. Onze spionnen vergissen zich niet. Maar blijven wij niet langer hier op de vlakte: in ginds bosje kunnen wij beter praten. . . en er is nog een boel te vertellen vrees ik. . .' Even later zitten ze bijeen in de beschutting van dicht struikgewas, terwijl een der Britten de wacht houdt, om te waarschuwen als er onraad zou dreigen. 'Ja,' gromt de aanvoerder, 'zelfs hier moeten we op onze hoede zijn voor Picten, de toestand is vrij hopeloos, Norenkoning en nu dat Artor waarschijnlijk dood is, zie ik helemaal geen lichtpuntje meer. Onze tegenwoordige aanvoerder Cuned, is een brave kerel, maar hij houdt de troep niet bij elkaar; het is al weken geleden dat wij voor het laatst van hem gehoord hebben. . . Zo zwerven wij in kleine afdelingen in het grensgebied rond, om de Picten in het oog te houden, maar wat geeft het? We wagen onze nekken voor niets, want Fortigern blijft op zijn burcht zitten en gedraagt zich als een slappeling. Ik raad je trouwens dringend aan niet naar Fortigern te gaan. Volgens de berichten die ik ontving hebben die schurken van Saksers, Hengist en Horsa nu al zo'n invloed op hem, dat hij vrijwel niets meer zonder hen doet.' 'Maar waar moet ik dan in hemelsnaam naar toe,' roept Eric uit. 'Blijf bij ons,' is het onverwachte antwoord. 'Wij mannen van Artor, zullen u graag als onze aanvoerder erkennen.'

'Ik. . . aanvoerder van Artors mannen? ' zegt de Noorman verwonderd. Het idee komt hem zo belachelijk voor, dat hij op het punt staat het zonder meer af te wijzen. Maar. . . Is er iets beters te bedenken? Zijn zoon en Ingrid zijn nog ergens hier in dit land. Kan hij - hoe verkeerd Erwin ook gedaan heeft - hem in de steek laten? En zelfs al zou hij dat doen en terug willen keren naar Noorwegen, waar vindt hij dan een schip met bemanning? 'Hoe kun je mij dit voorstel doen, zonder je aanvoerder Cuned er in te kennen? ' antwoordt hij dan kalm. 'Ach, Cuned is een braaf krijgsman, zegt de Brit, 'maar hij mist de kwaliteiten om onze troep bijeen te houden en aan te voeren. Hij zal het toejuichen, wanneer een ander die taak van hem wil overnemen! ' 'Het zij zo', zegt Eric, 'tenslotte strijden we voor één zaak, en ik weet dat ik in Artors geest handel als ik toestem.' De Britten steken hun vreugde over Erics besluit niet onder stoelen of banken en zo volgt Eric hen even later over de vlakte om met Artors getrouwen zijn eenzame strijd verder te strijden. Maar, de Noorse vloot is er niet, zoals Eric meende, teruggekeerd naar Noorwegen. . . Op hetzelfde ogenblik staart Olaf, die nu het bevel voert, met flonkerende ogen naar de wrakken die hij daar voor zich op de Britse kust ontwaart. 'Landen kerels,' gromt hij, 'dat daar zijn Noorse schepen of ik moet me wel heel erg vergissen. En als het de schepen van die halfgare schoonzoon van me zijn, dan zullen die Pictenkerels eens aangenaam kennis maken met Olaf de Berenjager! '

Nog terwijl het merendeel der schepen bezig is een plaatsje te zoeken om te landen, stapt Olaf de Berenjager, gevolgd door Svein Langtand, onvervaard aan land. Hij kijkt somber naar de geblakerde resten van wat eens een aantal trotse schepen is geweest. 'Huh,' gromt Svein, 'Norenschepen zogezegd, van Erwins bende vast en zeker. Hebben die gekken soms hun eigen boeltje in brand gestoken? ' 'Het lijkt er op,' antwoordt Olaf grimmig, 'want dat hier gevochten is kan ik niet zien. Bij Thor, waar is mijn lief klein Ingridje gebleven? Ik heb haar altijd wel gewaarschuwd voor die idiote Prins. En nu zie je het! ' 'Kijk, kijk,' wijst Svein, 'daar die ronde muur boven op de rotsen, dat schijnt een burcht te zijn. Zogezegd een Pictenburcht.' Olaf slaakt een binnensmonds gebrul en maakt een woest gebaar naar de manschappen die bezig zijn te ontschepen. 'Vooruit kerels, niet bang zijn voor natte voeten, we zullen die Pictenbende hier eens een beetje door elkaar gaan rammelen.'
Op dat moment slaakte Axe, de boogschutter, een waarschuwende kreet. En tegelijkertijd springt een drom woeste, donkere krijgers gillend van achter een rotsrichel tevoorschijn. 'Ha,' grijnst Svein verheugd, 'dat spaart een loopje zogezegd, ze komen naar ons toe, hehehehehe. . . .'

Het troepje Noren op het strand is nog gering en de Picten hadden geen beter moment voor hun aanval uit kunnen zoeken, tenminste met andere tegenstanders dan Olaf de Berenjager en Svein Langtand. De eerste ontsteekt in onstuitbare woede, bij de aanblik der Picten, die hij nogal onlogisch de schuld geeft van alle ellende. En de tweede is ieder gevecht even welkom. Met dezelfde snelheid gaan deze twee geweldenaren, gevolgd door de rest der Noren, hun aanstormende tegenstanders tegemoet en de botsing schudt de rijen der Picten danig dooreen. 'Goed zo,' buldert Olaf, 'recht er op in, da's je ware.' En de Pictenkrijger tegenover hem ondervindt wat dat 'ware' om het lijf heeft. Inmiddels meent Axe het bevel op zich van de troepen Noren, die tijdens het eerste treffen aan land gekomen zijn en terwijl de Pictengroep de handen vol heeft om zich de razende Berenjager en de saksische kampvechter met zijn kleine bende krijgers van het lijf te houden, worden ze door de overige Noren, die steeds meer in aantal worden, snel omsingeld. 'Laat er geen één ontsnappen,' buldert Olaf, 'dan blijft het een verrassing dat wij er zijn hahaha. . .' Het gevecht dat de Picten met zo'n goede moed begonnen zijn, is voor hen binnen een half uur verloren en uit de samengedrongen troep overlevenden, komt hier en daar een stem om genade. . . die echter door de andere vol verontwaardiging overstemd wordt. Kennelijk vechten ze zich liever dood dan zich over te geven, maar dat bleek niet geheel waar te zijn, want opeens ziet Axe enkele der donkere krijgers wegglippen langs een rotsrichel. 'Houdt hen,' schreeuwt hij, 'als ze ontsnappen halen ze versterking.' En boog en pijl tevoorschijn rukkend, snelt hij achter ze aan.

De eerste pijl die Axe hen nazendt mist en ketst af op de rotsen. Verbeten klauteren de twee Picten voort, langs de smalle richel tot de tweede pijl één van hen onschadelijk maakt. 'Sta of je bent er geweest,' brult Olaf machteloos zijn zwaard zwaaiend. De tweede Pict houdt aarzelend de pas in en duikt ineen om Axe's dreigende pijl te ontgaan... maar er is op de kale rotswand nergens een plek waar hij zich kan verstoppen en Axe's pijl volgt ieder van zijn bewegingen. 'Kom naar beneden,' klinkt Axe's stem afgemeten, 'en als je doet wat wij zeggen, spaar ik je leven.' De Pict staat roerloos op de richel en kijkt peinzend naar de korte dolk in zijn hand. 'Dwaas,' roept Axe hem toe, 'denk je dat het beter is, door eigen hand te sterven, dan om door mijn pijl gedood te worden, wat een armzalige hersens heb je, wil je niet leven?' De Pict staart stom voor zich. 'We willen je een paar dingen vragen en zullen, bij Thor, Uw leven sparen. Al gaat me dat aan het hart,' brult Olaf er achteraan. 'Dat wil zeggen, als je antwoord geeft op mijn vragen, hahahaha...'
'Kom er af,' zegt Axe bedaard, en kennelijk heeft de Pict inmiddels bedacht dat het leven toch nog wel wat waarde heeft want, zij het aarzelend, schuifelt hij langs de steile rotswand naar beneden. 'Heb je ooit zulke malle kerels gezien?' gromt Svein. 'Sterven moeten we allemaal zogezegd, maar toch liever niet eerder dan strikt nodig is en er is zogezegd niets heldhaftigs aan om halverwege een stuk rots te sterven.' 'Zo,' gromt Olaf, zodra de Pict met gebogen hoofd voor hem staat. 'Eén vraagje willen we je even stellen, opgeschilderde Hein, wáár is mijn lief Ingridje?... Eh, ik bedoel, waar is die bende Noorse boeven gebleven?'

De Pict lijkt Olaf's vraag niet te horen. Hij staart wezenloos voor zich uit en prevelt: 'Ik ben dood... Voor mijn volk ben ik dood... een slaaf; een waardeloze...' 'Huh?' gromt Olaf, die zijn oren niet geloven kan. 'Wat mompel je daar nu? Geef eens antwoord op mijn ...' Svein's grote hand legt zich op Olaf's schouder. 'Wat moeten we daar zogezegd mee aan, berenjager,' zegt de Sakser. 'Dat laatste restje Picten - of hoe die geverfde duivels heten mogen - wil met alle geweld doodgemaakt worden. Maar van ons is er zogezegd niemand die dat karweitje op wil knappen... En aangezien wij dat niet willen, beweren die domme Picten nu, dat ze van óns zijn; slaven of zoiets... Maar wat moeten we met dat stelletje beginnen?' Verbijsterd kijken de twee reuzen elkaar aan. 'Tja...' prevelt Olaf dan, 'd-dat weet ik ook niet... eh... gevangenen kunnen we niet gebruiken: véél te ingewikkeld... en om weerloze kerels dood te maken, da's gemeen...' 'Gij hebt ons het leven geschonken,' mengt de Pict zich in het gesprek, 'ons leven behoort u toe... Zo wil het de oude wet van het Pictenvolk. Terugkeren naar ons volk kunnen wij niet... Men zal ons verachtelijk verjagen, want een krijger, die zich overgeeft, verliest zijn naam en zijn eer... Zo ge niet wilt dat wij ons zelf doden, nóch dat wij door uw krijgers gedood worden, neemt dan ons leven en onze diensten aan... en dienen zullen wij U, tot de dood ons scheidt...'
'Bij Thor, da's me een vooruitzicht,' prevelt Olaf geschrokken... 'Hoeveel zijn het er?' Hij staart bedremmeld naar de troep zwijgende Picten en plukt in zijn stoppelbaard. 'En wat moet dat worden, als we zogezegd nog méér van die vechtpartijtjes winnen?' bromt Svein, 'dan lopen we straks met de halve bevolking op ons hielen...' 'Ik weet waar de Noren zijn, die gij zoekt...' zegt de Pict, als om de knoop door te hakken, 'wij brengen u daarheen... dan kunt ge nog beslissen, wat ge met ons doen wilt...'

Aangezien ze waarachtig niet bang hoeven te zijn, dat dit kleine troepje ontwapende Picten hen een streek kan leveren, en Olaf de Berenjager bovendien zich grimmig heeft voorgenomen, voor geen enkele Pictengroep een duimbreed uit de weg te gaan, nemen zij het aanbod van de Pict, om hun gids te zijn, aan. Ze laten een kleine wacht bij de schepen achter en even later gaat de hele legermacht, vergezeld door de veertien overwonnen Picten, op mars. Onderweg pogen de Noren er achter te komen, hoe Erwin's vloot in brand gevlogen is, maar daaromtrent zijn hun Pictengidsen vaag... en dat is bepaald niet de manier, om het argwaan van Svein en Olaf de kop in te drukken... 'Het zijn griezelige knaapjes...' gromt Svein, 'en zodra er één een verdachte beweging maakt, zal ik hem zogezegd mijn zwaard laten voelen...' Maar de Picten gedragen zich heel kalm, onderdanig zelfs en zonder dat er verder iets voorvalt, zonder dat ze ook maar het geringste teken of spoor van andere Pictengroepen bespeuren, trekt het Norenleger dag na dag voort, in zuidelijke richting. 'Dit is alweer een teleurstellende onderneming,' bromt Svein Langtand. 'Ik had zogezegd gehoopt, dat het hier zou wemelen van de Picten, maar ho maar... en ik begin weer aardig trek in een vechtpartijtje te krijgen, dat mag je best weten...' Op dat moment snelt een der Picten vooruit en argwanend rukt Svein het zwaard half uit de schede, terwijl Axe een pijl op zijn boog legt... Maar op een kleine heuvel blijft de donkere krijger staan en wenkt. 'Zie daar, edele Heer,' wijst de Pict, 'de plaats waar een groot kamp van Picten en Norenkrijgers - de krijgers die gij zoekt - was...' 'Dat zeg je goed, bonestaak,' snauwt Olaf verblekend, 'WAS'... want wat ik nou zie is een slagveld..'

LA FRANCE? OH LALA!

'Soms denk ik: ik sodemieter dat hele Franse spul er maar uit. . .'

Zo'n twee jaar geleden was het droevig gesteld met de import van de Franse stripverhalen. Er verscheen verschrikkelijk veel, maar het kwam meer mondjesmaat en vaak heel erg laat in Nederland aan.
Importeurs waren toen *Paranoia* in Laren en de *Real Free Press* in Amsterdam. Ook sommige stripwinkels importeerden zelf, maar zo'n winkel was niet erg ingericht op inklaren, douane formaliteiten en dergelijke. Oh, als je die folders zag van de Franse uitgeverijen, dan liep je gewoon te watertanden.
Zo kwam het plan bij me op om zélf die import maar te gaan doen. Dat moest toch makkelijk zijn. Je gaat een à twee keer per maand naar Parijs, je laadt je auto vol en in Nederland ga je langs alle stripantikwariaten.
Romantisch hoor, twee Hollandse jongens in een oude eend met een tiet geleend geld naar Parijs. *Wat was eigenlijk korting in het Frans en hoe moest dat eigenlijk bij de douane?* In ieder geval reageerden de Franse uitgeverijen én de Nederlandse stripwinkeliers enthousiast.
Korting was rémise en de douane was verdomd lastig. In- en uitklaren, formulieren, je moest uren wachten aan de grens. Maar daar hadden we dan geen tijd voor. Ach je reed maar door. Tot dat het mis ging natuurlijk. Aangehouden. Na enkele spannende uren verwisselde een briefje van 100 franse Francs van eigenaar en doorrijden maar.
Langzamerhand werd het duidelijk waarom er zo matig geïmporteerd werd. Toen de bank niet wilde afkomen met een lening was het gauw afgelopen.

Bij het tweejarig jubileum van **La France oh lala** besloot ik, dat er maar eens een inventarisatie moest komen: wie importeert wat, hoeveel en waar gaat dat heen?
Atlantis is de jongste maar ook meteen de grootste importeur op dit gebied. Ze zijn ongeveer anderhalf jaar bezig, maar hebben nu al een groot deel van de markt in handen. Bij het bestellen in Frankrijk maken ze geen selectie: ze importeren zoveel mogelijk alles wat er verschijnt, desnoods voor eigen winkel. Ze hebben een postorder service en bereiken de stripwinkels met een volgeladen auto, een snelle en voor de grote stripwinkels handige manier. De kleine winkels in de provincie hebben het dus wat moeilijker, je rijdt voor twee Metal Hurlants niet even langs de dorpsboekhandel van Balkbrug.

Voor dit soort winkels is er Drukwerk Distributie. Drukwerk heeft sinds enige tijd de verspreiding voor de firma Paranoia op zich genomen. De verspreiding vindt plaats per post. Dus ook de kleine winkeliers komen aan bod.
Bij het bestellen in Frankrijk wordt wél een selectie gemaakt: albums of bladen die niet of slecht lopen worden, vooralsnog, niet besteld.
Atlantis was nogal makkelijk met het verstrekken van gegevens over aantallen, Drukwerk was wat meer terughoudend.

de douane was verdomd lastig . . . .

De hierna volgende getallen zijn naar boven afgerond, en bij alle getallen kunt u plus/minus zetten.

DE BLADEN:

Metal Hurlant 500 ex. (eerder minder dan meer, loopt terug)
A Suivre, 450 ex.
B.D. 50 ex.
Circus 30 ex. (was 60)
Schtroumpf 30 ex. (sterk afhankelijk van de behandelde tekenaar of scenarist. Van het aan Edgar Jacobs gewijde nummer werden er zeker 150 in Nederland verspreid.)
Andere bladen zoals *L'Echo des Savanes, Fluide Glacial* of *Charlie* verkopen in het geheel niet. Van deze bladen komen er maar hoogstens 10 het land binnen.

DE ALBUMS

Aan de top Druillet, waarvan er per album zo'n 400 à 500 exemplaren worden verkocht. Hetzelfde geldt voor de albums van Moebius.
Van albums van Bilal worden zo'n 200/250 exemplaren afgezet (in de Histoire Fantastique reeks) en van het nieuwe albumpje Mémoires d'outre-espace tot nu toe 150.
De albums van Gotlib verkopen nog steeds. In de loop der jaren moeten daarvan toch wel ettelijke duizenden exemplaren verkocht zijn.
Albums Pratt: 150 ex.
Boeken zoals Sweet Gwendoline: 450/500 ex.

Toen Atlantis begon met importeren, was de verspreiding minimaal. Er konden allerlei nieuwe winkels in de provincie aangeboord worden en ook de stripwinkels zaten te springen om Franse strips.
Na anderhalf jaar import heeft men bij Atlantis de indruk dat er een soort verzadiging is bereikt: de winkels liggen vol met Franse strips. Ook is er een kentering naar Amerikaanse strips. Sinds *Heavy Metal*, waarin voor een groot deel strips uit *Metal Hurlant*, is de verkoop van *Metal Hurlant* teruggelopen. Ook *Gummi* heeft hiertoe bijgedragen. Nu de albums van de **Humanoides Associes** ook in een Engelse vertaling verkrijgbaar zijn, zal dit ook zeker een terugslag hebben op de verkoop van de Franse albums.

DE FRANSE STRIPS IN DE STRIPWINKELS

Stripantikwariaat Lambiek: Hier importeert men zelf ook, buiten de afname van Atlantis om. De verkoop is goed, de sortering is groot. Er wordt veel via de postorder service verkocht aan mensen in de provincie. Dit dankzij hun Lambiek-bulletin.

Stripantikwariaat Richard: Bij Richard heeft het beter gelopen. Volgens Leo Dreise moet de schuld gezocht worden bij *Gummi* en in mindere mate bij *Heavy Metal*. De verkoop van bijvoorbeeld *Metal Hurlant* liep terug van 75 naar 15. Doordat de verspreiding beter is, liggen de strips in meer boekwinkels, daarom is het bij de winkels 'van het eerste uur' slechter gaan lopen.
Leo Dreise: *Soms denk ik: ik sodemieter dat hele Franse spul er maar uit. Maar dan denk ik: ach, het loopt toch wel. . .*

Bij stripantikwariaat Panda horen we soortgelijke geluiden. Hier is de verkoop ook wat gedaald door de betere verspreiding. Hans Matla gaat zelf nog wel, eens in de maand,

naar Brussel om Franse strips in te kopen.
In de winkels van Wout heeft men een konstante verkoop. De reactie van de klanten op die Franse uitgaven is vaak: *mooie boeken, maar die taal hé. . .*
Olaf Stoop's Real Free Press importeert ook nog steeds Franse strips, hoewel die import erg is terug gelopen. Ook hier konstateerde men een duidelijk grotere belangstelling voor de Amerikaanse vertalingen.

De mensen die zelf bestellen in Frankrijk, hetzij via de uitgevers, hetzij via bijvoorbeeld *Falatoff* heb ik niet kunnen verwerken in deze aantallen.
Er zijn een paar voor de hand liggende conclusies te trekken: de verspreiding is enorm verbeterd vergeleken met een aantal jaren terug. Bijna alles is wel ergens te koop en alles is vrij snel in Nederland.
Voor een aantal winkels is de verkoop terug gelopen omdat diezelfde verspreiding beter is geworden. Je hoeft niet speciaal meer naar dat éne antikwariaat, je kan je treinkaartje nu aan portokosten besteden, of beter nog, je kan de strips om de hoek kopen.
Maar dit alles wil ook zeggen dat het publiek ondanks die betere verspreiding niet evenredig is toegenomen. Het publiek blijft klein.
De Franse taal is een erg groot bezwaar. Dat is ook duidelijk te zien aan het teruglopen van de verkoop van *Metal Hurlant* ten gunste van *Heavy Metal* en *Gummi*. Wie leest er tegenwoordig nog goed Frans? Onverklaarbaar evenwel is het succes van Gotlib, die het toch voornamelijk van zijn teksten moet hebben en in veel mindere mate van zijn spastische tekenwerk.
Het succes van Druillet is wel te verklaren: zijn tekeningen imponeren in eerste instantie erg en het verhaal doet er minder toe.
Toch zullen niet veel mensen een album kopen als ze het verhaal niet kunnen volgen.
Albums van Hugo Pratt lopen in het Frans maar matig, maar vertaald zijn ze een succes.

romantisch hoor, twee Hollandse jongens in een oude eend . . . .

uitzicht Parijse hotelkamer. . . .

Eigenlijk wil ik ook een paar dingen van u, lezer, zelf weten. Importeert u wel eens zelf uit Frankrijk? Wat zijn uw ervaringen daarmee? Leest u deze rubriek regelmatig? Heeft u de besproken boeken dan al zelf in huis of heeft deze rubriek voor u nog enige nieuwswaarde? Hoe zijn uw ervaringen met de stripwinkels wat betreft de Franse strips? Reakties graag naar Hans Frederiks, Saffierstraat 18 IE Amsterdam.

Rest mij nog een verhaal van Loes van Alphen van stripantikwariaat Lambiek. Een klant vertelde haar, dat er in de Melkweg in Amsterdam ook strips werden verkocht. Op haar vraag wat voor strips daar dan wel verkocht werden antwoordde deze persoon: *Nou ja, Franse bladen enzo, La France oh lala of zoiets. . .*

Hans Frederiks

SPECIALE UITGAVEN
Postbus 11335 Amsterdam
Ruud Booms: bestuurslid Speciale Uitgaven

Zwart/wit reeks Uitgeverij Oberon in samenwerking met Het Stripschap:
deel 25 en 26
deel 25: De slaven Koopman van Pompei door Bert Bus
deel 26: De strijd om de ronde tafel - Ridder Roodhart - De kwelling van Tantalus – de Argonautjes, door D. Matena/ L.Hartog van Banda.
Prijs per album: f 5,25
Op deze prijs genieten de leden van Het Stripschap 40% korting; per bestelling dient u 2 albums te nemen i.v.m. portokosten.

SPECIALS

In *zeer* beperkte oplage verkrijgbaar bij Het Stripschap de volgende *hard cover* albums:
De Generaal, deel I: 'Alle macht aan de Generaal' - P. de Smet.
De Generaal, deel IV: 'De Generaal zoekt het hogerop' - P. de Smet.
Storm deel I: 'De diepe wereld' - D. Lawrence en S.Dunn.
Douwe Dabbert deel III: 'De valse Heelmeester' – P. Wijn en Th. Roep.
Douwe Dabbert deel IV: 'De poort naar Oost' - P. Wijn en Th. Roep.

Al deze albums kosten toegezonden f 8,25; afgehaald op stripdagen f 7,45.
Verder verschijnt een standaardwerk door K. de Bree, M. Wassington en R. van Eyck, genaamd: Strips, een stripgeschiedenis, van 100 pagina's, tekst ongeveer als het ABN boek. Uitgave Wavery Productions.
In november verschijnt een hard-cover editie à f 14,95, in februari 1979 een softcover editie à f 9,95. Op deze prijzen voor leden 10% korting.

Alle in deze rubriek genoemde uitgaven zijn te verkrijgen door overmaking van het desbetreffende bedrag op postgirorekening 3291121 tnv Het Stripschap Speciale Uitgaven, Postbus 11335 te Amsterdam.

Prijs f 5,– voor leden en f 7,50 voor niet-leden voor max. 40 woorden. Tekst op achterkant girokaart. Gironummer 209948.

AANGEBODEN
75% van PEP's vanaf 1970; Argonautjes dl 1 en 2; agent 327 dossier Leeuwenkuil, Bommel I10.2, I14.1b, I21.2, I22.1, I22.2, I.22.3; Groot Tarzanboek 2, Miranda 1 en Fred Basset 2 (Semic press); Panda pv 130 t/m 141; Suske en Wiske 2.4, 5.3., en 5.4.; Kapt. Rob 32, 34, 41, 48, 49; Horre, Harm en Hella; Aram het zwaard van palermo.

GEVRAAGD
Hip comics, Hip classics en Amerikaanse Marvel Comics (Avengers, Fantastic Four, enz.)
Rients Schootstra, Kleine Kerkstraat 1, 8911 DK Leeuwarden. Tel. (05100)25998.

AANGEBODEN
Losse nrs. Robbedoes WB, Eppo, Kuifje WB, Pep; M.Maandblad; HB en de Uitvalsels; Robert en Bertrand en de Zwarte Kat (im); Stripkoerier; Nich (lil.); EC-comics; Albums: EPO 2, BLK10, SWN 15, CHI10a, waar 2 ruilen (Pep bijlage).
Henk Hardeman, Pasteurstraat 22, 3817 JL Amersfoort. Tel. (033) 34953.

GEVRAAGD
Kuifjebanden 103, 107, 108, 109, 112 en 114.
Telefoon: 010-666156.

AANGEBODEN
Tom Poes Weekblad (eerste 3 jrg.); Pum Pum nr. 37 (1e jrg.) tot nr. 26 (2e jrg.) of 42 nrs. ingebonden (met werk van Kresse, Wijn, Stapel, Toonder, Lensen, Sprenger. . .).
R. Decadt, Marcus Laurinstraat 82, 8310-Brugge 3, België.

GEVRAAGD
Curiosity Magazine nr.1-2, Orh no. 1-2, Comix International (no.1), Heritage nr. 1A-1B, Web of Horror 1,2,3, Phantasmagoria no.4, House of Mystery nr. 179, 180, 181, 183, 186, 188, 191, 204, 195, 224, 226; Creepy nr. 62-63, Eerie nr. 58.
Mej. E. Bar, 1e Jan v.d. Heydenstraat 40, Amsterdam.

AANGEBODEN
Corentin 2, Jan Kordaat compleet, Jerry Spring compleet, Eric de Noorman compleet.

GEVRAAGD
Blake en Mortimer, Zwaardvis I en II, Gele Teken, Meteoren; Jonge Vleugels, Bernadette, Janmaat en Sinjoor, Hindoesleutel. Alleen nieuwstaat.
P.E. van Voorthuyzen, Rozenstraat 102, Hilversum. Tel. (035) 23 33 74.

NIEUWS

Nieuwsredactie:
M.Wassington, Postbus 9494 Amsterdam

UITGEVERIJEN

Omdat het alweer enige tijd geleden is dat we u via Stripschrift konden berichten over nieuwe uitgaven, ook maar een overzicht van het inmiddels verschenen stripmateriaal:

OBERON BV

Verschenen: *Tom Poes* en de Paspoort, *Tom Poes* en de Krakers, *Donald Duck* vacantieboek, herdruk *Donald Duck* pocket no. 2, De beste verhalen uit het weekblad *Donald Duck* Madame Mik Mak nr. 1, idem *Oom Dagobert* De Vallei van Trallala *Donald Duck* pocket nr. 3, en beste verhalen van *Donald Duck* als muzikant, *Dombo*, Het vliegende Olifantje, *Rakker* nr. 3 *Oom Dagobert* en de Steen der Wijzen, *Hiawatha* vaart er wel bij, *Sjors en Sjimmie, De Brokkenmakers, Tanguy en Laverdure*, Het hol van de Vampier, *Kapitein Roodbaard* De Helleschuit, *Ravian* - De valse Schepper, *Stef Ardoba*, Gevaar uit het Onderaardse, *Trigië*, deel zeven De Strijd om de Macht, *Olivier Blunder* deel 5, Onthutsende Onthullingen, *Familie Achterop* deel 2, *Lowietje* deel 3, Het Komplot, *Flippie Flink* deel 1, *Asterix* deel 1. De Galliër in een Friese editie, (oplage 10.000) *Douwe*

Dabbert deel 3, De Historie van het WK voetbal met veel strips, *Leonardo* deel 1, *Roel Dijkstra* deel 3, Obstructie, een eerste *Kuifje-Special* die ook al in het teken staat van detectives, met o.m. Kolonel *Clifton, Chick Bill, Barelli, Rip Kirby, Guus Slim* en Arsène Lupin. Serie *Rib Kirby* deel 1, De in de Stripkoerier gestarte episode nu volledig (80 pag.), *Bob Morane* deel 4, De Zonen van de Draak, *Franka* deel 2 Het Meesterwerk, *Johnny Goodbye* deel 5 Klopjacht op een Kleuter, *Eppo* deel 2 In de Bocht, *Lucky Luke* deel 16 De zingende Draad, *De leukste Amerikanen* deel 1. Alle Hens aan Dek, in de serie Western-strips van Blanc-Dumont *Jonathan Cartland* De Geest van Wah-Kee en de serie *Blueberry* werd in zijn geheel herdrukt waarbij een kleine oplage van harde kaft werd voorzien. Als alles juist is is inmiddels ook Blueberry *Angel Face* in Nederlandse vertaling uitgekomen. Langzaam komt ook het albumprogramma van de *Tina*-groep op gang met *Het Groot Tinaboek*, *Pinky* is niet te verslaan en *Brigitte* op de Planken.
Op het programma verder dit jaar: week 42: deel 1 van Histoires Fantastiques van Bilal (Spectrum). Week 43: Familie Achterop, deel 3, Roel Dijkstra 4, Trigië deel 8, Sjors en Sjimmie 13, De Generaal deel 4 (ook in harde kaft), Storm deel 1 (idem), Agent 327 deel 3 en Mac Coy no. 1, de geweldige westernstrip van Palacios en voor de liefhebbers naast de zwart-wit uitgaven 25 e.v. een *heruitgave van het ABN-stripdossier*, dat zo moeilijk te bemachtigen was voor veel verzamelaars.
Het boek wordt speciaal voor de heruitgave bijgewerkt en aangevuld met hoofdstukken als *Sciencefiction, Sportstrips, meisjesstrips, het taalgebruik in strips, stripfiguren in animatiefilms en tv*, etc. Het werk dat *zonder strips* verschijnt gaat zo'n f 12,– kosten en uw stripschrift-redacteuren staan pal voor een degelijke aanpak.

MW

CENTRIPRESS

Deze uitgeverij heeft een aantal Oberonstrips in het pakket opgenomen en in kleine oplage uitgebracht: Inmiddels verschenen *Arad en Maya* van Jan Steeman en *De Macaroni's* van Attanasio en Matena.

MW

STANDAARD UITGEVERIJ

Verschenen in de afgelopen periode *Jerom* no. 74 De Woudreus, no. 75 Het betoverde Dierenbos en 76, De slakken van Fukuzawa *Bessy* no. 128. De Ontsnapte en 129. De Wereld van de Duisternis, *Robert en Bertrand* no. 24. De gouden Kinkhoorn en no. 25 Vreemde Bezoekers. *Karl May* nr. 53 Duel met de Niagara, en 54 Vals beschuldigd, *De Rode Ridder* nr. 81 De Vluchtelingen en 82. Karpax de Stalen Man, *Suske en Wiske* nr. 169 De amoureuze Amazone en het *Suske en Wiske-vakantieboek* met Suske en Wiske in *De Heikneuters*, een vijfentwintig-pagina-verhaal, *Jerom* in Balawy de Kangeroe, een tweeëntwintig-pagina-verhaal en een grote voorraad aardige spelletjes en raadsels. Verder natuurlijk Marc Sleens *Nero* in no. 57 Hannibal en 58 Mister Nobody, het verhaal van een steenrijke en natuurlijk gierige

Schot die het *Nero* moeilijk maakt. Het verhaal stelt niet veel voor, zoals helaas steeds vaker het geval wordt bij de strip, maar er zitten toch weer voldoende aardige grappen in verwerkt om Nero te blijven volgen.

MW

DUPUIS

Verschenen *Dokter Zwitser* van Wasterlain deel 1, *Arme Lampil* deel 2 *Jaap* de Zee in, *Ouwe Niek en Zwartbaard* Prinses en Piraat Jeugdzonden no. 3 *Blondie en Blinkie*, Vliegende schotels van Gillain, en 4 *Paul Panter* van M. Tillieux, Het Dodenmeer, *Natasja* no. 6, De dertiende Apostel, *De Minimensjes* nr. 7, Grijpers van de Samoeraï *Rolf Karsten* no. 3, Het Raadsel van het Meer, *Sammy* no.10. Lijfwachten en Draculanten, *Archie Cash* nr. 6, Het Rijk der Ratten en nr. 7, De Duivel met het Engelenhaar. Verder Robbedoesverzamelalbum nr. 146 met *Robbedoes* Weekblad nr. 2060 t/m 2072, *Sammy* nr. 11 Lijfwachtverhalen, *Yoko Tsuno* nr. 8. De Titanen, een nieuwe reeks *Wonderbare Avonturen van Papyrus*, van De Gieter startte met deel 1. De verdwenen Mummie, *Isabel* nr. 3. De Hekserij van Oom Hermes, *Khena* nr. 6 De Katamarom gaat op stap, Jeugdzonden no. 5. *Baard en Kale* in Midden Amerika, herdruk van Dineur/Will verhaal en *Guust en de Marsupilami*. Op het programma voor november staan: *Robbedoesalbum nr. 147, Jerry Spring* nr. 17 De grote Vredespijp, *Bollie en Billie* nr. 15. Billie Bordorie, *Steven Sterk* nr. 7, De Fetisj, *De Minimensjes* nr. 8. Droompoeder *Jess Long nr. 4*. Het Doodskopmasker, *Baard en Kale nr. 26*. De laatste stunt *Kerstverhalen nr. 1*. 11 komplete verhalen om te lachen en te dromen van Fournier, Deliège, Hao, Jijé, Macherot, Mitteï, Peyo, Roba, Rosy, Seron en Tillieux, en verder een heruitgave van *Geschiedenis in BeeldverhaalGodfried van Bouillon* (ingenaaid).

MW

CASTERMAN

Behalve het sublieme blad *A Suivre*, dat er nog steeds beter uit gaat zien en waarvan inmiddels al de nummers 1 t/m 5, 6/7 en 8 zijn verschenen blijft de uitgeverij met grote regelmaat het pakket kwali-

teitsstrips uitbrengen. Zo verschenen weer een deel in de *Indianenreeks* van Hans Kresse, nl. de Gierenjagers, van *Alex*, Jacques Martin kwam uit deel 14, de Prooien van de Vulkaan, van *Reporter Lefranc* verscheen met tekenwerk van Gilles Chaillet en scenario van Martin, De Poorten van de Hel, van Francois Craenhals *De Koene Ridder* kwam uit De gegijzelde Prinses, in de reeks verhalen van de *Gravin van Ségur* kwam deel 5 uit:

STRIPSCHAPSPRIJS 1978

Bij het ter perse gaan van dit nummer bereikt ons onvoorzien het bericht dat de Stripschapsprijs 1978 uitgereikt zal worden aan tekenaar en scenarist Martin Lodewijk. Hij is daarmee de eerste exredacteur van *Stripschrift* die deze prijs in ontvangst zal nemen (en naar wij hopen niet de laatste).
Als striptekenaar is Martin Lodewijk al een oude rot in het vak. Zijn eerste producten dateren van 1955 en sindsdien is hij gedurig in de weer geweest met het medium strip, op een onderbreking van enkele jaren na in het begin van de 70-er jaren. Lodewijks aktiviteiten in den brede te schilderen is op deze plaats niet mogelijk. We kunnen slechts memoreren zijn tekenwerk (*Agent 327*), zijn scenaristenwerk (*Johnny Goodbye, Bernhard Voorzichtig, Storm*) en zijn bemoeienissen met het stripblad *Eppo*, waarvoor hij zich momenteel bezig houdt met het aantrekken en begeleiden van nieuwe produkties. De redaktie van *Stripschrift* wenst Lodewijk van harte geluk met zijn uitverkiezing.

Twee onnozele Halzen, en in de nieuwe *Schatkamerreeks* twee albums: *De laatste der Mohikanen* naar het bekende werk van James Cooper en *De Kinderen van Kapitein Grant* Caprioli en d'Antonio naar Jules Verne.
De serie rond *Cori de Scheepsjongen* van Bob de Moor startte bij deze uitgeverij met een eerste deel: De onoverwinnelijke Armadaspionnen van de Koningin. Van grootmeester Hugo Pratt verscheen een werk uit de jaren vijftig *Ann van de Jungle*, terwijl andere delen in voorbereiding zijn. (zie voor uitvoerige informatie over Pratt Stripschrift no. 106).

NOORD

Wat ongemerkt toch nog wel! is stripspeciaalzaak/tijdschriftenhandel Noord met twee perfekte uitgaven gekomen in de serie *Een man een avontuur*. Het eerste deel *De Man van de Nijl*, van de Italiaan Sergio Toppi is daarvan zonder meer ook het beste, behalve uitvoerige documentatie, rond Al Mahdi zijn zowel tekeningen als scenario bijna perfekt.
Het op de historie geënte verhaal is boeiend verteld terwijl tekeningen, kleur, invalshoeken en kadergebruik bijzonder aanspreken. Het tweede deel is zeker waar het de tekst betreft, een stuk minder. Het verhaal *De man van de Woestijn* getekend door Tacconi doet veelal kinderlijk aan al is de plot rond Lawrence van Arabië natuurlijk prima. Het is te hopen dat de uitgeverij voldoende exemplaren aan de liefhebbers heeft kunnen slijten want ik zal in ieder geval gretig uitkijken naar de eventuele vervolger *De Man van Caraibisch* en *De Man van Zululand*.

PANDA

Bij deze uitgeverij die zich meer en

meer gaat richten op het tegen redelijke prijs aan de man brengen van zowel herdrukken van kostbare oude strips als het uitbrengen van secundaire literatuur staan voor de komende maanden de volgende uitgaven op het programma:
In september een Nederlandstalige editie van *Epoxy*, 'de onvergetelijke droomtocht door de Griekse mythen en sagen' van de onlangs overleden tekenaar Paul Cuvelier (NB. De Franstalige heruitgave van Epoxy werd voor u in Stripschrift 109/110 besproken!). Panda's uitgave in een vertaling van Hans van den Boom en geletterd door Rob van Eyck zal in een fraaie grijs-blauwe omslag worden aangeboden voor f 35,–.
De Jeugd van Eric, deel 3, besluit de serie die maar in een beperkte oplage voor de Kresse liefhebbers werd uitgebracht. Degenen die de gehele serie nu ineens aanschaffen

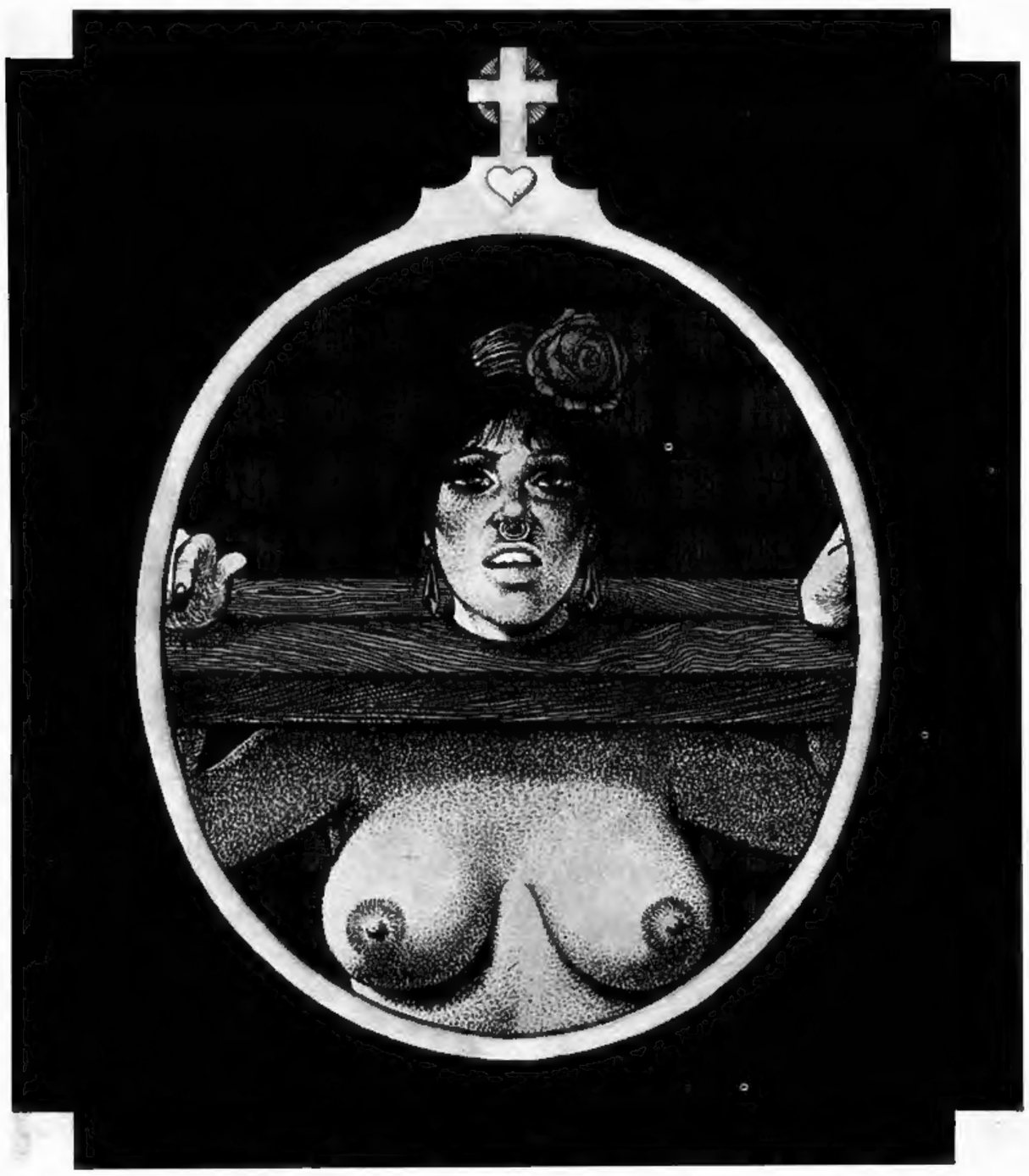

krijgen een reductie op de totaalprijs. (Van f 118,50 voor f 99,–).
Een nieuw initiatief van de heren Mondria en Matla is het uitbrengen van Chick Bill-herdrukken. Het gaat hierbij om het eerste elftal verhalen die tot op heden slechts met grote moeite en tegen astronomische bedragen verkrijgbaar waren. Met het zesde verhaal 'De Vier Woestijnratten' gaf e.e.a. zelfs onoverkomelijke probelemen omdat het niet eerder in albumvorm verscheen. De boeken worden nu door Panda met authentieke Vlaamse tekst en tekeningen in zwart-wit gereproduceerd en van een vier-kleurenomslag voorzien. De prijs per deel is in vergelijking met overeenkomstige Franse en Belgische heruitgaven laag te noemen (f 9,90 tegen 250 FF of 300 BF). De serie die een oplage zal hebben van 3000 exx. start in september met het tweede en derde verhaal, terwijl in november dan het eerste en het niet eerder gebundelde zesde verhaal - het eerste Chick Bill avontuur dat Tibet vóór Kuifje maakte - uitkomen.
Aan dat eerste Chick Bill-verhaal in Kuifje ging destijds een ander cowboyverhaal van Tibet vooraf; *El Mocco de Wrede*, met in de hoofdrollen Pat Rick en Mass Tick ook dit verhaal zal bij M & M verschijnen nadat de Chick Bill reeks voltooid is, dat zal zijn zomer 1979 als alles volgens de plannen - vier delen voorjaar, drie delen zomer - verloopt.
Aardige bijkomstigheid is dat Helmond/Lombard wel zo'n twintig jaar lang de al lang uitverkochte albums hebben vermeld op de albums zodat de boekhandelaren jarenlang vergeefs bestelden! (Zie voor bibliografie van de verhalen van Chick Bill *Stripschrift* 65 plus.)
November is het dan ook weer tijd voor de nieuwe *Stripcatalogus* ('79) die hoewel vaak met gemengde gevoelens tegemoet gezien, inmiddels een veel gebruikt boekwerk geworden is.
De prijzen zullen worden aangepast, wat in de praktijk tot op heden betekende: verhoogd! Nu echter schijnen de hoogst geprijsde albums aan hun tax te zijn gekomen (bv. Rikki en Wiske) en stijgen alleen recentere uitgaven die bij de uitgeverijen *uitverkocht* zijn, nog snel in prijs (bv. Agent 327 Dossier De Leeuwenkuil van zo'n twintig gulden naar veertig!). Een reden te meer voor herdrukken al zijn de grote uitgeverijen daar al druk mee doende. Prijs van de catalogus f 35,–.
Ook in november als het weer tenminste meezit, *Het stormachtige leven van Kapitein Rob* met o.m. zijn zeilschip de Vrijheid, zijn hond Skip, de vrouwen, zijn reizen over de wereld, zijn gevechten met boeven, schurken, prehistorische monsters en professor Lupardi, niets blijft verborgen over het leven van onze nationale zeeheld'. Het boekwerkje dat zal verschijnen als deel vier in de Panda-reeks *stripstudies* is geschreven door Lex Ritman, en dat garandeert een zeer gedegen en serieuze aanpak. Ook Stripschriftredacteuren sleutelden nog aan de tekst. Prijs voor dit boekje van 64 pagina's in pocketformaat f 12,50.

KUIFJE OMNIBUSSEN

Alweer enige tijd geleden startte Casterman Nederland een serie Kuifje omnibussen in hard cover. De uitgave was in eerste instantie bestemd voor de lezers van *Boek en Plaat* en werd in beperkte oplage ook stripspeciaalzaken aangeboden. Het eerste en enige deel dat tot op heden verscheen bevatte de Kuifje-verhalen *Het Zwarte Goud* en *De geheimzinnige Ster*. Uitgeverij Panda zal m.i.v. het tweede deel de omnibussen in licensie gaan uitbrengen waardoor ook de normale boekhandel zij het in beperkte mate zal kunnen afnemen. Het eerste deel dat in de nieuwe constellatie zal verschijnen wordt *De Scepter van Ottokar* en *Cokes in Voorraad*. Bovendien wisten M & M nog beslag te leggen op een kleine voorraad 'hard-cover-edities' van het verhaal *Kuifje en de Piccaro's*, wel een politiek geëngageerd verhaal genoemd. De prijs voor dat engagement is f 9,90.
Meest opvallend is echter de Nederlandstalige editie die Panda zal uitbrengen van het in beperkte oplaag bij Jacques Glenat gepubliceerde Pichard verhaal *Marie-Gabrielle de Saint-Eutrope*.
Een zeer chaotisch sado-masochistisch verhaal, maar misschien is SM dat per definitie - van de beste blote billen en -borsten tekenaar in de Europese stripwereld.
Een kloek boekwerk dat ik met zeer ambivalente gevoelens doorblader. Zou het de voortschrijdende leeftijd zijn die me doet huiveren bij het zien van aan tepels opgehangen Brigitte-Bardot-vrouwen, aan de tong vastgenagelde kaalgeschoren deernes, met pennen samengeknepen schaamlippen of in de aars vastgeslagen keggen? Hoe dat toch allemaal kan terwijl er - zoals bijna iedereen kan weten - toch zulke aardige, uiterst soepele dingen met vrouwen samen te doen zijn!
Ouders doen er in ieder geval goed aan hun kinderen stevig voor te lichten voor hen dit boek in handen valt! Potverdomme, zou ik op Dr. Wertham gaan lijken? De uitgevers zien het in ieder geval allemaal wat vrolijker! 'De avonturen van Gabriëlle, gravin van Saint–Eutrope, de leerzame verhalen van haar belevenissen opgetekend door de Franse grootmeester-tekenaar Pichard. Hij legt in dit sado-masochistisch verhaal de geschiedenis bloot van de heropvoeding van de gravin in het klooster.' Alles in fraaie kleuren te aanschouwen, 144 pagina's, geletterd door Studio van Wulften, voor een prijs van zestig gulden. Er is wel vrouwenleed dat duurder is.
Met gevoel voor nuances hebben de uitgevers het verhaal laten vertalen door twee dames! Muzikale stripliefhebbers kunnen na lezing uithuilen, wanneer ze in één moeite het *Tweede Gitaaralbum* van Will Matla aanschaffen voor f 14,90.

MW

6 vooruit naar Hattem of terug naar de gevangenis is de titel van een 43 pagina's tellend boekje, dat begin dit jaar verscheen op initiatief van de Stichting Streetcornerwork. Het boekje is het verslag van een aantal gesprekken die 6 (eks-)gebruikers en drie streetcornerwerkers gedurende een viertal weekenden in Hattem hebben gehouden. Er werd gesproken over hun ervaringen met dope, met hun verslaving, met de hulpverlenende instellingen enz.
Vergeleken met de droge rapporten, die er in het algemeen over dit onderwerp verschijnen, is dit een zeer leesbaar boekje geworden. De gebruikers worden veel aan het woord gelaten, waardoor je eindelijk eens een keer iets te weten komt van hetgeen er onder deze mensen leeft, en niet alleen wat die hulpverleners met hun sociale academie-diploma's ervan vinden.
Het boekje is voor striplezers interessant omdat er een zestal speciaal voor dit boekje gemaakte tekeningen van Peter Pollman (Pontiac) in zijn opgenomen: mooie, sombere en naargeestige plaatjes. Hij tekende ook de omslag.
Te bestellen bij Stichting Streetcornerwork, Herengracht 352, Amsterdam. *H.F.*

Copyright: A Suivre.

PAUL CUVELIER

Opnieuw is een van de groten van het Europese stripverhaal overleden: *Paul Cuvelier*. Al eind vorig jaar toen uw redactie met hem in contact probeerde te treden naar aanleiding van de toen verschenen Franstalige heruitgave van *Epoxy*, was de dit jaar 55 geworden tekenaar ernstig ziek. Cuvelier, een man met een grote energie werd vooral bekend en geliefd als tekenaar pursang met als bekendste creatie *Corentin Feldoë*. Het was ook de strip *Corentin*, waarmee Cuvelier bij de start van Tintin (september 1946) op verzoek van Hergé en Leblanc, in het blad dat hij altijd trouw bleef, debuteerde.
De verhalen van de Bretonse wees Corentin, zijn Indiaanse metgezel Kim, de tijger Moloch en de gorila Belzebub waren, vooral in het begin sterk beïnvloed door het werk van Kipling. 'De fantastische avonturen van Corentin', wel de beste Europese avonturenstrip van vlak na de Tweede Wereldoorlog genoemd, verscheen in Nederland in zeven albums, werden gedeeltelijk in Sjors opnieuw (in kleur) gepubliceerd en recentelijk kwam bij Helmond/Lombard een nieuwe volledig ingekleurde versie van het eerste album uit. Minder bekend, dus geliefd, waren Cuveliers creaties *Zilveren Vlam*, een historische strip, *Dientje*, aanvankelijk circusverhalen en *Wapi*, het verhaal van een Indiaans jongetje. De laatste jaren legde Cuvelier zich meer en meer toe op de schilderkunst.

MW

STRIPSCHRIFT 116
brengt U o.m.:

- **VAN EXTER**
- **VAN VOORN**
- **VAN ELK**
- **ALAIN ST. OGAN**
- **CENTSPRENTEN**

professor pi simpelman

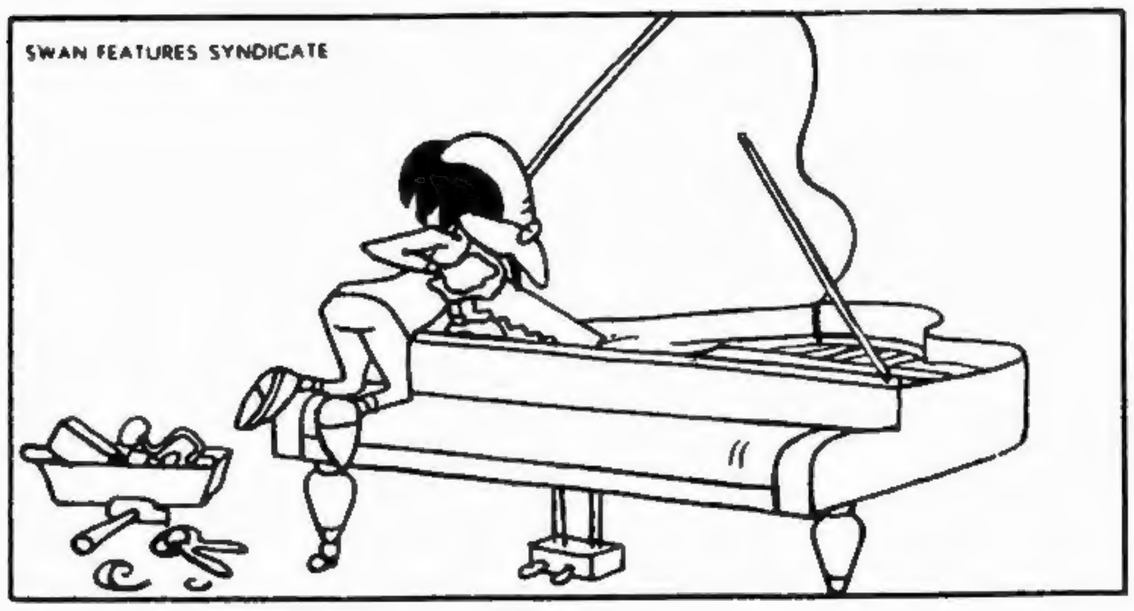

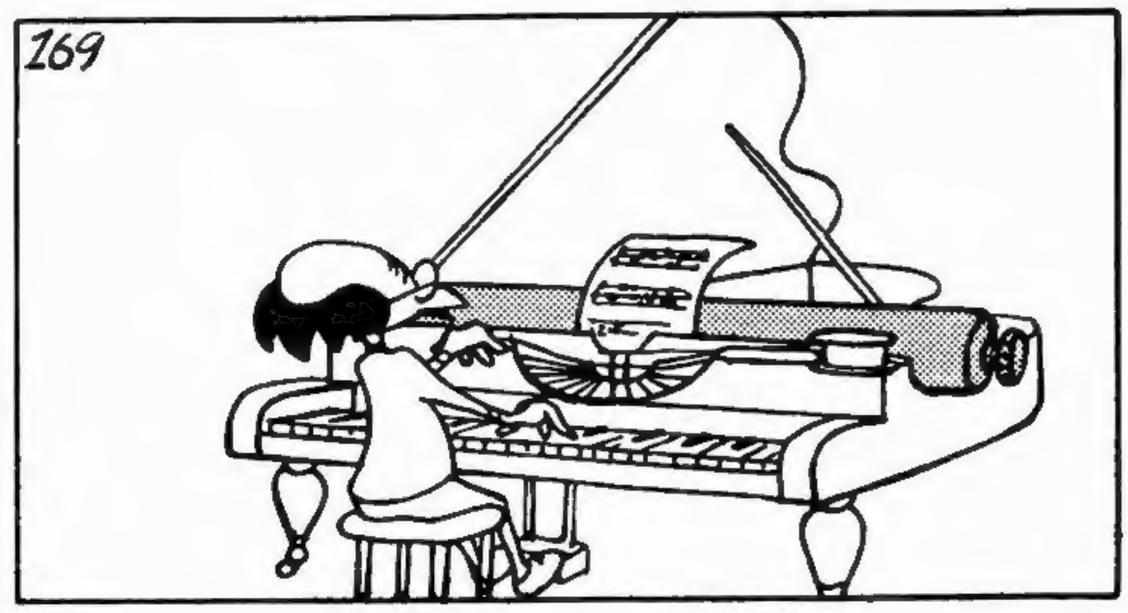

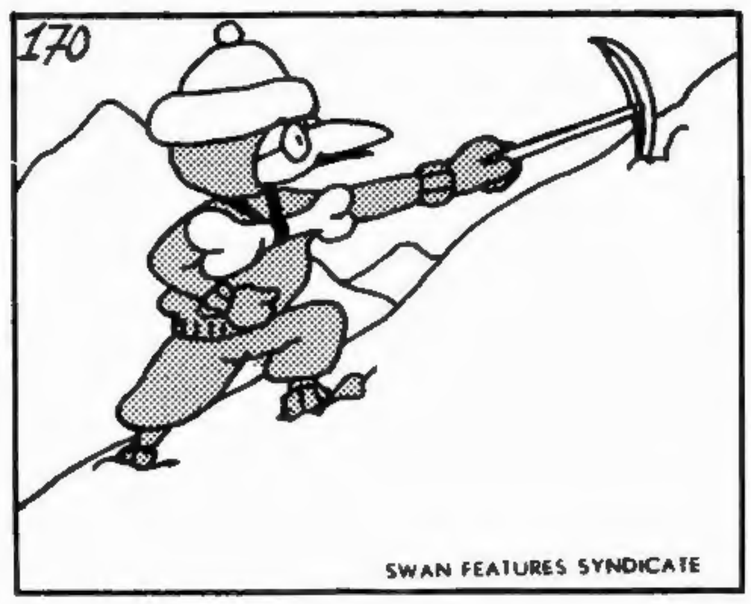

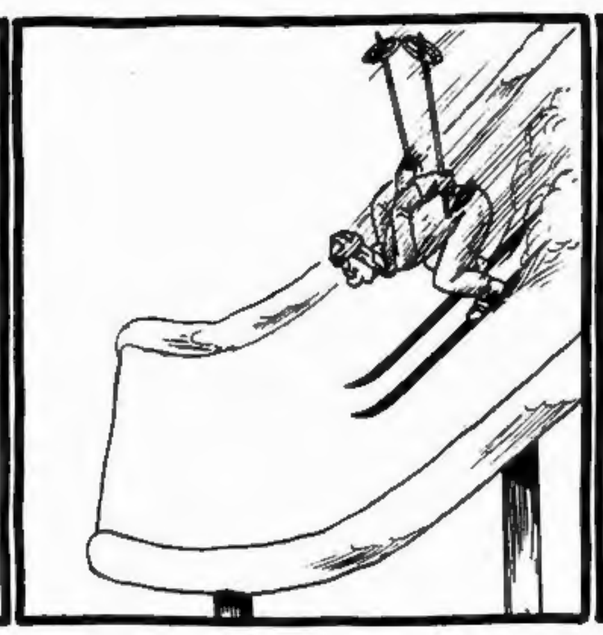

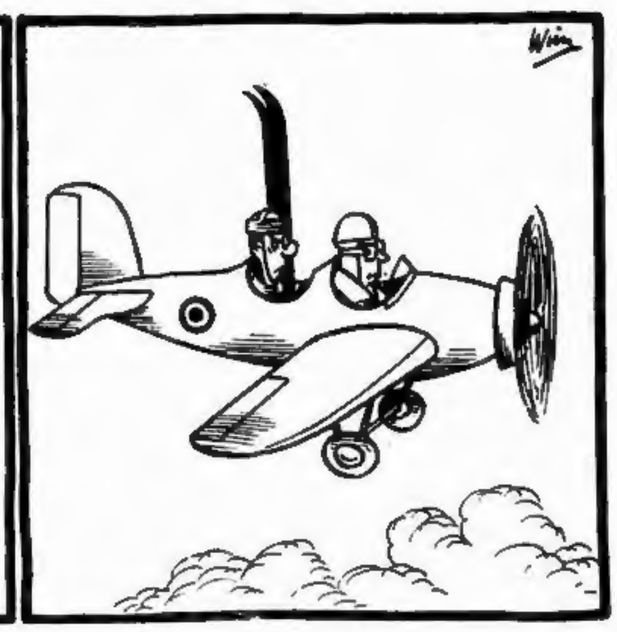

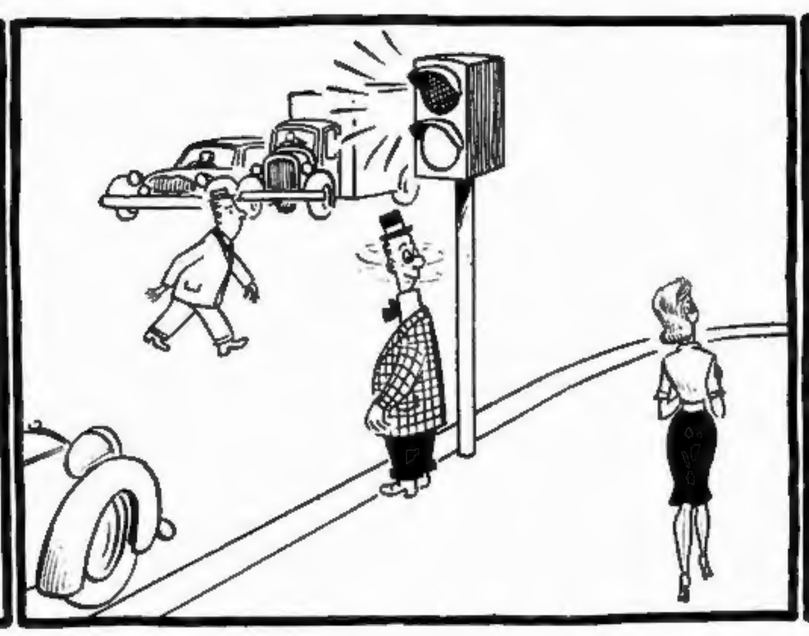

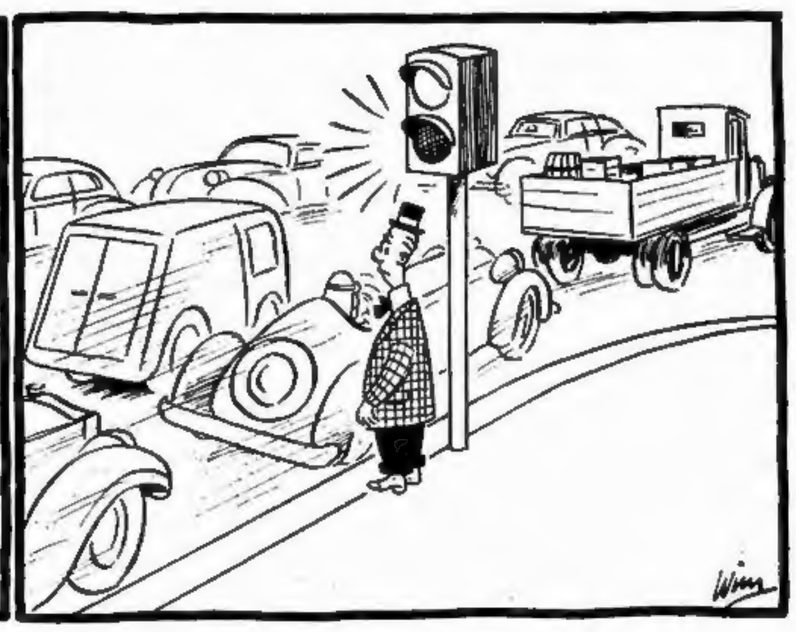

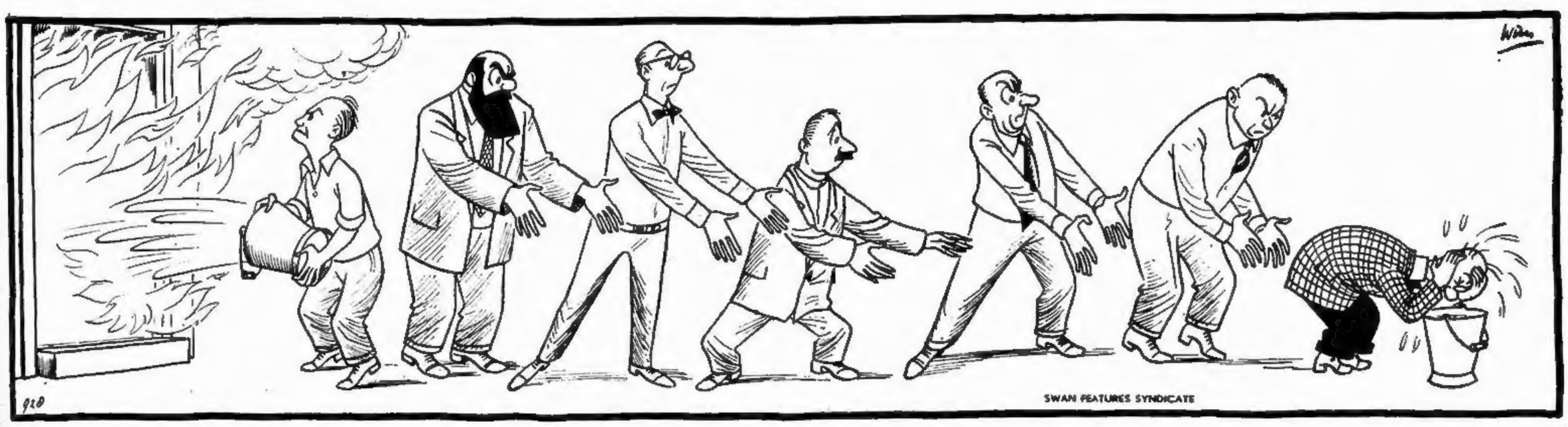

DE 24 AVONTUREN VAN ASTERIX EN OBELIX, NU IN 6 PRACHTIGE IN KUNSTLEREN BAND GEBONDEN BOEKEN.

OH YEAH!.. OH YEAH

HMPF.. IK WIST NIET DAT ASTERIX EN IK ZOVEEL HADDEN MEEGEMAAKT!

EN ONS BEROEMDE FEESTMAAL ALS PUZZEL GRATIS

Wie kent 'm niet? Die kleine, dappere Galliër Asterix? En zijn vriend, Obelix, het hondje Idéfix en al die andere beroemdheden van het dorpje dat de romeinen maar niet kunnen innemen? Dankzij de volmaakte tekeningen en de rake teksten zijn de Asterix albums uitgegroeid tot wereldliteratuur, waar volwassenen en kinderen zich graag aan over-geven. Vierentwintig avonturen zagen het levenslicht en daar zal het door het overlijden van de tekstschrijver, Goscinny, helaas bij blijven.

Die 24 verhalen zijn nu -voor de oprechte fan in schitterend uitgevoerde boeken- gebundeld. Zes in kunstleer gestoken en van goud opdruk voorziene 'stripromans' die u vrijblijvend thuis kunt krijgen voor een 10-daagse kennismaking. Laat die kans niet schieten, bestel ze vandaag nog. Dat verplicht u tot niets. En: u ontvangt een prachtige Asterix puzzel geheel gratis.

Goscinny en Uderzo behoren zonder twijfel tot de beste teams die de stripwereld ooit kende. In hun studio Idéfix creëerden ze al die magnifieke persoonlijkheden uit de Asterix albums, ze maakten er Asterix films. In de gebonden boeken van de nieuwe 6-delige uitgave wordt u een echt kijkje achter de schermen gegund. U kunt zelf zien hoeveel werk er verzet is voordat Asterix zo op papier stond, zo als u hem heeft leren kennen. Bestel boekwerk één vandaag nog met bijgaande kaart en ontdek de fascinerende wereld van het getekende avontuur.